

ISSN 2148-2527

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
HARPUT UYGULAMA ve ARAŞTIRMA MERKEZİ

HARPUT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Journal of Harput Studies

Mart / March 2022

Cilt/Volume : 9

Sayı/Issue: 17

ELAZIĞ
2022

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
HARPUT UYGULAMA ve ARAŞTIRMA MERKEZİ

FIRAT ÜNİVERSİTESİ
HARPUT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ (FÜHAD)

JOURNAL OF HARPUT STUDIES

Türkçe ve İngilizce yayımlanan uluslararası hakemli sosyal bilimler dergisidir. Mart ve Eylül aylarında olmak üzere yılda iki sayı olarak yayımlanır.

International peer-reviewed journal of social sciences published in Turkish and English. It is published as two issues a year, in March and September.

Cilt/Volume: 9

Sayı/Issue: 17

Mart/March 2022

ISSN: 2148-2527

Harpur Araştırmaları Dergisi, Research Bible, OpenAire, Google Scholar, Road, DRJI (Directory of Research Journal Indexing), Scientific Indexing Services (SIS), Journal TOCs, ASOS Index, Sobiad, DergiPark ve İSAM tarafından indekslenmektedir.

Sahibi/Owner

Prof. Dr. Fahrettin GÖKTAŞ
Fırat Üniversitesi Rektörü

Editörler/Editors

Prof. Dr. Enver ÇAKAR
Prof. Dr. Kürşat ÇELİK

Yayın Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Burcu ÖZCAN (Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Murat SUNKAR (Fırat Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet GÜNDÜZ (Gaziantep Üniversitesi)
Doç. Dr. Doğa Başar SARIİPEK (Kocaeli Üniversitesi)
Prof. Dr. Cornel SIGMIREAN (Petru Maior Üniversitesi)
Doç. Dr. Asef ORUCOV (Azerbaycan Bilimler Akademisi)
Prof. Dr. Mohammad Kabir Hasan (New Orleans Üniversitesi)
Prof. Dr. Akimova ELNERA (Azerbaycan Bilimler Akademisi)
Prof. Dr. Hasan ŞENER (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Doç. Dr. Venera ANARBEKOVA (Celal-Abad Devlet Üniversitesi)
Doç. Dr. Zhanat IDRISHEVA (Doğu Kazakistan Devlet Üniversitesi)

Redaktörler/Redactors

Arş. Gör. Bedirhan ÜNLÜ (Türkçe)
Dr. Öğr. Üyesi H. Gökçe DEMİREL (İngilizce)

Yazışma Adresi/Correspondence Address

Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü Elazığ
e-posta: harputumdergi@gmail.com **Tel:** (0424) 2370000/3839-4197

Baskı/Printed By

Fırat Üniversitesi Basımevi-Elazığ

Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi,
uluslararası hakemli bir dergidir. Mart ve Eylül aylarında olmak üzere yılda iki sayı olarak yayımlanır. Yayımlanma dili Türkçe ve İngilizcedir. Her hakkı saklıdır. Makale son kabul tarihleri: Mart ayı için **Ocak** ayı sonu, Eylül ayı için ise **Temmuz** ayı sonudur. Makaleler, **intihal.net** intihal programından olumlu rapor alındıktan sonra yayımlanır. Dergimizin yayım kurallarına göre hazırlanmamış makaleler kabul edilmez. Yazıların her türlü hukuki ve bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Makalelere PDF formatında Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin Web sayfasından ulaşılabilir. Ancak kaynak gösterilmeksizin kullanılamaz.

Danışma ve Hakem Kurulu/Advisory&Referees Board

Prof. Dr. Abdullah İLGAZİ	Dumlupınar Üniversitesi
Prof. Dr. Abdulvahap ÖZCAN	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Abdülhalik BAKIR	Bilecik Şeyh Edebali Ün.
Prof. Dr. Adem BAŞIBÜYÜK	Erzincan Üniversitesi
Prof. Dr. Adnan SOFUOĞLU	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Ahat ÜSTÜNER	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet AKSİN	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet BURAN	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet GÜNDÜZ	Gaziantep Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet YATKIN	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Akimova ELNERA	Azerbaycan Bilimler Akademisi
Prof. Dr. Ali DERAN	Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Ali ÖZÇAĞLAR	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Ali YILDIRIM	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Aydın ÇELİK	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Bahir SELÇUK	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Beyhan KESİK	Giresun Üniversitesi
Prof. Dr. Burcu ÖZCAN	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Cornel SIGMIREAN	Petru Maior Üniversitesi
Prof. Dr. Çetin SEMERCİ	Bartın Üniversitesi
Prof. Dr. Emir ERDEN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Ün.
Prof. Dr. Enver ÇAKAR	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Ercan ALKAYA	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Erdal AÇIKSES	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Ergün LAFLI	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Erkan Turan DEMİREL	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Esmâ ŞİMŞEK	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Fahrettin TIZLAK	Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Füsün KARA	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. H. Mehmet SOYSALDI	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Hamza ATEŞ	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan ŞENER	Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan YÜKSEL	Cumhuriyet Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim YILMAZÇELİK	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. İlknur ÖNER	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. İrfan ALBAYRAK	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. İskender OYMAK	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail AYTAÇ	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Kemal GÖRMEZ	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Kenan ARINÇ	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Kenan PEKER	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Kürşat ÇELİK	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Levent GÖKDEMİR	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Lütfi Gürkan GÖKÇEK	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Ün.

Prof. Dr. Lütfi ÖZAV	Uşak Üniversitesi
Prof. Dr. M. Taner ŞENGÜN	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut TEKİN	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Ali ÜNAL	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ÇEVİK	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet KARAGÖZ	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Nuri GÖMLEKSİZ	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Zeydin YILDIZ	Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Muhammet Beşir AŞAN	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Murat SUNKAR	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ÇELİKTEN	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK	İzmir Demokrasi Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa TURAN	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Nesrin ALGAN	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan KILIÇ	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan YAZICI	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Ömer AYTAÇ	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Ömer Osman UMAR	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Rahmi DOĞANAY	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Recep YILDIRIM	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Saadettin TONBUL	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Sabri KARADOĞAN	Dicle Üniversitesi
Prof. Dr. Salih ÇEÇEN	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Selma YEL	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Şener DEMİREL	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Şenol ÇELİK	Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR	Amasya Üniversitesi
Prof. Dr. Tarık ÖZCAN	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Turgut YİĞİT	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Uğur YAVUZ	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Ünal TAŞKIN	Adıyaman Üniversitesi
Prof. Dr. Y. Cemalettin ÇOPUROĞLU	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Yücel ÖZTÜRK	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Yüksel ARSLANTAŞ	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Zahir KIZMAZ	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Zeki BOYRAZ	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Zeynel ÖZLÜ	Gaziantep Üniversitesi
Doç. Dr. Asef ORUCOV	Azerbaycan Bilimler Akademisi
Doç. Dr. Esmâ Ülkü KAYA	Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Taner YILDIRIM	Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Venera ANARBEKOVA	Celal-Abad Devlet Üniversitesi
Doç. Dr. Zhanat IDRISHEVA	Doğu Kazakistan Devlet Ün.

Bu Sayının Hakemleri/Referees For This Issue

Doç. Dr. Bilge AKSAY
Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi

Prof. Dr. Hasan ŞENER
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Doç. Dr. Yasemin HANCIOĞLU
Ordu Üniversitesi

Doç. Dr. Mete Kaan NAMAL
Akdeniz Üniversitesi

Prof. Dr. Erdoğan KAYGIN
Kafkas Üniversitesi

Doç. Dr. İsmail GÖKDENİZ
Akdeniz Üniversitesi

Doç. Dr. Celalettin UZUN
Bingöl Üniversitesi

Prof. Dr. Bahir SELÇUK
Fırat Üniversitesi

Prof. Dr. Ahmet AKSIN
Fırat Üniversitesi

Doç. Dr. Türkan ACAR
Uşak Üniversitesi

Doç. Dr. Hasan UZUN
Fırat Üniversitesi

Doç. Dr. Fuat ŞANCI
Adıyaman Üniversitesi

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Türk Dili ve Edebiyatı

Birol İPEK

Kömürhan Köprüsü Harput'a Bakar Türküsünün Söz Varlığı

(**Araştırma Makalesi**)

Vocabulary Of The Song "Komurhan Bridge Faces Harput" (Research Article).....

1

Tarih

Meryem GÜNAYDIN

Hüseyinli Hagop Bogigian (**Derleme Makale**)

Hagop Bogigian from Hussenig (Compilation Article).....

15

Sanat Tarihi

Sedat BİÇER, Mehmet AYDOĞDU, Haluk ÇAKIR, Ergin ELBİR, Eyyüp KILINÇARSLAN

Harput ve Civarında Bulunan Çeşmeler (**Araştırma Makalesi**)

Fountains In and Around Harput (Research Article).....

33

Çalışma Ekonomisi

Emine Elif AYHAN, Gülnihal TUNCEL, Gökçe CEREV

Diş Hekimlerinin Demografik Özellikleri İle Tükenmişlik Düzeyleri
Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma: Elazığ İli Örneği (**Araştırma
Makalesi**)

*A Research on the Relationship Between the Demographic
Characteristics of Dentists and the Burnout Syndrome: The Example of
Elazığ (Research Article).....*

75

İşletme

Metin GELMEZ, Erkan Turan DEMİREL

Hastanelerde Bina Yönetiminin Hizmet Alanların Görüşleri Açısından
İncelenmesi: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması (**Araştırma Makalesi**)

*The Examination of Facility Management from the Perspectives of
People Who Receive Service in the Hospitals (Research Article).....*

99

Veysel YILMAZ, Muhammed DÜŞÜKCAN

Üst Düzey Yöneticilerde Etkin Zaman Yönetimi: Fırat Üniversitesi
Örneği (**Araştırma Makalesi**)

*Effective Time Management in Top Managers: Example of Fırat
University (Research Article)* 117

Düzeltilme Yazısı/Erratum..... 137

Yayın İlkeleri ve Makale Yazım Kuralları

Publication Principles And Article Writing Rules..... 139

Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi (FÜHAD)
Cilt: 9, Sayı: 17, Mart 2022, s. 1-13, ISSN: 2148-2527

Journal of Harput Studies, Vol. 9, Issue 17, March 2022, pp. 1-13

Araştırma Makalesi/Research Article

KÖMÜRHAN KÖPRÜSÜ HARPUT'A BAKAR TÜRKÜSÜNÜN SÖZ VARLIĞI*

Vocabulary of The Song "Komurhan Bridge Faces Harput"

Birol İPEK**

Geliş/Received: 28.12.2021

Kabul/Accepted: 09.03.2022

Öz

Fırat nehriyle ilgili birçok türkü yakılmıştır. Bunların içinde en çok bilineni okunanı, dinlenenini ve ezberlenenini "Kömürhan Köprüsü Harput'a Bakar" türküsüdür. Birçok ünlü sanatçı tarafından seslendirilen türkü tüm yurttaki büyük bir beğeniyle söylenmekte ve dinlenmektedir. Türküde, Fırat nehrine kapılıp ölen yeni gelin olmuş bir kızın hikâyesi ve bu ölümden dolayı duyulan acılar anlatılmaktadır.

"Kömürhan Köprüsü Harput'a Bakar" türküsünde bir tarihi mekâna bağlı olarak ve insanın doğa ile yaşam mücadelesi konusu işlenmiştir. Türküler Anadolu insanının gerçek hikâyesidir. Türküler, İnsanın yaşadıklarını tarihten günümüze taşıyan dil yadigârlarıdır. Tarihi mekânlar zamanla değişse veya yok olsa da onları canlı tutan günümüze taşıyan ve yaşatan türkülerdir.

"Kömürhan Köprüsü Harput'a Bakar" türküsü yaşanmış bir olay üzerine yakılmış bir türküdür. Genç yaşta suya kapılıp ölen "taze gelin" in arkasında insanın, ölüm karşındaki çaresizliği anlatılmaktadır. Bir insanın suya kapılarak ölmesi çok trajik bir ölüm şeklidir. Ölümler tüm insanların ortak acılarıdır. İnsan içindeki derdini ve acısını bazen bir türkü yakarak ifade eder.

Bu çalışmada bahsi geçen türküdeki sözcükler tarih, mekân bağlamında incelenerek türkünün daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır.

Anahtar sözcükler: türkü, fırat, harput, mekân.

* Bu çalışma, 2-3-4 Kasım 2017 tarihleri arasında Malatya'da düzenlenmiş olan IX. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu'nda sunulan "Kömürhan Köprüsü Harput'a Bakar Türküsünün Söz Varlığı" başlıklı bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş biçimidir.

** Dr. Öğretim Üyesi, Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Elazığ, birolipek@msn.com, <https://orcid.org/0000-0001-7874-3830>

Abstract

Many songs have been written about the Firat River. The most known, listened and memorized of them is "Komurhan Bridge Faces Harput". This song which is sung by many singers is sung, liked and listened all around the country. The song tells about the new bride drown in the Firat River and her story and the grief because of this death.

In the song "Komurhan Bridge Faces Harput", human's struggle with nature depending on a historical place is handled. These folk songs are the real stories of Anatolian people. The folk songs are the language reminders carrying the lived stories of people to now. They are still keeping the historical places alive even they change or they are destroyed.

The song "Komurhan Bridge Faces Harput" is a song written as a result of a real story. It is telling the desperation of humanity against the death after a "new bride" fallen into the river and drowned in it. It is a very tragic death for a person to die in drowning in the water. The deaths are the common sorrow of all the humanity. A person sometimes tells his grief and sorrow by writing a song.

In this study, it is aimed to better understand the song by examining the words in the mentioned folk song in the context of history and space.

Keywords: song, firat, harput, place.

Giriş

Türküler, halkın sevincini, üzüntüsünü, hasretini, isyanını, inancını yansıtan; hece vezniyle ve ezgili söylenen, yazanı anonim olan, halk ürünleridir. İnsan duygularını en iyi anlatan nazım türlerinden biri Türk milletiyle birlikte var olan türkülerdir. Türküler, Türk halkının zevk ve yaşayışının, düşünce dünyasının yanında engin muhayyilesinin süzgecinden geçerek, günümüze ulaşmış kültürel değerlerdir (Çetindağ, 2006: 319). Belli bir ezgi ile söylenen ve ölümü anlatan türkü türlerine ağıt denir. Şükrü Elçin, ağıtı şöyle tanımlar: "İnsanoğlunun ölüm karşısında bir varlığını kaybetme, korku, telâş ve heyecan anındaki üzüntülerini feryatlarını, isyanlarını, talihsizliklerini, düzenli düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden türkülere ağıt denir" (Elçin, 1986: 289). Ağıtların konusu genellikle ölen kişiye karşı duyulan özlem, onun yaptığı iyilikler, bu dünyada bıraktığı izler gibi güzel duyguların yanında ölüme sebep olan feleğe yapılan sitemler veya ölümden diğer insanlar sorumlu ise onlara karşı duyulan öfkeler, sitemler, edilen beddualar olmuştur (Şener 2015: 196). Tarihten günümüze kadar gelen bu edebî tür, günümüzde de Anadolu'nun her yerinde özellikle köylerde hâlen devam etmektedir (Uludağ, 1988: 471). Ağıtın Türk kültüründe çok eski bir geleneği vardır. Ağıt yakmak bölgeden bölgeye farklılık gösterir. Genellikle kadınlar tarafından ağıtlar yakılmasına rağmen bazen erkekler de ağıt

yakarlar. Ağıtlar genellikle ölenin yakın akrabaları tarafından yakılır. Ağıtlar, bazen de taziyeye katılan biri tarafından yakılır. Ağıt yakma deyimini “tâziye sırasında ağıtı yakanın hâfızasında yer etmiş bulunan mahalli melodi kalıplarına söz döşeme” olarak tanımlanmaktadır (Şenel, 1988: 472).

Ağıtlar, hüznün dolu, lirizm yüklü eserler olmaları nedeniyle geniş bir coğrafyada yayılma imkânı bulmakta ve müstakil türküler olarak söylenmektedir. Türküler olarak okunan “Kömürhan Köprüsü Harput’a Bakar” türküsünün de kökeni bir ağıtta dayanmaktadır (Çetindağ, 2006: 322).

Ağıt deyince aklımıza feryat, figan, yakınıp dövünme gelir. İnsanların acı, üzüntü ve ölüm karşısında duydukları sıkıntıları dışa vurmaları elbette olağan bir durumdur. Ancak felekten hesap sorma, sevdiğini geri isteme, onu övgülerle anma boşa tüketilen nefesler, nafile bekleyişler insani bir tavrıdır. Genç yaşta sevdiğini Fırat’a kaptıran bir insanın elinden ağıt yakmaktan başka ne gelir ki? (Çetindağ, 2006: 323).

Fırat’la ilgili birçok türküler yakılmıştır. Elazığ, Malatya, Diyarbakır, Adıyaman ve Urfa yöresinde Fırat’la ilgili pek çok türküler hâlen söylenmektedir. Bunların içinde en çok bilinen ve okunan türküler, “Kömürhan Köprüsü Harput’a Bakar” türküsüdür. Kömürhan Köprüsü Harput’a Bakar, türküsü, “-Şu Fırat’ın Suyu Akar Serindir-, -Fırat’ın Türküsü-, Fırat Ağıtı-”, adlarıyla bilinmektedir. 1987 yılında İhsan Öztürk tarafından derlenen ve Elazığ yöresine ait olduğu söylenen bu türküyü ilk kez İzzet Altınmeşe seslendirmiş. Ancak 1996 yılında Elazığlı sanatçı Erkan Oğur tarafından düzenlenen ve yorumlanan türküler, Eşkıya filminin müziği olarak bütün Türkiye’de tanındı. O tarihten sonra İbrahim Tatlıses, Kubat, Fatih Kısaparmak, Azer Bülbül, Zara ve Müslüm Gürses gibi ünlü sanatçıların yanı sıra birçok sanatçı tarafından yeniden okundu. Radyolarda ve televizyonlarda en çok istek alan türkülerden biri oldu (Pektaş, 2017: 2).

Süleyman Özerol, “Kömürhan Köprüsü Nereye Bakar?”, isimli yazısında özetle şunları söyler: Teslim Budak’ın ikinci özel kasetini dinleyenler Kul Mustafa’nın “Gönül Kalk Gidelim Hüseyne Doğru” deyişinin ezgisini anımsayacaklardır. “Şu Fırat’ın suyu akar serindir” türküsünün ezgisi bu deyişin ezgisinden alınmıştır. Öyküsü ve sözleri ise Arguvan’a aittir. Bu türkünün orijinalinin şöyle olduğunu belirtir: (Özerol, 2010: 1)

ŞU FIRAT’IN SUYU AKAR SERİNDİR

Şu Fırat’ın suyu akar serindir.

Yârimi götürdü kanlı zalimdir

Daha gün görmemiş taze gelindir

Söyletme beni - dostlar- yaram derindir.

Âşık olurudum olsaydı sazım
 Ağla anam ağla bülbül avazlım
 Sulara gömüldü sevgili nazlım
 Söyletmeyin beni - dostlar- yaram derindir
 Kömürhan köprüsü Harput'a bakar
 Zalım Fırat gelmiş ocaklar yıkar
 Toplanmış dostlarım ağıtlar yakar
 Söyletmeyin beni - dostlar- yaram derindir”

Özerol, aynı yazısında türkünün hikâyesini ise şöyle anlatır: “Elazığ’ın Tabanbükü (Şeyhhasan) köyünden olup Malatya’da yaşayan Mustafa Tosun’un türkü ile ilgili anlatımı şöyledir: Korucuk köyünde nazlı adlı bir gelin Fırat’a su almaya inerken ayağı kayar ve suya kapılarak kaybolur. Kömürhan’a kadar ararlar, günler sonra bulunur. Kocasını cenazenin üzerine kapanarak ağıt yakar. Daha sonra kocasının ağzından dökülen (bu) dörtlükleri ağıt hâline getirdim” diyen Mustafa Tosun, ardından da söz ve müziğinin kendisine ait olduğunu öne sürer, ağıtı Teslim Budak’ın kasete okuduğunu belirtir (Özerol, 2010: 1).

Korucuk köyü (aslında) Malatya ilinin Muşar nahiyesine bağlı bir köydür. 1987 yılında köy Karakaya Baraj Gölü altında kalınca, köy halkı Elazığ iline bağlı Baskil kazasının Tabanbükü (Şeyh Hasan) mezrasına yerleşirler (Özerol, 2010: 1). Söylenenler doğru olsa da yukardaki metinden ziyade aşağıdaki metin daha çok bilinmekte ve benimsenmektedir.

Biz çalışmamızda halk arasında en çok bilinen ve söylenen aşağıdaki metni esas aldık. Türküde manası bilinmeyen kelimelerin anlamlarını verdik. Türküde geçen kalıp ifadeler, deyimler, tabirler ve beddualar tespit edilerek anlamları verildi.

Kömürhan Köprüsü Harput'a Bakar Türküsünün Söz Varlığı

Şu Fırat’ın suyu akar serindir oy oy
 Ölem ölem derdo ölem akar serindir oy
 Yârimi götürdü anam kanlı zalimdir
 Ölem ölem kanlı zalimdir nasıl gülem oy
 Daha gün görmemiş taze gelindir oy oy
 Ölem ölem derdo ölem taze gelindir oy
 Söyletmeyin beni anam yaram derindir
 Ölem ölem yaram derindir nasıl gülem oy

Kömürhan köprüsü Harput'a bakar oy oy
Ölem ölem derdo ölem Harput'a bakar oy
Kör olası zalim Fırat ocaklar yıkar
Ölem ölem ocaklar yıkar nasıl gülem oy
Ahbaplarım gelmiş ağıtlar yakar oy oy
Ölem ölem derdo ölem ağıtlar yakar oy
Söyletmeyin beni anam yaram derindir
Ölem ölem yaram derindir nasıl gülem oy

Dert: İnsana ıstırap veren hal, sıkıntı, zorluk, üzüntü anlamındadır. Devam eden geçmeyen ağrı, sızılı. (MBTS-II: 679) Türküde “dert” geçmeyen ölüm acısı anlamındadır. Ölüm acısı en büyük acılardan biridir. Ve kolay kolay unutulmaz. Türküde “derdo” şekli yöresel bir söylemdir. Sözcüğün sonundaki “o” ezgi tutsun diye eklenmiştir.

Yâr: Sevgili, dost, bildik, tanıdık (MBTS-III: 3371). Türküde eş, sevgili anlamında geçmektedir. En sevilen, yanı başındaki insanın bir anda gelen ölüm haberi insanı derin bir üzüntüye gark eder.

Kanlı Zalim: Zalim, zulüm ve haksızlık yapan, acımasız, merhametsiz demektir (MBTS-III: 3471). Kanlı zalim bir sıfat tamlamasıdır. Kan dökmekten çekinmeyen, eli kanlı olan, kötü kişiler için kullan bir tabirdir. Burada Fırat kişileştirilmiş, insana benzetilmiştir. Zalim kişiler nasıl kan dökmekten çekinmiyorsa Fırat da can almaktan geri kalmıyor. O kadar insanın kanına girmiştir. Mecazi anlamda çok can almıştır. Çok insan öldürmüş anlamındadır. “Kanlı katil” deyiimiyle aynı manadadır. Fırat’la ilgili türkülerde, “Zalim Fırat, Çılgın Fırat, Deli dolu akan Fırat, Çok canlar yakan Fırat” şeklinde geçmektedir (Donat, 2004: 1).

Nasıl gülem: -Nasıl soru zarfı fiilin önüne gelerek bundan sonra gülme eyleminin olmasının, yapılmasının imkânsız olduğunu, mümkün olmadığını anlatmaktadır. İstifham sanatının kullanıldığı “Nasıl gülem?” ibaresi “mümkün değil, imkân var mı?” anlamında, acının büyüklüğünü ve bundan sonra gülme eyleminde bulunulamayacağını yansıtmaktadır. (MBTS-II; 2304). Ölüsü olan acı çeker, ağlar. Bu acı bazen uzun sürer ve insan gülmeyi unuttur. Türküde ölüm ansızın gelmiştir. Sevdiğini kaybeden acı içindedir. Türküde sevdiğini kaybettiği için bu acı ile bir daha nasıl güleceğini anlatmaya çalışmaktadır. Nasıl gülem derken aslında çektiği acıları anlatmaya çalışmaktadır. “Nasıl güleyim” sözü türküde “Nasıl gülem” şeklinde yöre ağız özellikleriyle söylenmiştir (Güler, 2012:)

Taze gelin: Yeni evlenmiş yeni gelin olmuş demektir. Türküde, evlenmekten murat almamış. Evlendikten hemen sonra Fırat’ın suyuna kapılıp

genç yaşta ölmüş gelini ifade etmek için kullanılmıştır. Kadının ölmesi ocağın sönmesi, evin dağılması demektir. İçinde kadın olmayan ev de pek yuva sayılmamaktadır. Yine türkünün devamında “ocaklar yıkmak” deyimini de türküde geçmektedir.

Yaram derindir: Derin yara. Dert, üzüntü demektir. Yaram derindir sözü türküde, mecazi anlamda görülmeyen, içerde olan, insanı üzen dert anlamındadır. Bu da ölümün verdiği acıdır. Buradaki yara, görünen bir yara olmaktan ziyade ancak çok sevdiği birini ansızın kaybeden bir kişinin bilebileceği acı, keder, dert, gam gibi duyguları ifade etmek için kullanılmış, “derinlik” göstergesi ile de etki alanına ve büyüklüğüne işaret edilmiştir.

Kömürhan: Kanunî devri Malatya Tahrir Defteri'nde 1560 “Kömri” nahiyesi ve ona bağlı “Ribat-ı Kömri” isimli bir köyden bahsedilmektedir (Yinanç, 1983: 110). Sözlüklerde “ribat” konak, han anlamında geçmektedir. “Ribat-ı Kömri”, muhtemelen daha sonra “Kömri han” olmuş zamanla değişerek Kömürhan şeklini almıştır. 1560'larda da o bölgede bir han olduğu anlaşılmaktadır. Kömürhan, IV. Murat Bağdat Seferine çıkmadan önce verdiği emirle yeniden inşa ettirmiştir. IV. Murat'ın, Bağdat Seferi'nden dönerken bu handa konakladığı rivayet edilmektedir (Sunguroğlu, 2013: 187). Hatta İzollu yöresinde IV. Murat'a atfedilen “Yapturdım birçok han, içinde en sevdiğim Kömürhan” sözü halk arasında hâlen söylenmektedir. Bu han, Kömürhan Köprüsü'nün 600 m. kuzeyinde, Elazığ'ın Baskil ilçesi, Habibuşağı köyü sınırları içerisinde yer alıyordu (Aytaç, 1998: 249). 1987 yılında Karakaya Barajı suyunun altında kalmıştır. Nejat Göyünç, “Dicle ve Fırat Nehrinde Nakliyat”, isimli makalesinde 1775'te kurulan Ma'âdin-i Hümayun Emaneti'ne dâhil Keban ve Ergani madenlerinin işletilmesi için gerekli kömür ve kütüklerin civardan su yolu ile nakledildiğini Fırat neh-rinden Kelekçiler adı verilen nakliyecilerle Keban iskelesine ulaştırıldığı ve kömürlerin biriktirildiği yere de Kömürhan adı verildiği şeklinde bir izahat yapar (Göyünç, 2001: 660). Açıklamalardan o mntıkada eskiden beri odun ve kömürlerin muhafaza edildiği bir han olduğu anlaşılmaktadır. Kömür (<köy-mür, köy- “yanmak”) şeklinde eski Türkçeden beri kullanılan bir kelimedir (Gabain, 1988: 53).

Foto-1: Kömürhan (ET: 22.10.2017)

Foto-2: 1. Köprü. (ET: 22.10.2017)

Foto-3: 2. Köprü(ET: 22.10.2017)

Foto-4: 3. Köprü (ET: 22.10.2017)

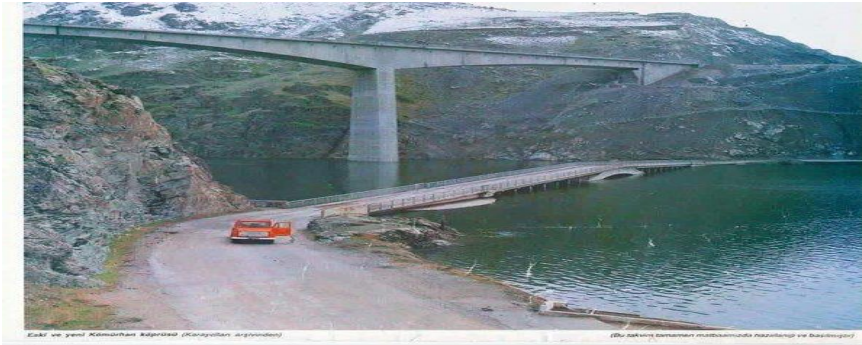

Foto-5: 1. ve 2. Köprü Bir Arada. (ET: 22.10.2017)

Foto-6: 2. ve 3. Köprü Bir Arada. (ET: 22.10.2017)

Foto-7: 3 Köprü Bir Arada. (ET: 22.10.2017)

Kömürhan Köprüsü: Kömürhan Köprüsü, Elazığ-Malatya Kara Yolu'nun Fırat Nehri ile kesiştiği nokta olan 51. kilometresinde Fırat Nehrinin üstten karayolu ile geçişini sağlayan köprüdür. Köprü, doğu ile batının birleşimini sağlayan tek kara yolu köprüsü olduğu için jeopolitik ve stratejik önemi çok büyüktür. Bu köprü yapılmadan önce ulaşım sadece sal, kelek ve kayıklarla sağlanıyordu. Daha sonra ahşaptan bir köprü yapılmış bu köprü 1929 yılında meydana gelen taşkında suya kapılıp gitmiştir. Birinci köprü, 1932'de ikinci köprü, 1986'da hizmete girmiştir. 3. Köprü 2014 yılında yapımına başlanmış ve 2 Ocak 2021 yılında hizmete açılmıştır (Altunyuva, 2015: 1). Bu 3 köprü de kömürhan köprüsü adıyla bilinmektedir. Birinci köprü İsmet İnönü tarafından açıldığı için İsmet Paşa köprüsü adı verilmiş ancak bu isim pek kullanılmamıştır. Türküde geçen Kömürhan köprüsü ile, 1. Köprü kastedilmektedir.

Harput: Harput eski bir yerleşim yeridir. Harput şehri daha sonra "mezre" denilen bugünkü yerine taşınmıştır. Bugünkü Elazığ 1834 yılında tarihî Harput'un bir mezrası olan ve "mezre" diye anılan ovaya nakledilmesiyle kurulmuştur. Elazığ, 1937 yılında bugünkü ismini almıştır. Elazığ, Sultan Aziz döneminde 1867'de Mamüret'ül-Aziz adını almaya kadar Harput adıyla bilinmiş ve tarihe mal olmuştur. Bu nedenle Elazığ'ı anlatırken onun menşeyini oluşturan Harput'dan bahsetmek ve hatta birisinin ismi anıldığında diğerini anlamak mecburiyeti var gibidir. Günümüzde Harput, tarihi bir semt olarak kalesi, mezarlığı ve tarihi eserleriyle ziyaret edilen bir mekân durumundadır (Şen, 2017: 6). Türküde Harput, Elazığ'ın il sınırı anlamındadır. Zira eskiden kervanlar Malatya'dan çıkıp Kömürhan'a vardıklarında "biz Harput'a geldik" derlermiş. Türküde bugünün Harput Mahallesi kastedilmiyor. Elazığ ili anlamında kullanılmıştır. Tabii Elazığ'ın eski şehir merkezinin adı Harput olduğu için bu isim kolay kolay terk edilememiştir (Ünal, 1997: 232).

Bakar: Türküde “bakmak” fiili görmek anlamında değil “yönü bir tarafa doğru olmak, bir cihete yönelmiş” anlamında kullanılmıştır. Türküde Kömürhan köprüsü Harput'a bakar diyen birinin mantık açısından Malatya tarafında veya Elazığ'ın bir ilçesi olan bugünkü Baskil tarafında olması gerekir. Türkü Elazığ'ın mı? Yoksa Malatya'nın mı? Tartışmaları hâlen sürmektedir. Fakat “Kömürhan Köprüsü Harputa Bakar” diyen birinin mantıken Kömürhan köprüsünün Malatya tarafında olması gerekir. Kömürhan köprüsü Harput'a bakar diyen birinin Elazığ tarafında olması düşünülemez.

Kömürhan Köprüsü Harputa Bakar: Kömürhan köprüsü yapılmadan önce “zalim Fırat” birçok can almış ve köprünün yapılmasından sonra da can almaya devam etmiştir. Köprü aralarında engel bulunan iki yakayı birbirine bağlar; aradaki engelleri kaldırır. Kömürhan köprüsü Malatya ile Elazığ'ı birbirine bağlamıştır ama türküde Fırat can almaya devam etmiştir. Bunun verdiği acı, sitem, isyan ve çaresizlik anlatılmaktadır. Köprü belki birçok can kaybını engellemiştir ama sevdiğini Fırat'a kaptıran insanın acısını pek dindirmemiştir. “Kömürhan Köprüsü Harput'a Bakar” sözü türküde bir tabir, kalıp ifade olarak yer almaktadır.

Ocak yıkmak: Ocakların yıkılması, evlerin kapılarının kapanması anlamına gelmektedir. Dilimizde, “Ocağını söndürmek, ocağına su koymak, ocağına incir ağacı dikmek, ocağı kör olmak” deyimleriyle aynı anlamda bir deyimdir (Sinan, 2001: 460). Ocak mecazi anlamda “ev, bark, aile” anlamında kullanılmıştır. Ocak yıkmak, evinin barkının, ailesinin yok olmasına, dağılmasına sebep olmak anlamındadır (MBTS-III; 2375). Ocağın yani evin, yuvanın dağılması, soy sopun yok olması anlamındadır (Özdemir, 1981: 203). Yuva kurmak, çoluk-çocuk sahibi olmak, soyunu devam ettirmek için evlenen bir kızın ansızın Fırat'a kapılıp ölmesi türküde “Daha gün görmemiş taze gelindir” mısraında trajik bir şekilde anlatılmaktadır.

Ağıtlar yıkmak: Ağıt, bir ölünün ardından, onun iyiliklerini, meziyetlerini, ölümünden duyulan acıyı dile getiren ve makamla veya belli bir ezgiyle okunan şiir demektir. Herkes tarafından sevilen kimselerin ölümü üzerine veya millî felâket kabul edilen bazı tabii afet ve kayıpların ardından söylenen şiir. Ağıt yıkmak, “ağıt düzmek, ağıt koparmak ağıt söylemek, ağıt tutmak”, ölen bir kimsenin veya acıklı bir olayın ardından şiir söylemek. Dar anlamda bir kimsenin ölümünden duyulan üzüntüyü dile getirmek demektir (MBTS-I: 43). Ölüm insan muhayyilesinin kolaylıkla kabul edeceği bir olay değil. Bu yüzden ölüme karşı tevekkül veya isyanla olumlu veya olumsuz bir tavrın alınması, sorular sorulması, cevaplar aranması normal bir davranıştır (Bali, 1997: 1). Türküde “Ahbaplarım gelmiş ağıtlar yakar” derken dost,

bildik, tanıdık kimselerin yas tutma törenine katıldıkları ve üzüntülerini belirttikleri anlatılmaktadır. Ölüm olaylarında en yakınlar dediğimiz hısım - akraba gelip teselli verirler.

Kör olası: Türküde beddua sözü olarak kullanılmıştır. “Kör olsun, kör olasıca veya kör olası” şeklinde kullanılan bir bedduadır. Canı yanan, zarar gören insanların kullandığı bu söz daha çok insanlar için kullanılır. Elazığ ve Malatya yöresinde bilinen ve kullanılan bir bedduadır (Özçam-Deniz, 2017: 74). Türküde acılar, nefretler bu beddua ile Fırat nehri kişileştirilerek dile getirilmiştir. Kör olsaydın da sevdiğimi görmeseydin ve canını almasaydın. Kör ol ki bundan sonra başka can almayasın anlamında bir bedduadır.

Sonuç

Kültür mirasımızın içinde yer alan bu türkü, geçmişte yaşanmış bir olayı günümüze taşımaktadır. Türkünün her bir sözü Anadolu insanının yaşanmış hayatını anlatmaktadır. Bu türkü artık bütün toplumun ortak bir değeridir. Türküyü dinlerken coğrafi muhayyilemiz yeniden canlanmakta üstünde yaşadığımız topraklarda tarih şuurumuz bir daha güçlenmektedir. Türküde geçen “ocaklar yıkmak, ağıtlar yakmak, gün görmemek”, deyimleri yer almaktadır. “Kanlı zalim, zalim Fırat, taze gelin, yaram derindir” tabirler çekilen acıları dile getiren sözlerdir. Kömürhan köprüsü Harput’a bakar, sözüyle tarihi coğrafyamıza atıf yapılırken, insan olarak çekilen acılar “kör olası” bedduasıyla dile getirilmiştir. Zaman mekân değişse de bu türkü geçmişi günümüze taşımaktadır. Bu türkü yaşanmış bir olayın acılarını dile getirmektedir. Kim bilir dile getirilememiş ne acılar vardır.

Kaynakça

ALTUNYUVA, Y. (2015), “Yeni Kömürhan Köprüsü”, *El-Aziz Gazetesi*, http://www.herayaktuel.com/makale/yasin-altunyuva/yeni-komurhan-koprusu_/111.html (ET: 07.07. 2017).

AYTAÇ, İsmail (1998), “Kömürhan”, *Vakıflar Dergisi*, S.20, s.249-264. <http://acikerisim.fsm.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11352/258/Ayta%E7.pdf?squence=1> (ET: 07.07.2017)

BALİ, Muhan (1997), *Ağıtlar*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

ÇETİNDAG, Gülda (2005), *Elazığ Türküleri, (Metin-İnceleme)*, (Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ.

ÇETİNDAG, Gülda (2006), “Kökeni Ağıt Olan Elazığ Türküleri”, *Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'na Armağan*, 1. Baskı, Konya. s.319-333.

DONAT, Y. (2004), “Kömürhan Köprüsü Harput'a Bakar”, http://www.sabah.com.tr/yazarlar/donat/2004/05/09/komurhan_koprusu_harput_a_bakar (ET: 06.06.02017)

ELÇİN, Şükrü (1986), *Türk Halk Edebiyatına Giriş*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

GABAIN, A. Von (1988), *Eski Türkçenin Grameri*, (Çeviren: Mehmet Akalın), TDK Yayınları, Ankara.

GÖYÜNÇ, Nejat (2001), “Dicle ve Fırat Nehirlerinde Nakliyat”, *Belleten*, Cilt: LXV, Sayı: 243, Yıl: 2001 Ağustos, s.655-665.

HALICIOĞLU, Şeref (2017), -12. Gün Elazığ-Malatya- , Şeref Halıcıoğlu'nun Gezi ve Fotoğraf Galerisi, <https://travellandroad.com/dogu-gezisi/dogu-gezisi-12gun/> (ET: 22.10.2017)

ÖZÇAM, Çimen-DENİZ Sunay (2017), “Elazığ Türkülerinde Yöresel Unsurlar”, Fırat Üniversitesi, Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi, *Harput Araştırmaları Dergisi*, C.IV, S. 1, s.55-76

ÖZDEMİR, Emin (1981), *Deyimler Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

ÖZEROL, Süleyman (2008), -Kömürhan Köprüsü Nereye Bakar?-,

<http://blog.milliyet.com.tr/komurhan-koprusu-nereye-bakar-/Blog/?BlogNo=265933> (ET: 23.10.2017)

PEKTAŞ, Ali (2014), “Biz Bu Türküleri Filmlerle Sevdik”, <https://onedio.com/haber/biz-bu-turkuleri-filmlerle-sevdik-237478> (ET:14.06.2017).

SİNAN, Ahmet Turan (2001), *Türkçenin Deyim Varlığı*, Kubbealtı Yayınları, Malatya.

SUNGUROĞLU, İshak (2013), *Harput Yollarında I-II*, 3. Baskı, İşaret Yayınları, İstanbul

ŞEN, Mustafa (2017), “Türkülerimizin Ruhunda Coğrafi Muhayyilemiz” *Star Gazetesi*, Açık Görüş Eki, 11 Haziran 2017. Pazar. s. 6.

ŞENEL, Süleyman (1988), “Türk Edebiyatında Ağıt” Maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.1, s. 472.

ŞENER, Hasan (2015), Kilisli Zihnî'nin “Olur” Redifli Kербela Mersiyesi, *Littera Turca, Journal of Turkish Language and Literature*, Volume:1, Issue: 2, Autumn 2015, (195-204).

ULUDAĞ, Süleyman (1988), “Ağıt” Maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.1, s. 470.

ÜNAL, Mehmet Ali (1997), “Harput”, Cilt: 16, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul.

YİNANÇ, Refet.-ELİBÜYÜK, Mesut (1983), *Kanunî Devri Malatya Tahrir Defteri* (1560), Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara.

<http://www.malatyaizollu.com/wordpress/detayli-izollu-tarihi/> (22.10.2017).

Kömürhan Köprüsü Fotoğrafları: <https://www.google.com/search?q=k%C3%B6mürhan+k%C3%B6prüsü%20foto%20grafları> (ET: 22.10. 2017)

Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi (FÜHAD)
Cilt: 9, Sayı: 17, Mart 2022, s. 15-31, ISSN: 2148-2527

Journal of Harput Studies, Vol. 9, Issue 17, March 2022, pp. 15-31

Derleme Makale/Compilation Article

HÜSEYİNKLİ HAGOP BOGİGİAN

Hagop Bogigian from Hussenig

Meryem GÜNAYDIN*

Geliş/Received: 10.02.2022

Kabul/Accepted: 04.03.2022

Öz

Hagop Bogigian Hüseyinik'ten Amerika'ya ilk göç eden kişidir. Aynı zamanda "ilk Ermeni-Amerikalı milyoner"dir. 19 yaşında Amerika'ya göç etmek arzusu ile yola çıkan Bogigian'ın öyküsü kendinden sonra göç edenleri teşvik eden türdendir. Bir tek bu yönüyle dahi onun hayat öyküsünün izlerini sürmek mühimdir. Münferit olarak göç isteğinin sebebi, Amerika'ya gidişi, aldığı yardımlar, Amerika'da nasıl ve nerede yerleştiği, ne işle meşgul olduğu gibi birçok hususta göç hareketine ilişkin karakteristik özelliklere rastlamak mümkündür. Harput'ta Amerikan misyonerlerinin tesiriyle "Yeni Dünya" ile tanışan Bogigian aslında sıradan bir göçmen değildir. Sonradan Ermeni-Amerikalı bir ithalatçı ve ihracatçı olarak Osmanlı topraklarına özellikle doğuya teknolojik yenilikler transfer etmiştir. Kendisi gibi Amerika'ya gelen Ermeni göçmenlere gerek siyasi gerek mali bütün imkânlarını kullanmıştır. Yine "Ermeni kolonisi" kurmak düşüncesiyle Ermenilerin kendilerine tahsis edilmiş bir mahalde yaşamalarına ilişkin düşüncesi ve çalışmaları dikkat çekicidir. Ölümüyle birlikte mirasını "Hagop Bogigian Burs Fonu" olarak Wilson Koleji, Mount Holyoke Koleji ve Pomona Koleji'nde ihtiyaç sahibi Ermeni öğrencilerin özellikle kız çocuklarının eğitimlerine bırakmıştır.

Hüseyinik'ten Amerika'ya uzanan ilk Ermeni göçünün ayak izlerinin sürüleceği Hagop Bogigian'ın hayat öyküsü bu çalışmanın konusudur. Bogigian'ın yaşamı aynı zamanda Harput'tan başlayan transatlantik göçü anlamak üzere önemli ipuçları taşıyan temsili bir hikâyedir.

Anahtar Kelimeler: Hagop Bogigian, Hüseyinik, Transatlantik göç, Amerika, Milyoner

Abstract

Hagop Bogigian is the first person to immigrate to America from Huseynik. He is also the "first Armenian-American millionaire". The story of Bogigian, who set

* Arş. Gör. Dr., Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü, E-posta: mgnydn@yahoo.com ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3957-1471>

out with the desire to immigrate to America at the age of 19, is of the kind that encourages those who immigrated after him. It is important to follow the traces of his life story even from this aspect alone. It is possible to encounter the characteristic features of the migration movement in many aspects such as the reason for the individual request for immigration, going to America, the aids he received, how and where he settled in America, what he was engaged in. Bogigian, who met the "New World" in Harput under the influence of American missionaries, is not just an ordinary immigrant. Later, as an Armenian-American importer and exporter, he transferred technological innovations to the Ottoman lands, especially to the east. He used all his political and financial means and connections to the Armenian immigrants who came to America like him. Again, the thought and work of Armenians living in a designated area in Canada and America with the idea of an "Armenian colony" is remarkable. After his death, he left his legacy as the "Hagop Bogigian Scholarship Fund" to the education of Armenian students in need, especially women, at Wilson College, Mount Holyoke College and Pomona College.

The life story of Hagop Bogigian, whose footprints of the first Armenian migration from Hüseyinli to America will be traced, is the subject of this study. Bogigian's life is also a representative story that carries important clues to understand the transatlantic migration that started from Harput.

Keywords: Hagop Bogigian, Hussenig, Transatlantic migration, America, Millionaire

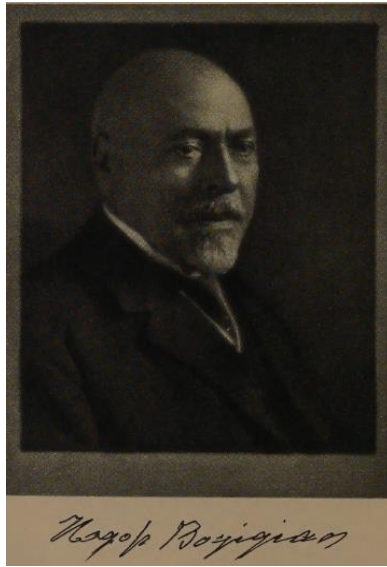
Giriş

Hagop Bogigian (1856 - 7 Şubat 1931)

Hagop Bogigian, Harput'un yakın çevre köylerinden Hüseyinli'de doğmuştur, burası 16. yüzyıla kadar uzanan geçmişi ile Harput'un kadim bir yerleşkesidir (Aksın, 1999: 37). Bogigian'ın doğum tarihi için 7 Şubat 1851, 1852, 1853 gibi çeşitli tarihler verilmekte olup mezarında 1856 yılı doğum tarihi olarak yazmaktadır (Deranian, 2016: 1). Bogigian kaleme aldığı hatıratında ise Harput'ta doğduğunu söylerken doğum tarihini belirtmemiştir (Bogigian, 1925: 9). Bogigian'ın ailesi çok eski zamanlarda Muş tarafından Harput'a gelerek Hüseyinli'ye yerleşmişlerdir (Deranian, 2016: 1).

Arakel ve Yegsa çiftinin altı çocuğundan biri olan Bogigian dört yaşındayken babasını kaybetmiştir (Bogigian, 1925: 12) Anne Yegsa pamuklu bez dokuyarak çocuklarını büyütüştür (Bogigian, 1925: 13). Amerikan misyoneri George W. Dunmore 1855'de okul kurmak üzere Harput'a geldiğinde oturmak için Hüseyinli'de bir ev kiralamıştır (Deranian, 2016: 2) Dunmore ile eşinin Harput ve çevresinde gezici misyonerlik ve vaizlik yapmasıyla birlikte etraflarında Protestanlığa yönelen Ermenilerce bir cemaat oluşmuştur (Açıkses, 2003: 155) İlk misyonerleri takiben sonradan Harput'a gelen birçok misyonerin çalışmalarıyla birlikte Harput misyonu kurulmuştur.

Böylece misyon eğitim faaliyetleri hem kiliselerde hem okullarda devam etmiştir. Bogigian'ın annesi Yegsa da misyon kilisesine katılmış olup bu yakınlık neticesinde Bogigian Amerikan misyonerlerinin açtığı okula kısa bir süreliğine gitmiştir (Bogigian, 1925: 14).

Hagop Bogigian, 19. yüzyılda Hüseyinlik'ten Amerika'ya uzanan hikayesi bu bölgeden başlayan genel göç sürecinin ve sosyo-mekânsal değişimin anlaşılması açısından önemlidir. Hüseyinlikli Bogigian, Harput'tan Amerika'ya ilk göç eden Ermenidir (Deranian, 1998: 19).

19. yüzyılda Osmanlı taşrasında Bogigian'ın Yeni Dünya'ya gitme arzusunu anlamak güç değildir. Zira Amerikan Protestan misyonerlerinin bölgeye gelişi ve Ermenilerle yakın ilişkilerinin bir neticesi olarak köylü Ermeniler daha önce hiç görmedikleri okyanus ötesi bir yere gitme hayalini kurmaya başlamışlardır. Bunun doğal bir sonuç olduğu düşüncesine karşın Amerikan misyonerlerinin

Ermeni göçünü teşvikle birlikte finanse ettiği görülmektedir (Aksın, 1999: 178). Bogigian da ilk olarak Yeni Dünya'yı Harput'ta Amerikan misyonerlerinden "fırsatlar ülkesi" olarak dinlemiştir (Deranian, 1994: 149). Bogigian kaleme aldığı hatıratında misyonerlerin anlattıklarına atıf yaparak onlardan "harika Amerika ülkesi ve asil insanlarını" dinlediğinden bahsetmiştir. Anlatılan hikâyeye göre orada insanlar çok iyiydi bu sebeple Pensilvanya'da bir kasabada hapishanenin kapısı altı ay boyunca hiç açılmamıştır (Bogigian, 1925: 32). Sonradan Bogigian anımsadığı bu hikâyenin gerçek olmadığını ve bahsedilen hapishanenin başka bir mahkumu kabul edemeyecek kadar dolu olduğu için kapısının kapalı olduğunu öğrenmiştir.

Bogigian dört beş ay kadar Harput'ta Amerikan okuluna devam ettikten sonra yine misyon istasyonlarında çeşitli okullarda çalışmıştır. Eğitiminin ardından yeni okullar açmak ve öğretmenlik yapmak için çevre köy ve kasabalara gönderilmiştir. 14 yaşında ilk deneyiminde birleşik bir sınıfta okutmuştur. Birçok yerde Çüngüş'te ve Diyarbakır'da bulunan okullarda da çalışmıştır. Üç yıl içerisinde Diyarbakır'da bir misyoner okulunun başına getirilmiştir. Diyarbakır'da çalışırken Robert Koleji'nden mezun olan sonrasında eğitim için İngiltere'ye gitmiş, İngiliz bir kadınla evli Ermeni bir

vaizle tanışmıştır. Diyarbakır piskoposluk kilisesinin başı olan vaizden ziyaret ettiği Avrupa ve Amerika hakkında çok şey öğrenmiştir (Bogigian, 1925: 17). Böylece daha on sekiz yaşında olan Bogigian Amerika'ya gitmek için büyük istek duymuştur. Bogigian'ın Amerika'ya gitme arzusu artmıştır ve 1875'de Amerika'ya gitmeyi daha ciddi düşünmeye başlamıştır (Bogigian, 1925: 19). Ancak Yeni Dünya'yı Amerikan misyonerlerinden dinleyen Bogigian hatıratında Amerika'ya gitme isteğinin Harput'taki Amerikan misyonerleri tarafından desteklenmediğini ancak iş için giden başka birine önerilerde bulduklarını beyan etmiştir (Bogigian, 1925: 20). Yine bu isteği daha çok genç olduğu ve dilini bilmediği yabancı bir yere gideceği için annesi ve arkadaşları tarafından desteklenmemiştir.

Hagop Bogigian ilk Amerika yolculuğuna 1876 yılı Mayıs ayında çıkmıştır (Bogigian, 1925: 20). Borç para alarak çıktığı bu yolculukta kendisine bir iş adamı da eşlik etmiştir. At, deve gibi binek hayvanlarının sırtında Akdeniz'e ulaşmak üzere yola çıkmışlardır. Malatya'da konakladıkları Protestan papaz kendilerini Amerika'ya gitme fikrinden vazgeçirmeye çalışmış ancak buna ikna edemeyince öncelikle Amerika'dan yeni dönmüş olan Yale'de iki yıl çalışan Ermeni profesörüyle görüşmelerini tavsiye etmiştir. Bunu üzerine Antep'e bu profesörü ziyarete gitmişlerdir. Bu profesör dil bilmedikleri için bu yabancı yere gitmemelerini tavsiye etmiştir (Bogigian, 1925: 21). Ancak Bogigian şansını denemekten vazgeçmemiştir. Antep'ten Halep'e geçerek Halep'ten Amerika'ya geri dönmeye hazırlanan Amerikan tıp misyonerleriyle görüşmüşlerdir (Bogigian, 1925: 22). Bu tıp misyonerleriyle yola çıkmak isteyen Bogigian görüştüğü bir doktorla anlaşma yaparak doktor ve ailesinin hizmetçisi sıfatıyla onlarla birlikte yola çıkmıştır. Bu ailenin çocuklarıyla ilgilenecek olan Bogigian böylece aileye mali bir yükte olmayacaktı (Bogigian, 1925: 23). Ancak Bogigian'ın Amerika yolculuğuna birlikte çıktığı arkadaşı burada vazgeçerek Harput'a geri dönmüştür. Öncelikle bu aile ile birlikte Bogigian Antakya'da bir yazlık eve gitmiştir. Lazkiye'den gelen Fransız vapuruna binmişlerdir (Bogigian, 1925: 25). Marsilya'ya vardktan sonra trenle Paris'e geçmişler ve Madeleine yakınlarında bir otelde kalmışlardır. Paris'i gezmek isteyen ailenin yanında Bogigian çocuklarına bakmak için yanlarında gitmiştir. Bu gezi sırasında küçük çocuğu kucağında taşımak onu hayli yormuştur. İki hafta Paris'te kaldıktan sonra Londra'ya gitmişlerdir. Bogigian bu aile ile yol boyunca kendisine İngilizce öğretmeleri için anlaşmış olmasına rağmen ailenin kendisiyle asla İngilizce konuşmadığından bahisle, çocukların dahi onunla hep Türkçe konuşmaları için öğütlendiğini sonradan öğrenmiştir. Bir anlaşma yaparak yola çıktığı bu aileden Bogigian sıklıkla şikâyet etmiştir ve Liverpool'da onlardan ayrılmıştır (Bogigian, 1925: 29). Ancak dilini hiç

anlamadığı bir yerde Bogigian tamamen şans eseri Türk fesi giyen eğitimli iyi görünümlü biri ile karşılaşmıştır. Bogigianla doğu dillerinde konuşmaya çalışan bu şahsın “Türk” kelimesine Bogigian’ın kafasını sallayarak onay vermiştir. Bunun üzerine söz konusu şahıs polislere durumu ileterek Bogigian’ın Türk Konsolosluğu’na götürülmesini sağlamıştır (Bogigian, 1925: 30). Burada kendisine yemek verilmiş ve sorununun çözümü için konsoloslara görüştürülmüştür. Konsolos tarafından masrafları karşılanmak üzere Türkiye’ye geri dönmesi teklif edilmiştir (Bogigian, 1925: 31), ancak Bogigian bu teklifi kabul etmemiştir.

İkinci gün Büyükelçi, görevlendirdiği biriyle Bogigian’ı misyoner merkezlerinden birine doktor arkadaşını aramak üzere göndermiştir. Doktorla birlikte Türk elçiliğine döndüklerinde burada elçinin doktorla yaptığı konuşma Bogigian’ı memnun etmiştir. Bundan sonra Bogigian çantasını alarak doktorla birlikte kaldığı yere geri dönmüştür. Yeteri kadar parası olmadığı için bir süre manavda çalışmış, buradaki kasalar üzerine battaniye sererek kendisine yatak yapmıştır (Bogigian, 1925: 33). Doktor, Urfa’daki Protestan kilisesi için para toplamak için bir süre daha Londra’da kalmaya karar vermiştir. Bunun üzerine Bogigian doktora Amerika’da ona yardımcı olması için bir arkadaşına tanıtım mektubu vermesi ve yolculuk parasını da ödünç vermesi halinde yalnız gidebileceğini söylemiştir ancak doktor bu önerileri açıkça reddetmiştir. Bogigian birlikte yola çıktığı doktoru ve karısını “tanıştığım en mantıksız, bencil, aşâğılık derecede kötü insanlar” olarak tanımlamıştır (Bogigian, 1925: 34).

Bu şartlar altında manavın yanında çalışmaya devam etmiş aynı zamanda günün bir kısmını doktorun ailesine ayırarak geçirmiştir. Manavın verdiği bir somun ekmek ve yarım günlük iş için ambarda yatacak bir yer karşılığında çaresiz çalışmaya mecbur kalmıştır. Doktorla birlikte daha sonra Liverpool’a gitmişlerdir (Bogigian, 1925: 34-35). Liverpool’da misyonerler üzerinden bağlantılar kurmak suretiyle şehrin biraz dışında deniz kenarında bir kulübe kiralayarak bir süre burada kalmışlardır. Bogigian burada yarım gün doktorun ailesine hizmet ederken günün geri kalanı için Liverpool’un o bölümü bir tarım bölgesi olduğundan, bir çiftlikte iş bulmuştur. Samanlıkta yatma ve yarım günlük iş için bir şilin karşılığında anlaşılmıştır (Bogigian, 1925: 36). Çiftlikte ve tuğla bahçesinde çalışarak yaklaşık sekiz şilin kazanmıştır. Durumun farkında olan Bogigian bir çare arayışıyla her sabah Türkçe veya Ermenice konuşabilen doğulu insanlar bulma umuduyla Liverpool’a yürümüştür. Daha kolay tanınabilmek için Türk şapkasını takmıştır (Bogigian, 1925: 37) ve en sonunda bu işe yaramıştır. Birkaç gün devam eden bu arayışı neticesinde parasının giderek azaldığını görünce günde bir kez normal fiyatın yarısı olan bir somun bayat ekmek almaya başlamıştır.

Birkaç gün Liverpool'un rıhtımlarında dolaştıktan sonra, sokaklarda kendisi gibi Türk fesi takan bir adam görmüştür. Türkçe konuştuğu bu kişinin buğday yüklü bir gemiyle gelen Suriye'nin Beyrut kentinden bir Ermeni olduğunu büyük bir sevinçle öğrenmiştir. Ona durumunu anlatması üzerine Bogigian'ı bir Ermeni tüccarın bürosuna götüreceğini söylemiştir. Bu Ermeni tüccarın Manchester'da bir pamuk fabrikası ve mallarını Türkiye'ye, Mısır'a ve Hindistan'a kadar taşıyan gemileri vardı. Anlaştıkları gün doktora bir hemşerisiyle buluşacağını söylemeden sabah erkenden Liverpool'a buluşacakları yere doğru yola çıkmıştır. Buluştuğu adam Ermeni tüccarın ofisine Bogigian'ı götürmüştür.

Bu Ermeni beyefendi Bogigian'ın yaşadığı deneyimlere atıfta bulunarak İstanbul'a geri dönmesini tavsiye etmiştir. Hatta İstanbul'a gidecek olan kendi yük gemisine sahip bir vapuru olduğunu ve Bogigian'ı kaptanın yanında sorumlu olarak gönderebileceğini söylemiştir (Bogigian, 1925: 39). Bogigian her şeye rağmen Amerika'ya gitme fikrini değiştirmemiştir ve onun Amerika hayalini şans eseri karşılaştığı bu Ermeni tüccar gerçekleştirmiştir. Bogigian'a iki İngiliz sterlini ile birlikte Liverpool'dan Amerika'ya Cunard Line ofisinden üçüncü sınıf bir bilet almıştır (Bogigian, 1925: 41). Bu Ermeni tüccar vasıtasıyla doktor arkadaşı Bogigian'a karısının erkek kardeşine hitaben yazdığı bir mektup vermiştir. Gemiye binerken Ermeni tüccarın sekreteri Bogigian'ı kaptan ve bekçi ile tanıştırmak üzere onu seyahatine uğurlamıştır. Boston'a on üç gün süren bir yolculuktan sonra ulaşmıştır (Bogigian, 1925: 42). Gemideyken Bogigian tanıştığı kimselere sorular sorarak İngilizce öğrenmeye çalışmıştır. 10 Ekim 1876'da Boston'a varmıştır (Deranian, 2016: 5).

Bogigian'ın Amerika'ya geçişi zorlu bir süreçten sonra gerçekleşmiştir. Amerikan misyonerlerinden bir doktorun yanında yolculuk etmesine rağmen onun yaşadığı olumsuz ve madden ağır şartlar münferit göçlerin bir irtibat kurulmadan gerçekleşmesinin ne kadar zor olduğunu göstermektedir. Nitekim Amerika'ya vardikten sonra kalacağı ve çalışacağı bir yer bulması yine bağlantı kurulabilecek bir kişiyi elzem kılmaktadır. Bogigian Boston'a vardikten sonra Haverhill'e doktorun karısının erkek kardeşine hitaben yazılan mektup ile o adrese gitmiştir (Bogigian, 1925: 44). Burada kendisine yatacak bir yer verilmiştir. Ertesi gün kahvaltıda sonra kendisine bir balta verilerek odun kesmesi söylenmiştir. Böylece Amerika'daki ilk işi odun kesmek olmuştur. Daha sonra bahçede, mutfakta benzer ev işlerine yardımcı olmuştur. Burada kaldığı süre içerisinde ev sahibinin babasından biraz İngilizce öğrenebilmiştir. Bu evde işi biten Bogigian çalışmak üzere ev sahibin çok sayıda kiralık evi olan kuzeninin yanına gönderilmiştir (Bogigian, 1925: 45). Bu akrabanın yüz ile yüz elli arası kiralık evi vardı ve kiracılar içeri

grip çıktıkça, boş evi temizlemek, gerekirse boyamak, kırık camları yenilemek Bogigian'ın işleri arasındaydı. Daha sonra Bogigian hasta bir adamın bakıcılığını yapmıştır (Bogigian, 1925: 47).

Bogigian, Haverhill'de kilisenin Pazar Okulu'na katılmıştır (Bogigian, 1925: 49). Buraya gitmesi de İngilizce'de oldukça iyi ilerleme kaydetmesine yardımcı olmuştur. On ay kadar Haverhill'de çalıştıktan sonra başka bir şey yapması gerektiğini hissetmiştir. Bu arada kilisede ve Pazar Okulu'nda birkaç arkadaş edinmiştir ve onlarla durumunu paylaşmıştır. Bir gün bir arkadaşıyla yaptığı görüşmede tabaklama işini öğrenmek istediğini söylemiştir. Bunun üzerine arkadaşı vasıtasıyla Boston Shawmut Ulusal Bankası'nın (Shawmut National Bank of Boston) başkanı olan ve Woburn, Massachusetts'te büyük bir tabakhane olan John Cummings ile tanıştıran Bogigian, Woburn'da tabaklama işine başlamıştır (Bogigian, 1925: 50).

Woburn'da kiliseye ve Pazar Okuluna katılmıştır, burada tüm sosyal faaliyetler ve kilise toplantıları onun İngilizcesini ilerletmesine yardımcı olmuştur. Kuzey Woburn Cemaat Kilisesi'ndeki papaz, Dr. Cyrus Hamlin'in İstanbul'da doğan kızıyla evlenen Profesör Anderson'du (Bogigian, 1925: 51). Anderson vasıtasıyla Cyrus Hamlin tabakhane çalışan Bogigian'ı ziyaret etmiştir (Bogigian, 1925: 52). Bogigian'ın Woburn'da Amerikan hayatına uyumu kilise ve çevresinde daha iyi hale gelmiştir. Üç yıl boyunca Woburn'da, ikinci yıl haftada beş dolar, üçüncü yıl haftada altı dolar kazanmıştır. Bu arada biriktirdiği paranın bir kısmını ölen amcasının borcunu ödemek üzere bir katkı olarak onun çocuklarına yollamıştır (Bogigian, 1925: 54).

Cyrus Hamlin'in yardımı ve Amerikan Board vasıtasıyla Bogigian tabaklama ve matbaacılık mesleği öğrenmiştir. Ancak parası olmadığı için American Board, farklı kiliselere ve Pazar Okullarına giderek Türkiye'deki misyonerlik çalışmalarını anlatmasını sağlamıştır. Basım tekniklerini öğrenmek için Frank Wood matbaasında ayrıca Summerville, Massachusetts gazete ofisinde çalışmıştır (Bogigian, 1925: 55).

Amerika'da işleri umduğu gibi gitmeyince Harput'a geri dönmüştür (Deranian, 1994: 150). Ancak dönmeden önce yine buradaki arkadaşları ona Türkiye'de satması için bazı Amerikan aletleri almasını önermişlerdir. Satabileceğini düşündüğü bazı eşyaları örneğin kazmalar, kürekler, marangoz aletleri, dikiş makineleri ve küçük tarım aletleri gibi şeylerin hepsini kargo ile İstanbul'a gönderimini toptancılarla görüşerek ayarlamıştır. Bogigian İstanbul'a dönüş biletini ödeyecek kadar parası olmadığından bilet karşılığı İstanbul'a giden ve tarifeli işlemeyen bir yük gemisinde mürettebattan biri olarak göreve başlamıştır (Bogigian, 1925: 56).

Genel olarak; Bogigian Harput'a vardığında üç işle meşgul olmuştur bunlar tabaklama, teçhizat satışı ve baskıdır. İlk olarak Amerika'da modern tekniklerle yapılan tabaklama işini yapmaya başlamıştır. Tabakhane olarak kullanabileceği boş bir Türk hamamı bulmuş ve onu kiralamıştır. Sonra iki kardeşiyle birlikte bu işe başlamıştır (Bogigian, 1925: 56). Ancak tabaklama iş yeri gümrük yetkililerince yasal sebeplerle kapatılmıştır. Bir diğer iş olarak misyoner okulunda öğrencilere küçük broşürler ve gazete basmayı öğretmiştir. Burada misyonerlerin ihtiyaç duydukları en küçük broşürler dahi basılmak üzere İstanbul'a gönderilmekteydi. Bu yüzden erkek çocuklara dizgi, kompozisyon ve baskı öğretmeye başlamıştır böylece ilk gazeteyi yayınlamışlardır (Bogigian, 1925: 57-58).

Bogigian Harput'taki başarısız iş girişimlerinden bir süre sonra tekrar Amerika'ya geri dönmüştür (Bogigian, 1925: 64). Bogigian'la birlikte Amerika'ya gitmek isteyen üç genç ona eşlik etmiştir. Böylece küçük gruplar halinde Amerika'ya göçün tipik bir örneği görülmektedir. İskenderiye'den İzmir'e oradan da direkt Liverpool'a vapurla gitmişlerdir. Boston'a vardıklarında kendi bağlantıları üzerinden onlara yardımcı olan Bogigian bunlardan birinin tıp okumaya başladığını, ikincisinin Cambridgeport'ta bir demir fabrikasında iş bulduğunu, üçüncüsünün ise mağazada işçi olarak çalışmaya başladığını nakletmiştir (Bogigian, 1925: 72). Onları yerleştirdikten sonra kendisi başında kilise üyelerinden biri bulunan bir halı mağazasına iş başvurusu yapmıştır. Ancak burada hamal ve kapıcı pozisyonlarında çalışmak istemeyen Bogigian Cambridge ve Boston'da şark halı ticareti yapmaya başlamıştır. Bogigian, Amerika'da şark halı tüccarlarının ilki değildir. 1870ler ve 1880ler de şark halı ticareti yapan başka Ermenilerde vardı. 1865'de Amerika'ya göç eden Merzifon Koleji mezunu Hagop Isnagian New York'da kilim ticareti yapmıştır. Yine, 1884'de gelen Samuel Donchian ve 1887'de Chicago'ya gelen Diyarbakırlı Puşman (Pushman) ailesi şark halı ticareti yapmışlardır (Mirak, 1983: 39). İlk olarak Bogigian, Cambridge'de Türkiye'den getirdiği üç kilim ve birkaç parça antika takıları satmak üzere Harvard Meydanı'nda, bir ayakkabı mağazası içerisinde kiraladığı küçük bir alanda satışını yapmaya başlamıştır (Bogigian, 1925: 73). İlk müşterisi Bogigian'ın Amerika'daki yeni hayatını etkileyecek olan Profesör Henry W. Longfellow idi (Mirak, 1983: 106).

Boston'da ortak bir arkadaşı ile birlikte İzmir ve İstanbul bağlantılı bir mağaza açarak şark halıları sattığı bir mağaza açmıştır. 1882 Nisan'ında İstanbul'a doğru yola çıkan Bogigian İzmir'e giderek mağazası için mal satın almıştır. Boston'a döndüğünde A-Beacon Caddesi'nde ilk mağazasını açmıştır. Bu mağazada Bogigian'ın yeni iş ortağı katıldığı kilisenin papazı olmuştur. Sonradan iki numaralı-A-Beacon Caddesi'ndeki mağaza çok küçük

olduğundan Park ve Beacon Sokağı'nın köşesindeki binada yeni iş yerini açmıştır (Bogigian, 1925: 84-87). Park ve Beacon caddelerinin köşesindeki yeni işi çok hızlı büyümüştür. Zamanla daha geniş bir alana ihtiyaç duyulmuştur bu sebeple mağazayı yeni bir yere taşımıştır. Bu yeni yeriyse Harvard, Boston Üniversitesi, Tufts Koleji gibi yerlerden birçok profesörün bir araya geldiği seçkin bir kütüphane olan Boston Atheneum'a daha yakınlaşmıştır (Deranian, 2016: 13).

Profesör Longfellow yakın arkadaşlarını örneğin antika meraklısı Harvard Sanat Tarihi Profesörü Charles Elliot Norton gibi birçok önemli ismi Bogigian ile tanıştırmıştır (Mirak, 1983: 106). Bir süre sonra Bogigian'ın mağazası Amerikalı entelektüellerin bir araya geldiği bir mekân olmuştur (Deranian, 2016: 11). Boston'daki dükkânının yanı sıra Martha's Vineyard'da bir dükkân açmıştır (Deranian, 2016: 19). İşlerini büyüten Bogigian Boston Üniversitesi'ne 1883'de özel öğrenci olarak girmiştir (Deranian, 2016: 13). Bu sınıfın mezunları Massachusetts Valisi, Massachusetts Senatosu Başkanı ve Massachusetts Yasama Meclisi Başkanı gibi yüksek mevkilerde bulunmuşlardır. Benzer şekilde aralarında Colorado Yüksek Mahkemesi üyesi ve Boston Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde profesör olan kişiler de mevcuttur (Bogigian, 1925: 91).

Hagop Bogigian, doğu mallarının ilk yerli ithalatçılarından (Deranian, 2016: 13). 1884 yazında İstanbul'a giderek kilim tüccarları ve şark mallarıyla uğraşan firmalarla iş bağlantılarını kurmuştur. Bu iş sonunda Bogigian'a Amerikan mallarını Türkiye'ye göndermesi önerilmiştir. Böylece alımlarını yaparak Boston'a geri dönen Bogigian soba, dikiş makinesi, pamuklu eşya, tarım aletleri toptancıları veya üreticileri ile görüşmelere başlamıştır. Bogigian artık hem ihracatçı hem de ithalatçı olarak büyük işler yapmaya başlamıştır. Bu yönüyle Bogigian yenilik transferi yapan bir göçmendir. Türkiye, İran ve Mısır'a ilk başta tarım aletlerini montaj edilebilecek şekilde parçalara ayırmak ve numaralandırmak suretiyle göndermeye başlamıştır. Mısır'a ilk Amerikan yel değirmenlerini ve pompalarını gönderen aynı zamanda Amerikan sabanını Sibiryaya ilk gönderen yine Bogigian olmuştur (Bogigian, 1925: 94). Bogigian'ın gönderdiği yeni tarım aletleri üretim alışkanlıklarını değiştirdiğinden önemlidir. Bu çerçevede Amerika'dan gelen yeni tarım aletleri geleneksel hasadı kolaylaştırmıştır. Buna göre eskiden insanlar, tahıllarını orakla biçer sonra sabitlenmiş düz ve sert bir zemin olan harman yerlerine taşırlardı. Tahılı samandan ayırmak için uzun kalaslar bir araya getirilip alt kısımlarına belirli aralıklarla çakmaktaşları çakılırdı. Hazırlanan bu tahta atlarla veya öküzlerle tahıl yığınının üstünde gezdirilir, bu işlemle tahıl taneleri açığa çıkarılırdı. Son işlem olarak rüzgârın yardımıyla saman ve tahıl karışımı birbirinden ayrılırdı. Bogigian

bu geleneksel ve zorlu hasadı kolaylaştıracak yardımcı bir el savurma makinesi göndermiştir. Rüzgârın beklenmek zo-runda olunmaması ve kullanışlılığı sebebiyle bu makinelere büyük bir talep olmuş ve yıllarca bu ihracatı sürdürmüştür.

1885'te Bogigian, müşterilerinden Helen Josephine Carrington ile tanışmış ve 19 Ekim 1887'de evlenmiştir (New Haven Daily Morning Journal, 20 Ekim 1887). Bogigian'ın evliliğinin bir Amerikan ile Hüseyinli birinin ilk evliliği olduğu düşünülmektedir (Deranian, 1994: 155). Carrington'un büyükbabası Amerikan Devrimi'nde savaşmış olup ailesi İngiliz asillerindendi. Ayrıca Mount Holyoke Koleji'nin 1868 sınıfı üyesiydi (Deranian, 1998: 168). Bogigianlar evlendikten sonra pazar sabahları Park Street Kilisi'ne, Bayan Bogigian bir Episkopal Kilise üyesi olduğundan akşamları Boston'daki Trinity Kilisesi'ndeki ayinlere gimişlerdir. Trinity Kilisesi'nde Bogigian, en iyi arkadaşlarından biri olan Philips Brooks ile görüşmüş oluyordu. İkili arasında bu yakınlık neticesinde Bogigian, Londra'da, üç kez başbakanlık yapan Salisbury asilzadesi ve dört kez başbakan olan William E. Gladstone ile bir araya gelmiştir (Deranian, 2016: 24). Bogigian, American Board'daki arkadaşları aracılığıyla Boston Cemaat Klubü'ne (Congregational Club) katılmıştır (Bogigian, 1925: 111). Bu münasebetle Amerikalı siyaset adamlarının ve ileri gelen isimlerin bir araya geldiği aylık toplantılara Bogigian'da katılmıştır.

Amerika'ya ikinci gelişiyle kendisine yeni bir hayat kuran Bogigian gerekli belgeleri tamamlayarak Amerikan vatandaşlığı başvurusunu Vaşington Sefareti vasıtasıyla yapmıştır. Amerikan tabiiyetine geçmek üzere yaptığı başvurulara ilişkin Nisan 1895 tarihli Osmanlı arşiv belgeleri incelendiğinde Hagop Bogigian'ın on dört seneden beri Amerika'da Boston şehrinde bulunduğu ve Mamuratülaziz vilayetinin Hüseyinli karyesi siciline "tufci oğlu Agop veled Arslan" namıyla kayıtlı olduğu anlaşılmaktadır (BOA. ŞD. 2650-8, Lef 3). Sonradan Amerika tabiiyetine girmek için müsaade talebiyle Vaşington sefaretine vermiş olduğu dilekçeye bir cevap alamadığına dair Hagop Bogigian, Said Paşa'ya hitaben bir yazı kaleme almıştır (BOA. HR.ID. 130-3, Lef 4). 10 Ekim 1902 tarihli İstanbul Amerikan elçiliği maslahatgüzarı Spencer Eddy imzalı bir yazıyla ikinci kez Hagop Bogigian'ın Amerikan vatandaşlığına geçişinin resmen onaylanması talep edilmiştir (BOA.HR.SYS. 2794-33). Nihayetinde Boston'da 2 Mayıs 1882'de Amerikan vatandaşı olmuştur (Deranian, 2016: 17). Amerikan vatandaşı olan Bogigian burada önemli bir iş adamı olarak hayatını sürdürmeye devam etmiştir.

Bogigian 1892'de birikimini yatırıma dönüştürmeye çalışmıştır. İlk yatırımı New York, New Haven ve Hartford demiryolu hisseleri olmuştur. Bu alandaki yatırımlarını artırmaya devam ederek diğer birçok demiryollarında hisse almıştır (Bogigian, 1925: 136). Ancak demiryollarına yaptığı yatırımlar sonucunda büyük miktarda para kaybetmiştir (Bogigian, 1925: 144).

Amerika'da saygın bir iş adamı olarak Bogigian gerek ileri gelen müşterileri gerek eşinin çevresi vasıtasıyla Amerikan senatörlerle ve başkanlarla yakınlık kurmuştur. Siyasal bağlantılarını Ermenilere yardım için kullanmıştır. Bogigian Amerika'da kendisi gelmeden önce de çok az olsa da Ermeniler bulunduğunu ve bunların hepsinin şehirlerde yaşayan iş adamları olduğu belirtmiştir. Hatta kendisinin de yaşadığı Haverhill veya Woburn gibi yerlerde veya çevredeki kasabalarda, insanların daha önce bir Ermeni gördüğünü sanmadığını beyan etmiştir (Bogigian, 1925: 90). Hüseyinik'ten Amerika'ya gelen ilk Ermeni olarak Bogigian, geride kalanları göçe teşvik etmiştir. Hatta yolculuklarından birinde, 1880 yılında Bogigian Amerika'ya dönüşünde Hüseyinik'ten Donabed Rustigian, Abraham Aghijanian, Marde-ros Nahigian, Sahag Adishian, Gosdan Gorgodian, Manoog Rustigian, Marde-ros Begdigian ve Hagop Michaelian'ı yanında götürmüştür (Deranian, 1998: 19). Ayrıca Bogigian'ın evine gönderdiği Amerikan takım elbisesi ve ipek şapkasıyla fotoğrafını gören Hüseyinikli gençler fakir girenin zengin çıktığı Amerikan rüyasının peşine düşmüşlerdir (Deranian, 1994: 155). Bogigian Amerika'ya göçe Hüseyinikli genç Ermenileri teşvik ettiği gibi göçlerinde de yardımcı olmuştur. Yeni gelen göçmenlere yardım etmek üzere kurucu üye olarak Bogigian, 1888'de Worcester'da Hüseyinik Eğitim Birliği'ni (Educational Society of Hussenig) (Deranian, 1998: 59) ve yine Worcester'da 1890'da Hüseyinikli arkadaşlarıyla birlikte Near East Bundlewood Company'i kurmuştur (Deranian, 1994: 155).

1896'da Ellis Island'a gelerek Türkiye'ye geri gönderilmek üzere bulunan 92 Ermeni'ye Bogigian yardım etmiştir. Bogigian bu 92 göçmenin sözde soykırımdan kaçtığı söylemleriyle Amerika limanlarına gelen Ermenilerin geri gönderilmemesini ilgili siyasilerden talep etmiştir. Kabul görmeyen bu talebe cevaben her bir göçmenin tahvil karşılığında giriş yapabileceği bildirilmiştir. Bu sorunu çözmek üzere Bogigian maliyeti göçmenler için üstlenmiştir (Waterbury Democrat, 30 Ekim 1896). Amerika'ya girişleri sağlanan Ermeni göçmenlere Bogigian öncülüğünde Maraş doğumlu ve Boston'da bulunan fabrikatör Moses Gulesian, Ermeni-Amerikalı iş adamlarından Moorfield Storey, Susan B. Fessenden, Emma Willard ve Alice Stone yardımcı olmuştur (Mirak, 1983: 69). Ellis Adası'ndan serbest bırakılan bu göçmen Ermeniler, Gulesian'ın 16 Waltham Caddesi'nde

bulunan altı katlı fabrikasının üçüncü katına yerleştirilmiştir (Deranian, 2016: 32). Yiyecek ve giyecek gibi ihtiyaçları yine Gulesiyan tarafından karşılanmıştır. Sonuç olarak 115 Ermeni göçmen Gulesiyan'ın fabrikasında ikamet etmiştir.

Amerikan bürokrasisinde güçlü bağları bulunan ve tanınan saygın bir iş adamı olan Bogigian, Ermenilere yardım etmek üzere çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Bunlardan ilki; 1894'te Başkan Cleveland'da Osmanlı Ermenilerine gönderilmek üzere Kızıl Haç için yüksek miktarlarda para toplanmasını sağlamıştır. American Board'daki yetkililerle kurduğu temaslar aracılığıyla yardım fonu için kampanya başlatmıştır (Deranian, 2016: 26). Amerika Ulusal Kızılhaç Derneği'nin Türkiye'deki Ermenilere acil yardım sağlanması için Bogigian şehrin önde gelen iş adamlarıyla bir araya gelerek büyük meblağlarda para toplanmasına önayak olduğu gibi acil adımlar atacak yardım komitelerinin tüm New England'ta kurulması için çalışmalarına başlamışlardır (Essex County Herald, 3 Ocak 1896). Benzer bir yardım komitesi, New York'ta, Spencer Trask'ın önderliğinde kurulmuş olup akabinde Ulusal Ermeni Yardım Komitesi kurulmuştur (Deranian, 2016: 27). Bogigian, yalnızca para toplama konusunda değil, Amerikan Kızıl Haç'ının kurucusu Clara Barton'un yardım çabalarına dahil edilmesinde de öncülük yapmıştır (The Bulletin Of The Daily Globe, 4 Aralık 1895). Clara Barton İstanbul'da yardım faaliyetlerini yürütmüştür. Bu çalışmalarıyla Bogigian, Ermeniler arasında hayırseverliği ile tanınmıştır. Bogigian diplomatik ilişkilerini kullanarak Amerikan kamuoyunda Ermeni propagandası yapmıştır. Ermeni fesat olaylarını işaret ederek bunların Türk hükümetinin planlı ve kasıtlı işleri olduğu beyanlarıyla birlikte Ermenilerin mağdur olduğu düzmece bir hikâye söylediği görülmektedir. Bu çerçevede Sason olayları gibi 1896 Osmanlı Bankası baskınının faili olarak Türk hükümeti ajanlarını işaret etmiştir (Waterbury Democrat, 3 Eylül 1896).

Bogigian Ermenilerin kolonizasyonu düşüncesiyle bir takım girişimlerde bulunmuştur. Bogigian Ermenilerin Amerika'ya yerleşmeleri gerektiği fikrini benimsemiştir. Bu bağlamda Bogigian Kanada Manitoba'da yatırım alanı olarak aldığı tarım arazilerini göçmen Ermenilere açarak burada çiftçilik yapmalarını istemiştir. İlgi görmeyen bu projeden verimli sonuç alınamamıştır. Bogigian gelen Ermeni göçmenleri güney eyaletlere, Kaliforniya'ya ve Güney Eyaletlerine yerleşmeleri için ikna etmiştir. Teksas'a gidenler Filistin adında bir kasaba kurmuşlardır. Bunlar müreffeh çiftçiler ve iş adamları olarak yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Kaliforniya'ya gidenler, üzüm ve kuru üzüm çeşitlerinin yanı sıra kavun, kayısı, şeftali ve portakal gibi meyve çiftçisi olmuşlardır. Ayrıca tütün ve pamuk yetiştirmişlerdir. Bütün meyve sanayisi esas olarak Ermenilerin ve Japonların elindeydi

(Bogigian, 1925: 144-146). Sonuç olarak, toprak sahipleri çok büyük servetler kazanmışlardır.

Avrupalı güçler Milletler Cemiyeti aracılığıyla Ermenilere bir yurt bulmaya çalıştıklarında Bogigian bu hareketten cesaret alarak Güney Eyaletlerine bir gezi yapmıştır. Ermenilerin yerleşebileceği bir arazi satın almak üzere görüşmeler yapmıştır. Büyük bir masrafla kurutulabilecek bir ataklık arazisi bulmuştur. Eyaletlerin veya kasabaların isimlerini vermekten kaçınan Bogigian, ıslah edilmemiş bu arazinin dönümünü üçte bir peşin ödemeyle yetmiş beş dolar istendiğini belirtmiştir (Bogigian, 1925: 146). Ancak Bogigian bu araziye satın almaktan vazgeçmiştir. Güneydeki toprak sahiplerinden biriyle yaptığı bir başka görüşmesinde binlerce dönümlük kereste arazisini gezmiştir. Yaptığı görüşme sonucunda yüz Ermeni ailesi buraya getirtmesi karşılığında yaklaşık yirmi iki bin dönüm kesilmiş araziye bedava verecekleri gibi onlara bu yirmi iki bin dönümlük kesilmiş arazi üzerine inşa edilmiş yirmi üç ev bedelsiz verilecekti. Ayrıca ihtiyaç duyulan evlerin geri kalanı için maliyeti karşılığında kereste tedarik edebileceklerdi. Erkeklere kış aylarında çalıştırma sözü ve ailelere ücretsiz olarak dağıtılmak üzere birkaç yüz baş sığır getirebilecekleri söylenmiştir (Bogigian, 1925: 147). Ermeni kolonisi kurmak için pek çok yer bularak çaba gösteren Bogigian'ın bu planı fiilen icraata dönüşmemiş olsa bile fikir itibarıyla ilgi çekicidir.

1905 yılından itibaren Bogigian, Boston'daki siyasi kargaşadan uzakta çiftliğinde yaşamıştır (Deranian, 2016: 43). Hatta Birinci Dünya Savaşı yıllarında çiftliğinde askerler için sebze yetiştirilmesine müsaade etmiştir (Deranian, 2016: 44). Lancaster'de 1907'de inşa edilen yazlık evinde ölünceye dek yaşamıştır (Deranian, 2016: 42). Hagop Bogigian, 7 Şubat 1931'de, 75 yaşında, Atlantic City Hastahanesi'nde zatürreden ölmüştür (Deranian, 2016: 57). 10 Şubat 1931'de Washington'daki Glenwood Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir. Aynı yıl 23 Ekim 1931'de ise eşi Helen Josephine hayatını kaybetmiştir (Deranian, 1994: 156)

Çocuğu olmayan Hagop Bogigian mirasını eğitim kurumlarına bırakmıştır. California, Claremont'taki Pomono Koleji'ne Fresno yakınlarındaki 23.000 dolar değerinde bir mülkünü bırakmıştır. Yardıma muhtaç kız çocuklarının eğitimine devam etmesi için fon gelirlerinden yardım edilmesini istemiştir (Deranian, 2016: 56). Bogigian, yine Ermeni asıllı kızlara yardım amacıyla Mount Holyoke Koleji'ne 70.000 doların üzerinde bir miras bırakmıştır (Deranian, 2016: 59) Bogigian için Mount Holyoke Koleji Türkiye'ye gönderilen misyonerlerin çoğunlukla yetiştiği ve Ermenileri birçok açıdan destekleyen bir eğitim kurumu olarak önem taşımaktadır (Deranian, 2016: 55). Mount Holyoke Koleji yararına gelir sağlayan Hagop Bogigian Burs Fonu'ndan çoğunlukla Ermeni öğrencileri yararlanmıştır

(Deranian, 2016: 59). Bunlara ek olarak; Bogigian'ın mülkünün büyük bir kısmını, müze kalitesinde olan geniş bir doğu kilim koleksiyonunu, tablolar ve süs eşyalarını içeren mirasını Wilson Koleji'ne bırakmıştır (The New York Times, 31 Mart 1931) Vasiyetinde, Hagop Bogigian Fonu'nun muhtaç ve değerli genç kadınlara ve Ermeni asıllı öğrencilere öncelik verilmesi özellikle belirtilmiştir (Deranian, 2016: 60). Vasiyet ayrıca ölümünden yüz yıl sonra bir Bogigian Binası'nın inşa edilmesini şart koşturmuştur.

Sonuç

19.yüzyılda Harput'un Hüseyinlik karyesinden Amerika'ya giden ilk göçmen olarak Hagop Bogigian'ın hayatı göçe ilişkin önemli ipuçlarını içeren bir hikâyedir. Hüseyinlik'ten ilk göç eden kişi olan Hagop Bogigian'ın fakir gelip zengin olduğu Amerikan hayatı geride kalan kimseleri de göçe teşvik etmiştir. Bu bağlamda Hüseyinlik Ermenilerinin göç hareketlerini anlamak güç değildir. Tipik bir göç örneği olarak Amerikan misyonerlerinin etkisiyle başlayan daha sonra hemşerilik faktörüyle süregelen bu göçlerin başlangıç noktası ilk Ermeni-Amerikalı milyoner Hagop Bogigian'ın öyküsüyle ilişkilendirilebilir.

Bogigian henüz küçük bir çocukken Harput'a gelen Amerikan Protestan misyonerlerinden fırsatlar ülkesi Yeni Dünya'yı dinlemiştir. O yaşlarda muhtemelen ilk kez varlığından haberdar olduğu Atlantik ötesi bir yere gitme arzusu yine Amerikan misyonerlerinin etkisiyle olmuştur. Bogigian kaleme aldığı hatıratında Amerika'ya göçünde Amerikan misyonerlerinin teşviki olmadığını her ne kadar söylemekte olsa da onların anlattıkları Amerika'dan etkilenmiş olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Harput'ta misyoner okulunda Amerika ile ilgili dinlediği etkileyici hikâyelerle Yeni Dünya'ya ilgisi başlamıştır. Diyarbakır misyonunda çalışırken yine yakın ilişkiler kurduğu kimselerden Avrupa ve Amerika'yı daha yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Sonrasında Amerika yolculuğu, Amerika'da ilk yerleşimi ve ilişkileri, çalıştığı işler bütünüyle Amerikan misyonerlerinin yardım ve destekleriyle çerçevelenmiştir.

Hagop Bogigian'ın Amerika yolculuğu, Boston'a varduktan sonra irtibatı geçtiği kimseler ve yaptığı işler tamamen Amerikan Board ve misyonerlerinin himayesinde gelişmiştir. Bogigian, Amerika'ya gitmek isteğiyle ilk kez 1876 yılında yola çıkmıştır. Bu yolculuğunu yine bir Amerikan tıp misyonerinin yanında gerçekleştirmiştir. Avrupa'ya varduktan sonra burada kaldığı süreçte bir nevi hayatta kalma mücadelesi vermiştir. Burada zor koşullar altında geçirdiği günlerin ardından şans eseri karşılaştığı Ermeni bir tüccarın yardımıyla Amerika'ya gönderilmiştir. Boston'a varduktan sonra Halep'ten birlikte yola çıktığı doktorun verdiği referans mektubu ile dok-

torun akrabasının evine yerleşmiştir. Burada odun kesmek, ev işlerine yardım etmek gibi basit işlerle ilk başta meşgul olmuştur. Çeşitli işlerde çalışan Bogigian burada Cyrus Hamlin gibi Amerikan Board'ın yardım ve desteğiyle bir süre kaldıktan sonra tekrar Harput'a dönmüştür. İkinci kez Amerika yolculuğuna çıktığında bu kez her şey ilkinden farklı olarak gelişmiştir. Bogigian şark halıları ticareti yaparak işlerini büyütüştür. Akabinde Amerikan mallarını Türkiye gibi başka ülkelere de göndermek suretiyle Amerika'dan bir nevi yeni teknoloji transferi yapmıştır. Nitekim, Bogigian ilk Ermeni-Amerikalı milyoner olmuştur. Onun dil bilmeden, parasız geldiği ancak zengin olduğu göç hikâyesi, Hüseyinli Ermeni gençleri Amerika'ya göçe teşvik etmiştir. Amerika'ya gelen Ermenilerin sorunlarıyla ilgilenerek gerektiğinde madden yardım etmiştir. Yine kurucu üyesi olduğu dernekler vasıtasıyla Ermeni göçmenlere yardım ederek bir araya toplamıştır. Bogigian kendisinin de artık bir vatandaşı olduğu Amerika'ya Ermenilerin yerleşmesinin iyi bir fikir olduğu kanaatindedir. Bu düşünceyle Ermenileri teşvik etmek üzere Kanada'da tarım alanları satın alarak çiftçilik yapmak üzere buraya Ermenileri getirtmek istemiştir. İlgü görmeyen bu düşüncesinin yanı sıra Ermeni kolonisi kurma projesi de dikkat çekicidir. Milletler Cemiyeti'nin Ermenilere yer arayışı üzerine Ermeni kolonisi kurmak üzere güney eyaletlerde arazi satın almak üzere arayışa girmiştir. Bu plan sonuçsuz kalmasına rağmen ilgi çeken çalışmalardır.

Hagop Bogigian Amerikan'ın ileri gelen entelektüelleri, siyasileri ile yakın ilişkiler kurmuştur. Bu siyasi bağlantıları üzerinden Amerikan basınında Ermeni sorununu asılsız bir dille gündeme getirdiği ve yardım kampanyaları düzenlediği görülmektedir. Hayatı boyunca bütün imkanlarını Ermenilere himaye ve yardım için kullanan Bogigian mirasını "Hagop Bogigian Burs Fonu" olarak Wilson Koleji, Mount Holyoke Koleji ve Pomona Koleji'nde Ermeni asıllı kız öğrencilerin eğitimlerine bırakmıştır.

KAYNAKLAR***Arşiv Belgeleri (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA))***

BOA. ŞD. 2650 – 8, Lef 3.

BOA. HR.İD.. 130 – 3, Lef 4

BOA. HR.SYS. 2794 – 33

Tetkik Eserler ve Süreli Yayınlar

AÇIKSES, Erdal, *Amerikalıların Harput'taki Misyonerlik Faaliyetleri*, TTK yayınları, Ankara 2003.

AKSIN, Ahmet, *19. Yüzyılda Harput*, Ceren Ofset ve Matbaacılık, Elazığ 1999.

BOGIGIAN, Hagop, *In Quest of the Soul of Civilization*, Whittet & Shepperson, Printers Richmond, Virginia, USA 1925.

DERANIAN, Hagop Martin, *Hagop Bogigian Armenian Pioneer & Philanthropist*, Armenian Cultural Foundation, USA 2016.

DERANIAN, Hagop Martin, *Worcester Is America, The Early Stories Of The Worcester Armenians: The Early Years, Worcester, Massachusetts*:Bennate Publishing, 1998, February.

DERANIAN, Marderos, *Hussenig: The origin, history and destruction of an Armenian town*, Armenian Heritage Press, Belmont, Massachusetts, 1994.

MIRAK, Robert, *Torn Between Two Lands: Armenians in America, 1890 to World War I*, Harward University Press, Cambridge, Massachusetts, U.S.A., 1983.

New Haven Daily Morning Journal, *Wedded in Bethany*, 20 Ekim 1887, VOL LV.

The Bulletin Of The Daily Globe, 4 Aralık 1895, Vol. XVIII. No.338.

The New York Times, *Bogigian Will Endows Wilson College Fund*, 31 Mart 1931.

Waterbury Democrat, *Plot Of The Turks*, 3 Eylül 1896, Vol. IX. No. 234.

Waterbury Democrat, *Bonds Demanded for Entry of Armenians*, 30 Ekim 1896, Vol. IX, No. 282.

Ekler:

Ek.1. Bogigian'ın Boston'da ticarete başladığı Park ve Beacon Caddeleri'nin köşesindeki bina. Kaynak: Hagop Bogigian, *In Quest of the Soul of Civilization*, Whittet & Shepperson, Printers Richmond, Virginia, USA 1925, s. 86.

Ek.2. Hagop Bogigian'ın Yazlık evi. Kaynak: Hagop Bogigian, *In Quest of the Soul of Civilization*, Whittet & Shepperson, Printers Richmond, Virginia, USA 1925, s. 174.

Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi (FÜHAD)
Cilt: 9, Sayı: 17, Mart 2022, s. 33-73, ISSN: 2148-2527

Journal of Harput Studies, Vol. 9, Issue 17, March 2022, pp. 33-73

Araştırma Makalesi/ Research Article

HARPUT VE CİVARINDA BULUNAN ÇEŞMELER

Fountains In and Around Harput

Sedat BİÇER*

Mehmet AYDOĞDU**

Haluk ÇAKIR***

Ergin ELBİR****

Eyyüp KILINÇARSLAN*****

Geliş/Received: 31.01.2022

Kabul/Accepted: 14.03.2022

Öz

Bu makalenin konusunu, Elazığ İli, Merkez Harput Mahallesi ve çevresinde tespit edilen, Osmanlı Dönemi'nden kalma çeşmeler oluşturmaktadır. Makalede söz konusu alanda bulunan bu yapıların tipolojileri ve tarihlendirmeleri üzerine değerlendirme yapılması amaçlanmıştır. Kaynaklarda daha önce, Harput ve civarında 55 tane çeşmenin olduğu belirtilmiştir. Ancak tarafımızdan yapılan araştırmalar sonucunda, günümüze kadar korunarak gelmiş 20 adet çeşmenin varlığı tespit edilmiştir. Hayır ve dua amaçlı yapılan bu yapılar, şehir içinde 8, yol güzergâhları üzerinde 8, mezarlıklar içinde 2, köy içlerinde 2 adet şeklinde dağılım göstermiştir. Bu çeşmelerden 9 tanesi tescillenmiş olup 11 tanesi ise hala tescillenmeyi beklemektedir. Genel olarak dikdörtgen plan şeması üzerine oturtulmuş olan bu eserler, eyvanlı tipte inşa edilmiştir. Yapılarda yoğunlukla civardan temin edilen, açık yeşil renkli ve Fethahmet taşı olarak bilinen malzeme kullanılmıştır. Çeşmelerden bir kısmı özgün dokusunu korurken bir kısmı ise sonradan yapılan onarım ve restorasyon çalışmaları ile birlikte özgün dokusunu kaybetmiştir. Benzer mimari karakterde olan bu çeşmeler, Harput Mahallesi'nde bulunan geleneksel konut mimarisi ile uyum göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Harput, Elazığ, çeşme, eyvan, lüle, kemer.

* Elazığ Arkeoloji Müzesi, arkeolog2323@hotmail.com, ORCID 0000-0001-2345-6789.

** Elazığ İl Kültür Turizm Müdürlüğü, mirmehmetaydogdu@gmail.com, ORCID 0000-0003-3078-673X.

*** Elazığ Belediyesi, Kudeb Birimi, haluk.7007@gmail.com, ORCID 0000-0002-8911-0729.

**** Elazığ Belediyesi, Kudeb Birimi, ergin_el1@hotmail.com, ORCID 0000-0001-8146-6192.

***** Elazığ Belediyesi, Kudeb Birimi, eyupklnc.2323@gmail.com, ORCID 0000-0002-8743-8421.

Abstract

The subject of this article is the Ottoman fountains which are situated in and around the neighborhood of Harput in Elazığ province. It is determined to carry out an evaluation on typologies and dates of these fine works which are located in the mentioned areas. In some sources, it is indicated that there were 55 fountains in and around Harput. However, 20 fountains which have been survived until today were found out after our researches. These fountains were usually built with a charitable purpose and 8 of them are located in the city center, 8 of them are located at the roadsides, 2 of them are located in the villages and 2 of them are located in the graveyards. 9 of the fountains were officially registered and 11 of them are still waiting to be registered. They were generally constructed with a rectangular plan and iwan form. A light green material which can be provided in the vicinity and known as Fethahmet taşı was mostly used to build these fountains. Some of the fountains still preserve their originality while the others have lost it because of repairing and restoration works. These fountains having several styles of architecture in common are in compliance with traditional domestic architecture in the neighborhood of Harput.

Keywords: Harput, Elazığ, fountain, iwan, spout, arch

Giriş

Buzul çağıının sona ermesiyle iklim şartlarında görülen düzelmeler sonucunda avcı-toplayıcı topluluklar halinde yaşayan insanoğlu, tarım yapmaya başlamış ve yerleşik hayata geçmiştir. Tarım alanların sulanması zorunluluğu insanları su kaynaklarına yakın yerlerde yerleşim kurmaya itmiştir. İlk etapta kaynaktan alınan su, daha sonra kanal, kemer, oluk, künk ve boru gibi elemanlar ile yerleşim yerine getirilmeye başlanmıştır. Suyu ekonomik kullanma adına depolama ve dağıtma amaçlı sarnıç, kuyu, su deposu, sebil ve çeşme gibi mimari elemanlar tesis edilmiştir.

Çeşme sözcüğünün Farsçada “göz” anlamındaki “çeşm”den geldiği kabul edilmektedir (Eyice, 1993: 277; Arseven, 1943:388-389). Sözlüklerde kısaca, “göz gibi olan delik ve bu delikten akan su,” şeklinde açıklanan yapı için Arapçada, XII.-XV. yüzyıllarda “sıkaye”, “ayn” yahut “meska” terimleri kullanılmıştır (Önge, 1981: 215). Türk gelenek ve göreneklerinde, bir yerden bir yere su götürmek, ihtiyacı olana bir tas su vermek amacıyla yol kenarlarına çeşme, sebil yaptırmak, toplumda büyük bir hayır olarak kabul edilmiştir (Tali, 2009; 47; Çeçen, 1984:6). Bu yapılar, meydan çeşmeleri, köşe başı çeşmeleri, sokak çeşmeleri, sebilli çeşmeler ve abidevi çeşmeler şeklinde gruplandırılmıştır (Tanışık, 1943: 5; Koçyiğit, 2019: 341).

Türk tarihinde en erken tarihli çeşmelerin yapıldığı dönem hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Kimi kaynaklara göre Anadolu’da ilk çeşme ve havuz örnekleri Antik Yunan Dönemi’ne ait olup Bergama ve Efes

kentlerinde görülmektedir (Önge, 1997: 3). Kimi kaynaklara göre ise ilk çeşme yapımının MÖ II. binlerde Hititler Dönemine kadar geriye gittiği yönündedir. Günümüze kadar korunarak gelen en erken çeşme örnekleri ise Urartular döneminde inşa edilmiştir. Söz konusu bu eserler, Çavuştepe'de (Van) Kale içinde yer almakta olup MÖ IX-VII. yüzyıllar arasına tarihlenmektedir (Denktaş, 2002, 1300: Sinemoğlu, 1985: 89). Mardin'de Artuklular döneminde Necmeddin İlgazi tarafından 1109-1122 tarihleri arasında bir külliye içerisine yaptırılan çeşme, Türk tarihinin en erken çeşme örneklerinden biri olarak kabul edilmektedir (Eyice, 1993:278). 13. yüzyılda, Anadolu Selçuklu dönemine tarihlenen 13 adet çeşme günümüze kadar gelmiştir. Ağızkara Han (1204), Tokat Pazar ilçesindeki Hatun Han (1239), Mazgirt Elti Hatun (1252), Kayseri Sahabiye Medresesi (1266), Sivas Gök Medrese (1271), Afyon/Çay Medrese (1278) (Demir, 2019: 32, Önge, 1997: 12-16) ve 1258 yılında, Konya/Sahip Ata Külliye çeşmeleri (Aslanapa, 1989: 304) bu dönemin önemli örnekleridir.

Osmanlılar Dönemi'ne ait bilinen ilk çeşmeler, Fatih Sultan Mehmed'in 1452 yılında Rumelihisarı'nı yaptırırken inşa ettirdiği örneklerdir. Kitabesi mevcut olan en erken Osmanlı çeşmesi ise 1495 yılında yapılan Davutpaşa Çeşmesi'dir (Pilehvarian, 2002:397). XV. yüzyıla kadar çeşmeler ihtiyaçlar doğrultusunda yapılmış olup estetik kaygı ikinci planda yer almıştır. XVI. yüzyılla birlikte suluklar, sıra abdest muslukları, namazgâhlı çeşmeler, meydan ve iskele başı çeşmeleri gibi yeni yapı türlerine başlanmış ve yapılar rozet, gülce, selvi ağacı, lale gibi motifler ile süslenmiştir. XVII. yüzyıldan itibaren Osmanlılarda sosyal ve ekonomik olaylar mimaride etkisini göstermeye başlamıştır. Bu dönemde depolu meydan çeşmelerinin yapıldığı görülmektedir. Sivil mimari ve çeşme inşa sayısında büyük bir artış olmuştur (Koçyiğit, 2018: 82).

XVIII. yüzyılda çeşme mimarisinde büyük değişimler görülmeye başlanmış, bu eserler su ihtiyacını karşılayan fonksiyonel yapılar olmaktan çıkmış ve meydanları süsleyen mimari unsurlara dönüşmüştür (Koçyiğit, 2018: 82). Bu yüzyılda, İstanbul'da dönemin ruhuna uygun olarak değişen, şehre batılı kent havası veren, büyük boyutlu, taş malzemeli, dört cepheli çeşmeler inşa edilmiştir (İgüs, 2014:681). Lale devrinin sonlarına doğru sultanlar tarafından yapılan meydan çeşmeleri ve sebiller, daha gösterişli ve şatafatlı; umumi alanlarda kullanılanlar ile türbe ve cami duvarlarındaki çeşmeler ise daha sade yapılmıştır (Kuban, 1954: 105).

1. Harput Coğrafi Konumu ve Tarihçesi

Yukarı Fırat bölümünde yer alan Harput, Elazığ ilinin 5 km kadar kuzeyinde, 38°43' kuzey enlemi ile 39°15' doğu meridyeninin kesiştiği yerde bulunmaktadır. Deniz seviyesinden yaklaşık 1250 m yükseklikte Elazığ

Ovası'na hâkim bir düzlük üzerinde kurulmuştur (Akkan, 1972: 178). Kuzeydoğudan Murat Nehri vadisi, güneyden Güneydoğu Torosların uzantıları, güneybatıdan Fırat Nehri uzantısı, batıdan Bulutlu, Hasan ve Piran dağları ile sınırlandırılmıştır. Kentin doğal bir geçiş alanı üzerinde yer alması, ulaşımın yoğun olmasını sağlamış, kenti bir kavşak noktası haline getirmiştir (Hayli, 1992: 6).

Şehrin bilinen eski tarihi Hurri-Mitani dönemlerine kadar gitmektedir (Ardıçoğlu, 1997: 8). 2016 yılında, kentin doğusunda yer alan Nevroz Ormanı'nda yapılan ağaçlandırma çalışmalarında iş makinasına tesadüfen bir rölyef takılmıştır. Bu rölyef, Harput tarihini MÖ 2. binli yılların başlarına kadar götürmektedir (Demir, Abay ve Sevin, 2016: XV vd.). MÖ 8. yüzyılda Urartu hâkimiyetine giren kentte (Sevin, 1989: 461) daha sonraki dönemlerde sırası ile İran, Büyük İskender, Roma, Bizans ve Arap egemenliği görülür. 1071 Malazgirt Savaşı ile başlayan Türk akınları sonrasında şehir; XI. ve XVI. yüzyılları arasında, Çubukoğulları, Artuklular, Anadolu Selçukluları, İlhanlılar, Dulkadiroğulları, Kadı Burhanettin, Karakoyunlu, Akkoyunlu devletleri tarafından fethedilir. 1507'de Safeviler tarafından alınan şehir, son olarak Çaldıran Savaşı'ndan sonra 1517'de Osmanlı hâkimiyetine girer (Ünal, 1997: 232-233).

2. Harput'un Su Kaynakları

Harput'ta doğal çevre faktörleri göz önünde bulundurulduğunda, yöre nin su kaynakları bakımından yetersiz olduğu görülmektedir. Buradaki çeşmelerin kaynağı, şehrin 4 km kuzeydoğusunda yer alan ve kente göre daha yüksek kotlarda bulunan Kırkuyu deneni mevkiden sağlanmaktadır. (Tonbul-Karadoğan, 1998: 315; Şengün, 2013: 251). Şehrin su ihtiyacının karşılanması için kentte yaşayan ve maddi durumu iyi olan kişiler tarafından çeşitli isimlerle vakıflar kurulmuştur (Çelik, 2015: 445). *Meydan Çeşmesi*, *Zeynep Çeşmesi* ve *Deve Gölü* vakıfları bu amaçla kurulmuştur. Bazı kaynaklarda ise bu vakıf sayısı 4 olarak belirtilmektedir (Tızlak, 1991, 72). Bu kurumlarda çalışan görevliler, çeşme ve suyollarının bakım ve tamir işlerini yürütmekle sorumluydu. 18. yüzyılın ilk yarısında Meydan Çeşmesi'nin Deve Gölü Vakfı mahsulünden giderleri sağlanan, günlük ikişer akçe ücretle çalışan mütevellisi ve suyolcusu vardı (Çakar-Uzun, 2017: 24). Ayrıca Vakıflar Genel Müdürlüğü arşivlerinde şehirdeki çeşmelerin bakım ve onarım işleri için Bağos ve Bedros adlı iki gayrimüslim kardeşin de Harput Kadısı tarafından atandığına dair belge bulunmaktadır (Çakar-Uzun, 2016: 25).

3. Harput ve Çevresinde Bulunan Çeşmeler

Harput İç Kale’de bulunan ve Urartular Dönemi’ne tarihlenen sarnıçlar (Sevin, 2011: 220) Harput’ta su tesislerinin bilinen ilk örneklerini oluşturur. Urartulardan Osmanlılara kadar geçen süreçte su tesisleri hakkında bilgi veren pek fazla kaynağa ulaşılamamıştır. Şehirde çeşmeler ile ilgili bilinen ilk görsel, Alman Seyyah Naumann Edmund tarafından paylaşılan bir fotoğraftır (Aktaş, 2009: 5; Edmund, 1893: 280). 20. yüzyılın başlarında Harput’a gelen gezginlerden Melville Chater ise gördüğü bir çeşmeyi; “*Beyaz tuğladan yapılmış, üzerine sarı-yeşil karışımı "suyu yaratan Allah’a şükürler olsun" yazısı kazınmış, evlerinin günlük gereksinimi suyu taşıyan kadınların arı gibi başında kaynaştığı bir çeşmedir bu*” şeklinde betimlemiştir (Bayrak, 1997: 389; Chater, 1928: 485).

İshak Sunguroğlu, şehir merkezinde 37 tane, şehir dışı ve yol güzergâhlarında 18 tane olmak üzere toplamda 55 çeşmenin varlığından bahsetmektedir (Sunguroğlu, 2013: 395 vd). Osmanlılar için büyük önem arz eden Harput’ta çeşmelerin sayıca çok olması şehrin nüfusu ile doğru orantılıdır. Zira 1518 yılında Harput Osmanlıların egemenliğine girdiğinde şehirde 14, (Aksın, 1999: 119), 1523 tahrir kayıtlarında ise şehrin 18 mahallesi bulunmaktaydı (Ünal, 1989: 198). O dönemlerde günümüzdeki gibi ev içlerinde şebeke sistemi olmadığından, su ihtiyacı mahalle içinde, sokak başlarında ve meydanlarda yapılan bu çeşmelerden karşılanmaktaydı.

3.1. Ağyolu Çeşmesi (Sülüklü Çeşme)

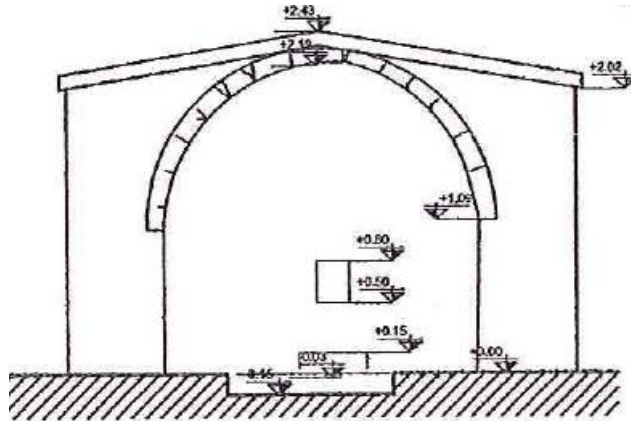
Harput’un yaklaşık 2 km kadar kuzeyinde, Ağyolu Mezarlığı’nın içerisinde yer almaktadır. Suyu akmayan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Osmanlı Dönemi’nde yapılan çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Yapının üzerindeki sıva ve harçlardan onarım gördüğü anlaşılmaktadır (Resim 1, Çizim 1).

Yatay dikdörtgen planlı olan çeşme eyvan biçimli, içten tonozlu ve tek cephelidir. 270x380 ölçülerinde olan yapı, 260 cm yüksekliğe ve 217 cm derinliğe sahiptir. Yuvarlak olan niş (eyvan) kemeri düzgün kesme taşlardan yapılmış olup güneydoğu yönüne bakmaktadır. Tonoz genişliği, 228 cm genişliğinde, 232 cm yüksekliktedir Yapının ön cephesi düzgün kesme taş; diğer cepheleri ise moloz taştan yapılmıştır. Tabandan 30 cm yükseklikte, akmayan bir demir lülesi mevcuttur. Demir boru, çeşmenin orijinal taş oluşu üzerine yerleştirilmiştir. Demir borunun hemen üzerinde 25x30 cm ölçülerinde dikey dikdörtgen formda taşlık nişi bulunmaktadır. Su yalağı yerine

sonradan hamam kurnası konulmuştur¹. Betonarme olan üst örtüsü beşik çatı şeklindedir.

Resim 1: Ağyolu Çeşmesi'nin detay ve genel görünümü

Çizim 1: Ağyolu Çeşmesi'nin cepheden genel görünüşü (F. Azime Aktaş).

3.2. Alaaddin Bey Çeşmesi

Ağa Camii'nin kuzeydoğusunda, Nasreddin Hoca Sokağı üzerinde yer almaktadır. Çeşme halk arasında "Çukur veya Kortik Çeşme" olarak da adlandırılmaktadır (Danık-Balaban, 2004: 125). Suyu akmayan çeşme günü-

¹ Kurna, eski Harput muhtarlarından Fevzi Kahraman tarafından konulmuştur.

müzde kullanılmamaktadır. Kitabesi üzerinde görülen H.988 (M.1580-1581) tarihi, çeşmenin yapım tarihi olarak kabul edilir. Çeşmenin özgün yerinin, Üç Lüleli Çeşmesi'nin hemen yanında² olduğu yönündedir. İmar çalışmaları ile birlikte günümüzdeki yerine taşınmıştır (Resim 2, Çizim 2).

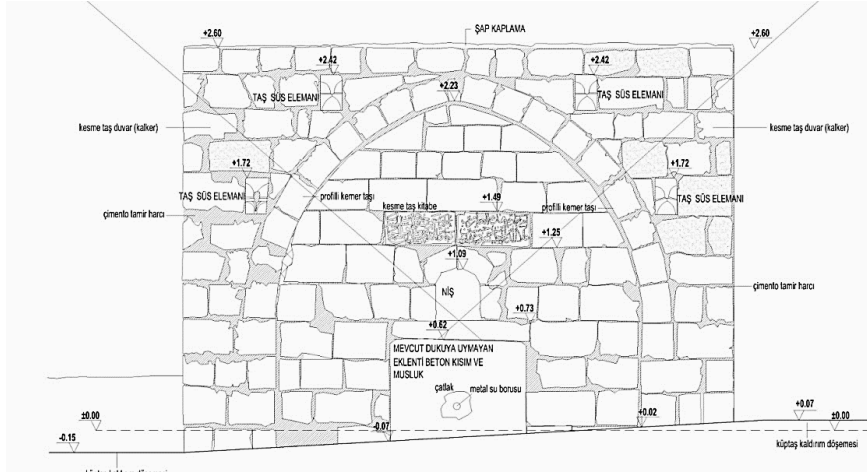
Yatay dikdörtgen planlı olan çeşme eyvan biçimli, içten tonozlu ve tek cephelidir. 154x375 cm ölçülerinde, 290 cm yüksekliğinde ve 105 cm derinliğindedir. Çeşmenin üzerine sonradan yapılan kırma çatı ile birlikte mevcut yükseklik yaklaşık olarak 350 cm olarak ölçülmüştür. Tonozun 250 cm ölçüsündeki sivri kemeri, düzgün kesme taşlarla örülmüştür. Kemerin yerden yüksekliği 255 cm'dir. Yapının bütün cephelerinde düzgün kesme taş kullanılmıştır. Sonradan monte edildiği anlaşılan ayna taşı mermerdir. Ayna taşı üzerinde bir adet lülesi bulunmaktadır ancak günümüzde mevcut değildir. Dikdörtgen formlu su yalağı mermerdir. Ayna taşının üst kısmında 30x33 cm ölçülerinde 37 cm derinliğinde kemerli tas nişi, bu nişin üzerinde ise iki adet kitabesi mevcuttur (Resim 3).

Resim 2: Alaaddin Bey Çeşmesi'nin restorasyon öncesi ve sonrası görünümü

² Söz konusu bilgiler, yapıyı eski yerinde gören Harput esnaflarından Cengiz Şamil Yılmaz tarafından aktarılmıştır.

Çizim 2: Alaaddin Bey Çeşmesi'ni çizimi (Elazığ İl Özel İdaresi)

Kemerin sağında iki adet, solunda da iki adet olmak üzere, duvar içine yerleştirilmiş toplamda 4 adet devşirme olduğu anlaşılan süsleme ögesi (mukarnas elemanı) bulunmaktadır. Bu süsleme öğeleri yüzeyden kabartma şekilde yapılmıştır. Düz damlı olduğu belirtilen yapının üst örtüsü (son yıllarda yapılan restorasyon çalışmalarından sonra) kesme taşlardan kırma çatı şeklinde yapılmıştır.

Batı yönündeki kitabenin okunuşu:

Emera bi imâreti hezihi'l-ayn Emir Alâeddin bin Hacı Hasan fi sene H. 988 (M.1580-1581) şehri Ramazan.

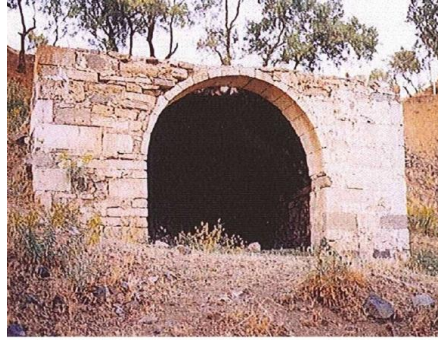
Doğu tarafındaki kitabenin okunuşu:

Yapıldı avn Hak'la ayn-ı selsebil-i âsâ, Ki tâ buş iden andan her fakir bây velehu ihya (Aktaş, 2009: 78).

3.3. Çahpur Çeşmesi

Harput yerleşkesinin kuzeybatısında yer almaktadır. Meteris Mezarlığı'nın batı ucuna 100 m mesafededir. İshak Sunguroğlu, Çahpur Pınarları olarak adlandırılan bölgede 4 adet çeşmenin varlığından bahsetmektedir. Yazar çalışmasında, çeşmelerin, Şehroz Mahallesi'ni çıktuktan sonra umumi bahçe yollarının altında; 3 tanesinin dere içinde, 1 tanesinin de derenin solunda yer aldığını ifade etmiştir (Sunguroğlu, 2013: 403). Fakat günümüze ancak bir tanesi gelebilmiştir. Osmanlı Dönemi'nde yapılan çeşmenin inşaa tarihi bilinmemektedir. Çeşmenin restorasyonu 2018 yılında Elazığ Belediyesi tarafından gerçekleştirilmiştir (Resim 4, Çizim 3).

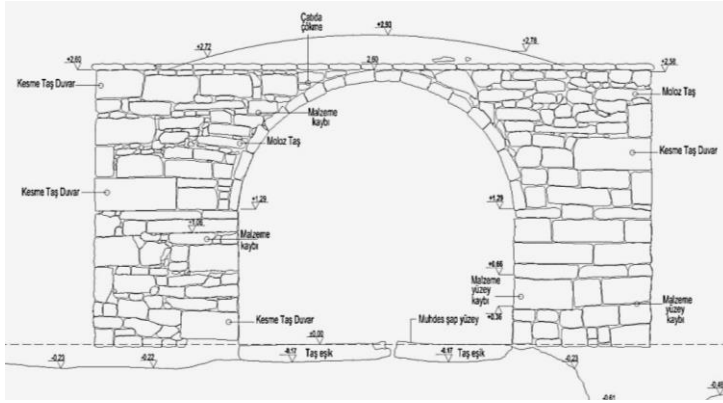
Yatay dikdörtgen planlı olan çeşme eyvan biçimli, tonoz örtülü ve tek cephelidir. Ön cephesinde sıralı moloz örgü içinde yer yer düzgün kesme taş, diğer cephelerde ise moloz taş örgü kullanılarak inşa edilmiştir. Özgün yapısına uygun olarak restore edilmiştir. 530 x495 cm ölçülerinde, 440 cm derinliğinde olan yapı, kırma çatı ile birlikte 270 cm yüksekliğe sahiptir. Yuvarlak olan tonoz kemeri 265 cm genişliğinde ve 190 cm yüksekliktedir. Çeşmenin tonoz biçiminde olan üst örtüsü 3 adet kemer ile taşıyıcı eleman olarak kullanılmaktadır. Arazinin topografyasından dolayı çeşmenin doğu tarafındaki arka yüzü yamaca yaslanmaktadır. Geçmişte yolculara hizmet eden (Parlak, 1998: 267) ve yılın bazı bölümlerinde akan yapıda suyun çıkışı bir adet lüle ile (demir boru) sağlanmıştır. Bu demir boru özgün lüle yerine sonradan takılmış olmalıdır. Lülenin hemen üst kısmında 50x50 cm ölçülerinde bir adet tas nişi bulunmaktadır. Tas nişinin hemen üstünde ise yine dikdörtgen formulu (50x 40 cm) kitabe yuvası mevcuttur. Ancak kitabesi sökülmüştür. Lülenin dibinde, giriş kotundan daha yüksek kotta yapılmış bir su yalağı bulunmaktadır. Düz damlı olan yapının üst örtüsünün üzeri kırma çatı şeklinde yeni-den yapılmıştır.

Çeşmenin restorasyon öncesi görünümü
(Azime Ferya Aktaş)

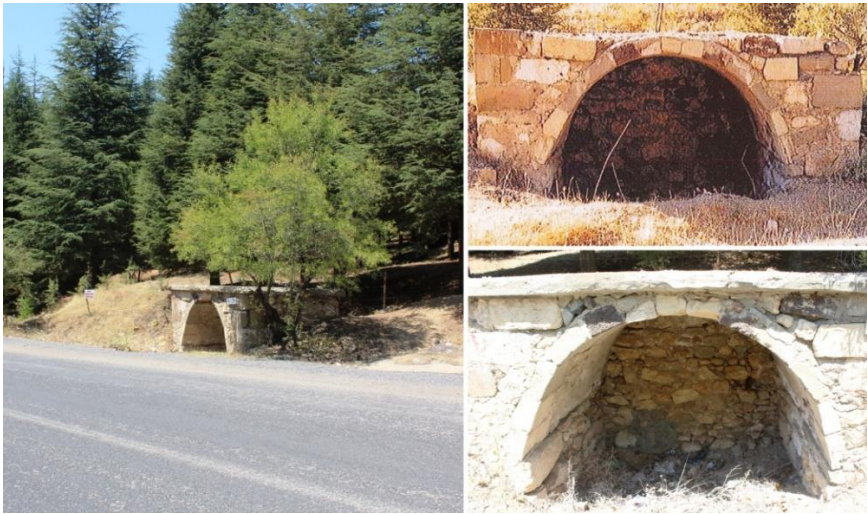
Resim 4: Çaphur Çeşmesinin restorasyon öncesi ve sonrası görünümü (Elazığ Belediyesi, KUDEB)

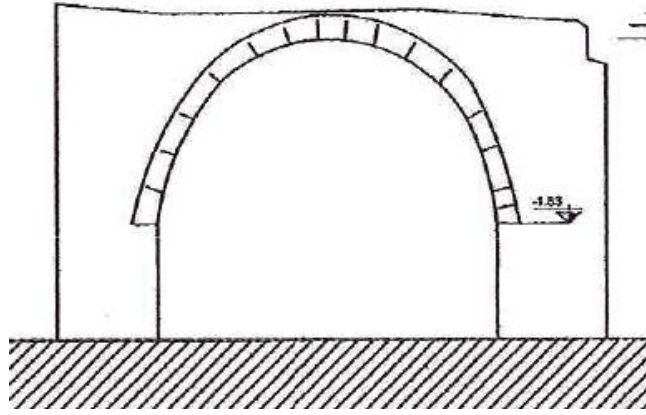
Çizim 3: Çaphur Çeşmesinin çizimi (Elazığ Belediyesi)

3.4. Çapçaklı Çeşmesi

Harpur'un yaklaşık 4 km kuzeydoğusunda yer almaktadır. Suyu hastaneye verilen yapı günümüzde kullanılmamaktadır (Aktaş, 2009: 75). Yeni yapılan yol çalışmaları ile çeşme yol kodunun altında kalmıştır. Osmanlı Dönemi'nde yapılan çeşmenin inşa tarihi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Yapı, günümüz malzemesi çimento içerikli harç ile betonarme olarak onarılmıştır.

Resim 5: Çapçaklı Çeşmesi'nden genel görünüm

Çizim 4: Çapçaklı Çeşmesi'nin cepheden genel görünüşü (F. Azime Aktaş).

Yatay dikdörtgen planlı olan çeşme eyvan biçimli, içten tonozlu ve tek cephelidir. Yapı, 265x390 cm ölçülerine, 2.00 derinliğe ve 210 cm yüksekliğe sahiptir. Yuvarlak kemerli olan tonuz, 240 cm genişliğinde, 180 cm yüksekliğindedir. Kemer, düzgün kesme taşlardan yapılmış olup güney yönüne bakmaktadır. Yapının ön cephesi düzgün kesme; diğer cepheleri ise moloz taştan inşa edilmiştir. Taşlık nişi ve lüle kısmı tamamen kapatılmıştır. Blok taşlardan saçaklı ve düz damlı olarak yenilenmiştir (Resim 5, Çizim 4).

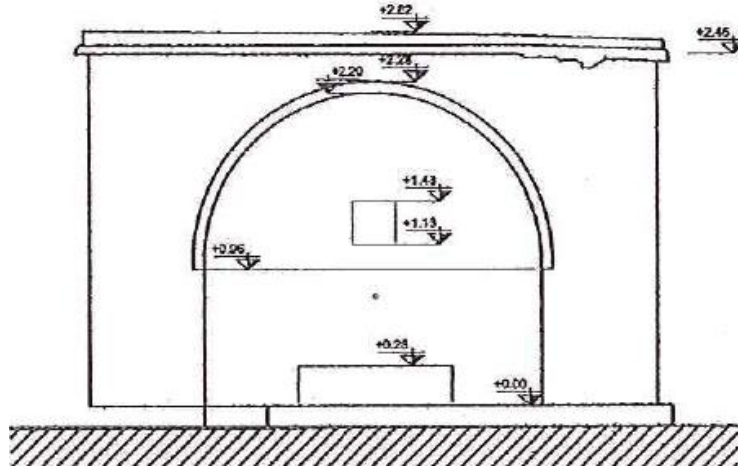
3.5. Deliktaş Çeşmesi

Harput'un yaklaşık 6 km kuzeyinde, eski Pertek yolu güzergâhında, günümüzde ise Deliktaş Mezrası'na giden yol üzerinde yer almaktadır. Suyu akmayan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. İnşa tarihi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Yapı, günümüz malzemesi çimento içerikli harç ile betonarme olarak onarılmıştır (Resim 6, Çizim 5).

Yatay dikdörtgen planlı olan çeşme eyvan biçimli, içten tonozlu ve tek cephelidir. 340x403 cm ölçülerinde olan yapı, 277 cm derinliğe ve 255 cm yüksekliğe sahiptir. Yuvarlak olan tonoz kemeri kuzeye bakmakta olup düzgün kesme taşlardan yapılmıştır. Tonoz kemerinin açıklığı 242 cm, yüksekliği 220 cm'dir. Yapının diğer cepheleri sıva altında kaldığı için, inşa tekniği ve kullanılan malzeme hakkında bilgi sahibi olunamamıştır. Tabandan 50 cm yüksekliğinde lüle yuvasının olduğu yerde sıva içerisinde kalmış taş oluk görülmektedir. Muhtemelen bu oluk üzerine sonradan demir lüle yerleştirilmiştir. Suyun akıtıldığı yalak ise sonradan betonarme olarak yapılmıştır. Çeşmenin bitimine, taşın suyun aktarıldığı ikinci bir yalak daha eklenmiştir. Lülenin hemen üzerinde 30x32 cm ölçülerinde taş nişi bulunmaktadır. Yapının tonozlu olan üst örtüsü, dıştan sonradan düz damlı ve betonarme olarak yenilenmiştir.

Resim 6: Deliktaş Çeşmesi'nin genel ve detay görünümü

Çizim 5: Deliktaş Çeşmesi'nin cepheden genel görünüşü (F. Azime Aktaş).

3.6. Danişmend Çeşmesi

Harpur'un yaklaşık 2.5 km kuzeybatısında, bugünkü Danişmend köyü sınırları içerisinde, Eski Pertek yolu üzerinde yer almaktadır. Suyu akmayan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Osmanlı Dönemi'nde inşa edilen çeşmenin yapım tarihi bilinmemektedir. Yapı, günümüz malzemesi çimento içerikli harç ile betonarme olarak onarılmıştır (Resim 7).

Yatay dikdörtgen planlı olan çeşme eyvan biçimli ve tek cephelidir. İçten tonoz örtülü çeşme, 330x270 ölçülerinde, 177 cm derinliğinde, 270 cm yüksekliğindedir. Yuvarlak olan tonoz kemeri, 248 cm genişliğinde, 250 cm yüksekliğindedir. Tonoz kemeri düzgün kesme taşlardan yapılmış olup güneybatı yönüne bakmaktadır. Yapının diğer cepheleri ise moloz taştan inşa edilmiştir. Tabandan 30 cm yükseklikte, suyun çıkışını sağlamak için orijinal lüle yerine demir boru takılmıştır. Borunun hemen dibinde sonradan yapılmış betonarme su yalağı bulunmaktadır. Taşan suların aktarıldığı 42x100 cm ölçülerinde orijinal olan ikinci bir yalak daha bulunmaktadır. Çeşmenin tonoz şeklinde olan üst örtüsü dıştan düz damlı olarak yenilenmiştir.

Resim 7: Danişmend Çeşmesi'nin genel ve detay görünümü

3.7. Erbildi (Haciseli) Çeşmesi

Harput'un yaklaşık 11 km kuzeydoğusunda yer alan Erbildi (Haciseli) köyünün girişinde yer almaktadır. Suyu akmayan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Yapılış tarihi bilinmemektedir. Yapının üzerinde görülen harç ve sıva izlerinden onarım gördüğü anlaşılmaktadır.

Yatay dikdörtgen planlı olan çeşme eyvan biçimli, tonoz örtülü ve tek cephelidir. Çeşme, 390x260 cm ölçülere ve 195 cm derinliğe sahiptir. Yuvarlak olan tonoz kemerin genişliği 260 cm olup mevcut yüksekliği ise 240 cm'dir. Ön cephesinde kaba yonu taş, iç cephelerinde moloz taş örgü ve kaba yonu taş kullanılmıştır. Çeşme sonradan yapılan imar çalışmaları sonrasında yol kotu altında kalmıştır. Batı cephesinde, yaklaşık olarak 70x40 cm ölçülerinde temizleme penceresi bulunmaktadır. Yapının içi günümüzde

köylüler tarafından çöp ile doldurulduğundan çeşmenin özgün zemini hakkında bilgi sahibi olunamamıştır. Üst örtüsü içten beşik tonozlu olup dıştan düz damlıdır (Resim 8).

Resim 8: Erbildi (Haciseli) Çeşmesi'nin genel ve detay görünümü

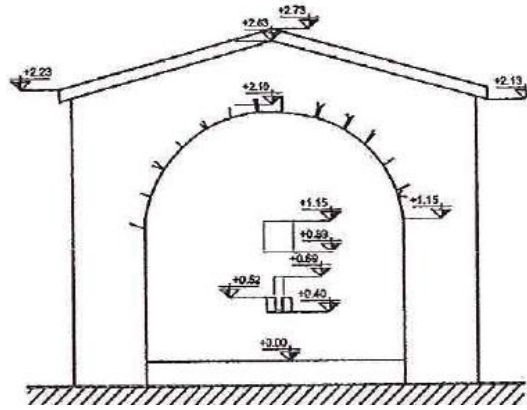
3.8. İsmail Pınarı

Harput'un kuzeydoğusunda, Buzluk Mağarası-Alayaprak yol ayrımı üzerinde yer almaktadır. Suyu akmayan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Osmanlı Dönemi'nde yapılan çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Yapı, günümüz malzemesi çimento içerikli harç ile betonarme olarak onarılmıştır (Resim 9, Çizim 6).

Yatay dikdörtgen planlı olan çeşme eyvan biçimli, tonoz örtülü ve tek cephelidir. Yapı, 323x267 ölçülerine, 220 cm derinliğe, 280 cm yüksekliğe sahiptir. Yuvarlak olan tonoz kemeri, düzgün kesme taşlardan yapılmış olup güney yönüne bakmaktadır. Tonoz kemer genişliği 200 cm, yüksekliği ise 215 cm'dir. Yapının ön cephesi, moloz örgü içinde yer yer düzgün kesme; diğer cepheleri ise moloz taştan yapılmıştır. Suyun çıkışı, tabanından yaklaşık olarak 40 cm yükseklikte, özgün olan ve taştan yapılan su oluğu ile sağlanmaktadır. Oluğun hemen üzerinde 28x25 cm ölçülerinde bardaklık yer almaktadır. Arşiv fotoğraflarından yapının bir adet yalağı olduğu görülmektedir. Ancak zeminde sonradan yapılan beton dolgu ile yalak zemin altında bırakılmıştır. Yapının üst örtüsü, beşik tonoz dıştan betonarme beşik çatı ile örtülüdür.

Resim 9: İsmail Çeşmesi'nin restorasyon sonrası ve öncesi görünümü

Çizim 6: İsmail Çeşmesi'nin cepheden genel görünüşü (F. Azime Aktaş).

3.9. Karaca Çeşmesi

Harput'un yaklaşık 5 km kuzeyinde, eski Pertek yolu üzerinde, Karaca mevkiinde yer almaktadır. Suyu akmakta olan çeşme günümüzde kullanılmaktadır. Osmanlı Dönemi'nde yapılan çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Yapı üzerinde görülen sıva izlerinden yapının onarım gördüğü anlaşılmaktadır (Resim 10).

Yatay dikdörtgen planlı olan çeşme eyvan biçimli, tonoz örtülü ve tek cephelidir. 405x305 cm ölçülerinde, 248 cm derinliğinde, 245 cm yüksekliğindedir. Söz konusu yükseklik ön cephe için geçerlidir. Arka ve yan cepheler ise çeşmenin yamaç eteğinde yapılmasından dolayı toprak içine gömülü şekilde yapılmıştır. 248 cm genişliğinde, 222 cm yüksekliğinde olan tonoz kemeri, yuvarlak formda olup tamamen betonarme olarak yenilenmiştir.

Kemer ayakları ise yassı formlu moloz taş kullanılarak inşa edilmiştir. Yan ve arka cephede kaba yonu ve moloz taş kullanılmıştır. Yapının iç kısmında 30 cm yüksekliğinde su yalağı ile aynı seviyede bir testi sekisi bulunmaktadır. Suyun çıkışı demir boru ile sağlanmakta olup özgün olan taş oluğun üzerine monte edilmiştir. Lülenin üzerinde dikdörtgen planlı bir temizleme penceresi bulunmaktadır. Bu pencereden bakıldığında, suyun taştan yapılmış bir kanal vasıtasıyla getirildiği görülmektedir. 38x42 cm ölçülerinde olan tas nişi ise kuzey yan cephe içerisine yerleştirilmiştir. Betonarme olan üst örtüsü beşik tonozludur.

Resim 10: Karaca Çeşmesi'nin genel ve detay görünümü

3.10. Kırk Kuyu Çeşmesi

Harput'un yaklaşık 3 km kuzeydoğusunda, Buzluk Mağarası'na giden yol üzerinde yer almaktadır. Günümüzde suyu akmakta olan çeşme kullanılmaktadır. Osmanlı Dönemi'nde yapılan çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Daha önce eyvanlı tipte olan çeşme, onarım çalışmaları sonrası özgün yapısı tamamen yok edilmiş; sade bir yapı haline dönüştürülmüştür (Resim 11).

Mevcut olan yapı günümüzde dikdörtgen planlı olup 340x365 cm ölçülerinde, 300 cm derinliğinde, 220 cm yüksekliğindedir. Beden duvarlarının alt tarafında özgün taşlar korunarak üzeri sıva ile kapatılmıştır. Duvarların üst tarafları ise tuğla ve beton kullanılarak yeniden yükseltilmiştir. Yapının ön cephesi güney yönüne bakmaktadır. Kuzey iç cephede, sıvanın

döküldüğü bölümden çeşmeye ait özgün taşların bir bölümü görülmektedir. Yapının taban seviyesinden yaklaşık olarak 15 cm yükseklikte suyun çıkışını sağlayan demir bir borusu bulunmaktadır. Su yalağının taşları orijinal olup siva ile taşların üzerleri kapatılmıştır. Yapının doğu iç duvarı önüne beton- dan oturma sekisi eklenmiştir. Orijinalinde tonoz ile örtülü olan yapı, günümüze düz dam şeklinde yenilenmiştir.

Resim 11: Kırkkuyu Çeşmesi'nin onarım öncesi ve sonrası görünümü

3.11. Kuru (Halkevi) Çeşme

Ahmet Kabaklı Bulvarı üzerinde, Kurşunlu Camii'nin karşısında bulunan Jandarma karakolunun batı bahçe duvarına bitişik inşa edilmiştir. Suyu akmakta olan çeşme günümüzde kullanılmaktadır. Halk arasında “Halkevi Çeşmesi” olarak da bilinmektedir³ (Danık-Balaban, 2004: 124). Ayrıca günümüzde halk arasında çeşmeye Şehit Jandarma Teğmen Nadir Ozan ismi de verilmiştir. Osmanlı Dönemi'nde yapılan çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. Çeşme son dönemlerde onarım görmüştür⁴ (Resim 12, Çizim 7).

Yatay dikdörtgen planlı olan çeşme eyvan biçimli, içten tonozlu ve tek cephelidir. Yapı, 410x108 cm ölçülerinde, 180 cm derinliğinde, 240 cm yüksekliğindedir. Bu yükseklik, üst örtüden yol seviyesine kadar olan yüksekliktir. Zira yol seviyesi ile çeşme zemini arasında 35 cm'lik bir kot farkı bulunmakta olup yapıya iki basamaklı bir merdivenli inilmektedir. Sivri olan tonoz kemerinin açıklığı, 228 cm genişliğe, 110 cm yüksekliğe sahiptir. Kemerin iç kısmında yapının özgün taşları görülebilmektedir. Dış cephele ise restorasyon çalışmaları sonrası kaplama taşlar ile kapatılmıştır.

³ Bugünkü Jandarma karakolunun olduğu yerde, daha önceki dönemlerde Halkevi binası bulunmaktaydı. Bu nedenle Halkevi Çeşmesi adını almıştır.

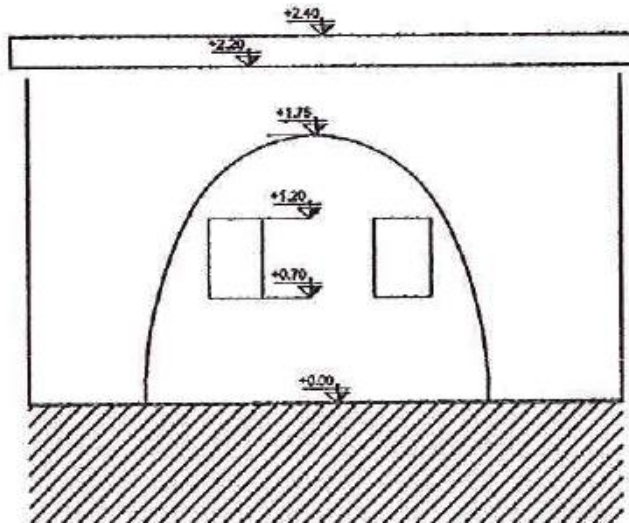
⁴ Kimi kaynaklara göre 2004 yılında karakol tarafında onarıldığı bildirilmektedir. Bkz. Aktaş, 2009: 95.

Arşiv fotoğraflarına bakıldığında yapının düzgün kesme taşlardan inşa edildiği görülmektedir. Ayna taşı üzerinde, orijinal lüle yerine musluk takılmıştır. Musluğun üst kısmında ise üç dilimli, kemerli, 35x47 cm ölçülerinde, 30 cm derinliğinde iki adet tas nişi yapılmıştır. Bir adet su yalağı ve bu yalağın her iki tarafına da oturmak için küçük ebatlarda yapılmış birer adet oturma sekisi mevcuttur.

Çeşmenin saçağı, restorasyon çalışmalarından sonra kaldırılmıştır (Aktaş, 2009: 95). Yapının üst örtüsü içten beşik tonozlu olup dıştan ise düz damlıdır.

Resim 12: Kuru (Halkevi) Çeşmesi'nin restorasyon öncesi ve sonrası görünümü

Çizim 7: Kuru (Halkevi) Çeşmesi'nin cepheden görünüşü (F. Azime Aktaş).

3.12. Meydan Çeşmesi

Sara Hatun Meydanı'nın kuzeybatısında, Meydan Camisi'nin de doğusunda yer almaktadır. Suyu akmakta olan yapı günümüzde de kullanılmaktadır. Kitabesine göre yapı, H.1296 (M. 1878-79) yıllarında inşa edilmiştir (Görkem, 1992: 177). Yapının üzerindeki sıva ve harç izleri, yakın zamanda onarım geçirdiğini göstermektedir (Resim 13).

Üçgene yakın planlı ve eyvanlı biçimli olan çeşme çok cepheli olarak inşa edilmiştir. Çeşmenin görünen özgün kısımlarında kaba yonu ve moloz taş malzeme tekniği kullanılırken sonradan restore edilen kısımlarda düzgün kesme taş kullanılmıştır. Yuvarlak olan tonoz kemeri, çeşmenin batı (ön) cephesinde bulunmaktadır. En uzun olan batı cephesi 750 cm, kuzey ve doğu cepheleri ise 590 cm ölçülerindedir. Tonoz kemer açıklığı 464 cm, yüksekliği ise 350 cm ölçülerindedir. Yapı yolun alt kotunda kaldığından çeşmeye üç adet basamakla inilmektedir (Çizim 8).

Doğu duvarına bitişik yapılmış 510 cm uzunluğunda, 96 cm genişliğinde kesme taştan bir seki vardır. Arşiv fotoğraflarından görünmeyen bu seki sonradan ilave edilmiştir. Seki üzerindeki duvarda iki adet sağır kemer yer almaktadır. Söz konusu kemerler arasına bir kitabe yerleştirilmiştir (Resim 14). Ayna taşı kuzey duvarı üzerinde sağır bir kemer içine yerleştirilmiştir. Ayna taşı üzerinde, özgün lüle yerine sonradan monte edilmiş musluk bulunmaktadır. Lülenin hemen üzerinde yuvarlak formu bir tas nişi yapılmıştır. Bardaklık nişinin hemen üzerinde bir kitabe yuvasından bahsedilmektedir (Sunguroğlu, 2013: 371). Ancak söz konusu kitabe günümüzde mevcut değildir. Doğu duvarı üzerinde içten kemerli, dıştan dikdörtgen formu bir pencere bulunmaktadır. Arşiv fotoğraflarında, düz damlı olduğu görülen çeşmenin üst örtüsü restorasyon çalışmaları sonrası kesme taşlardan kırma çatı şeklinde yapılmıştır. Yapı meydan üzerinde yer aldığından yoğun kullanıma maruz kalmıştır. Muhtemelen çeşmede sıcak yaz günlerinde çeşme başı sohbetleri düzenlenmiştir.

Doğu duvarı üzerinde bulunan kitabe:

Yüzbaşı Hacı Ahmed abdest için itdi binâ
Böyle musluk selsebil âsâ kabul itsun Hûdâ
Lûleler güya cevahir baş olur târihine
Gel de bu hayrâta bâk bâniye her dem kıl du'â (Aktaş, 2009: 101)

Kuzey duvarı üzerinde bulunan kitabe⁵:

Sâhibbü-l hayrât vel hasenât

⁵ Kuzey cephede tas nişi üzerinde yer alan kitabe günümüzde yerinde bulunmamaktadır.

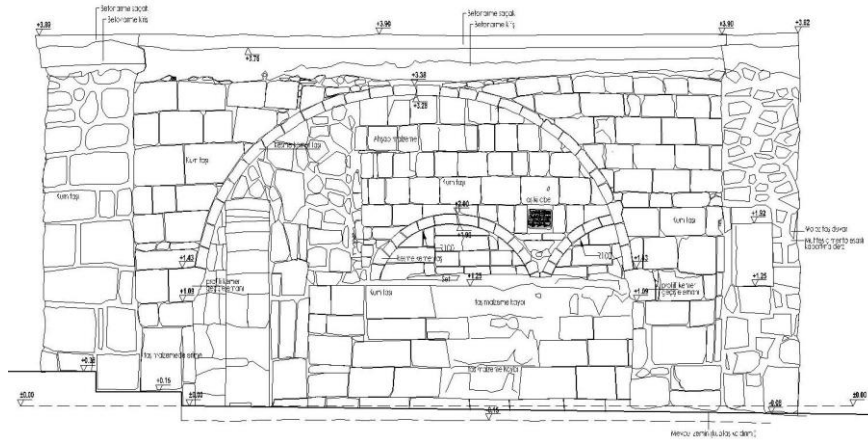
Debbağ yüzbaşı el-Hac Ahmet Ağa
Sene 1926 (Görkem, 1992: 178).

Resim 13: Meydan Çeşmesi'nden genel görünüm

Resim 14: Meydan Çeşmesi'nin sağır kemerleri ve doğu ucunda bulunan kitabe

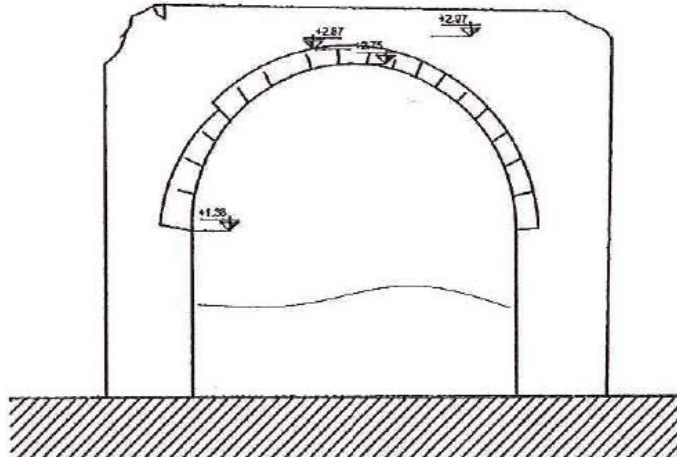
Çizim 8: Meydan Çeşmesi'nin çizimi (Elazığ İl Özel İdaresi)

3.13. Orta Pınar (Seferberlik) Çeşmesi

Harput'un kuzeyinde, Buzluk Mağarası'ndan Fethi Ahmet Baba'ya ayrılan yolun 500 m kadar doğusunda yer almaktadır. Suyu akmayan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Osmanlı Dönemi'nde yapılan çeşmenin inşa tarihi bilinmemektedir. İç cephede bazı bölümlerin beton harç ile sıvanıldığı görülmektedir. Oldukça bakımsız kalan çeşme günümüzde harap durumdadır (Resim 15, Çizim 9).

Resim 15: Orta Pınar Çeşmesi'nin genel ve detay görünümü

Çizim 9: Ortapınar Çeşmesi'nin cepheden görünüşü (F. Azime Aktaş)

Yatay dikdörtgen planlı olan çeşme eyvan biçimli, içten tonozlu ve tek cephelidir. Çeşme, 424x367 cm ölçülerine, 300 cm derinliğe ve yaklaşık olarak 270 cm yüksekliğe sahiptir. Çeşmenin derinliği fazla olduğundan taşıyıcı eleman olarak 3 adet kemer kullanılmıştır. Tonoz kemeri, düzgün kesme taşlardan yapılmış olup güneye bakmaktadır. Tonozun yuvarlak olan kemer genişliği 272 cm, yüksekliği ise 230 cm'dir. Yapının ön cephesi düzgün kesme; diğer cepheleri ise moloz taştan yapılmıştır. Yapının iç kısmında defineciler tarafından kaçak kazı yapıldığı görülmüştür. Bu kazılar sırasında, çeşmenin su yalağı ve tas nişinin olduğu kısım tahribata uğramıştır. Özgün taştan olan su yalağı ise yerinde durmaktadır. Dıştan düz damlı olan üst örtüsü toprak dolgu ile kaplıdır.

3.14. Sara Hatun Çeşmesi

Sara Hatun Cami avlusunun doğu ucunda yer almaktadır. Avlunun alt kotunda kaldığından yapıya caminin bahçesinden merdivenle inilerek geçiş sağlanmaktadır. Suyu akmayan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Cami, Akkoyunlu Uzun Hasan'ın annesi Sara Hatun tarafından yaptırıldığından çeşme de, 15. yüzyıla tarihlendirilmektedir (Memişoğlu, 1977: 18; Sunguroğlu, 2013:314). Birçok kez onarım gören çeşme, son olarak 2007 yılında yenilenmiştir (Aktaş, 2009; 111), (Resim 16).

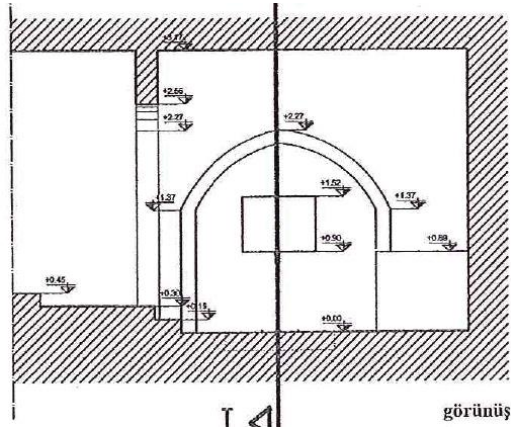
Çeşme, cami avlusunun altında kalan bir destek duvarının güney yüzüne yerleştirilmiştir. Yapının ön cephesine bitişik yapılmış yuvarlak formu, 240 cm genişliğinde 220 cm yüksekliğinde ve 25 cm derinliğinde sağır bir kemer bulunmaktadır. Kemer ve kemer içindeki taşlar düzgün kesme taş, geri kalan bölümlerinde ise moloz taşla örülmüştür. Kitabe yeri mevcut olup kitabenin

kendisi yoktur. Yapının ayna taşı yekpare olup üzerinde üç lüle yuvası, bu lüle yuvalarının üst kısmında ise sıcak su için yapılmış ayrı bir lüle daha bulunmaktadır. Orijinal olmayan lülelerin yerine sonradan demir boru monte edilmiştir. Söz konusu lülelerin üzerinde dikdörtgen (62x83 cm) formda bir bardaklık yapılmıştır. Yine dikdörtgen formlu su yalağı mevcuttur. Çeşmenin güneydoğusunda 70 cm yüksekliğinde testi seti bulunmaktadır. Yapının üst örtüsü ise kesme taş kullanılarak, bir yöne eğim verilerek (tek eğimli) yapılmış olup üzeri sac çatı ile kapatılmıştır (Çizim 10).

2007 yılı restorasyon öncesi görünümü
A. Ferya Aktaş

Resim16: Sara Hatun Çeşmesinin restorasyon öncesi ve sonrası görünümü

Çizim 10: Sara Hatun Çeşmesi'nin cepheden görünüşü (F. Azime Aktaş).

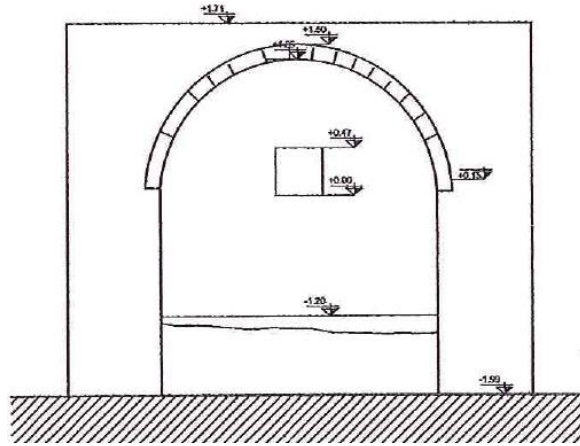
3.15. Selvi Pınarı

Harpur'un yaklaşık 1.7 km kuzeybatısında, Danişment Mahallesi Deliktaş Mezrası yol ayrımında yer almaktadır. Suyu akmayan çeşme, günümüzde defineciler tarafından tahrip edilmiştir. Yapının inşa tarihi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Yapı günümüzde yerleşim alanı dışında kaldığından herhangi bir onarım görmemiştir. Bu nedenle oldukça harap durumdadır (Resim 17, Çizim 11).

Yatay dikdörtgen planlı olan çeşme eyvan biçimli, tonoz örtülü ve tek cephelidir. Yapı, 394x470 cm ölçülerinde olan yapı, 330 cm derinliğe ve 330 cm yüksekliğe sahiptir. Üst örtüsünün derinliği fazla olduğundan çeşme iki adet kemer ile desteklenmiştir. 280 cm genişliğinde, 290 cm yüksekliğinde olan tonozun yuvarlak kemeri düzgün kesme taşlardan inşa edilmişlerdir. Yan ve arka cephelerde sıralı moloz, ön cephede ise sıralı moloz örgü içinde yer yer düzgün kesme taş ve kaba yonu taş bulunmaktadır. Tabandan yaklaşık olarak 30 cm yükseklikte suyun çıkışını sağlayan oluk yuvası bulunmaktadır. Ancak özgün olan su oluğu, kaçak kazılar ile açılan define çukuru içinde atıl durumda bulunmaktadır. Oluğun hemen üstünde 45x48 cm ölçülerinde bir tas nişi bulunmaktadır. Su yalağı tamamen yok edilmiştir. Çeşmenin içten tonozlu, dıştan düz damlı olan üst örtüsü günümüzde toprak dolgu ile kaplıdır.

Resim 17: Selvi Pınarı'nın genel ve detay görünümü

Çizim 11: Selvi Pınarı'nın cepheden görünüşü (F. Azime Aktaş).

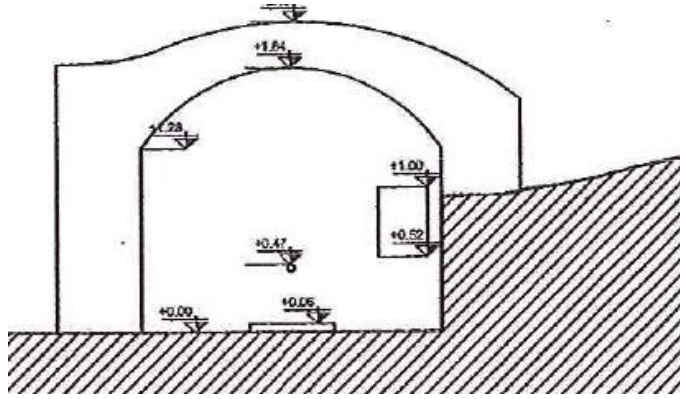
3.16. Toptop Çeşmesi

Harput Mahallesi'nin 600 m kadar kuzeyinde bulunan Toptop Mezarlığı'nın güneye bakan eteğinde yer almaktadır. Suyu akmakta olan çeşme günümüzde kullanılmaktadır. Osmanlı Dönemi'nde yapılan çeşmenin inşaa tarihi bilinmemektedir. Çeşme, yaklaşık olarak 50 sene önce, Tuzcu Hasan Kılıçarslan tarafından onarılmıştır⁶ (Resim 18, Çizim 12).

Resim 18: Toptop Çeşmesi'nin detay ve genel görünümü

⁶ Söz konusu bilgiler, günümüzde çeşme ve etrafındaki ağaçların bakımını üstlenen Tuzcu Hasan Kılıçarslan'ın oğlu tarafından aktarılmıştır.

Çizim 12: Toptop Çeşmesi'nin cepheden görünüşü (F. Azime Aktaş).

Kare planlı olan çeşme, eyvan biçimli, tonoz örtülü ve tek cephelidir. Yapı, 360x360 cm ölçülerine, yaklaşık olarak 300 cm derinliğe ve 187 cm yüksekliğe sahiptir. Söz konusu yükseklik güneydoğu (ön) cepheden alınmış olup diğer cepheler yapının yamaçta olmasından dolayı toprak kotunun altında kalmıştır. Eyvan kemeri, basık yarım daire formunda olup düzgün kesme taşlardan yapılmıştır. Tonozun açıklığı 240 cm, yüksekliği 145 cm'dir. Eyvanın olduğu ön cephe düzgün kesme, yan cepheler ise moloz taşlardan yapılmıştır. Suyu akan çeşmenin tabandan yaklaşık olarak 50 cm yükseklikte demir bir lülesi bulunmaktadır. Lülenin dibinde taştan oyulmuş dikdörtgen formlu bir su yalağı bulunmaktadır. 45x37 cm ölçülerinde olan tas nişi, lülenin üzerinde olup doğu iç cepheye yakın bir yerde yapılmıştır. Üst örtüsü ise basık tonozlu olup beton harç ile sıvanmıştır.

3.17. Ulu Cami (Bey Pınarı) Çeşmesi

Ulu Cami'nin batısında yer alan Şefik Gül Kültür Evi'nin bahçesinde yer almaktadır. Suyu akmakta olan çeşme günümüzde de kullanılmaktadır. Kuzey iç cephesinde bulunan kitabe eserin yapım tarihi (1310/ M.1892-1893) olarak kabul edilmektedir (Görkem, 1986: 178). Ertuğrul Danık ise yapıyı, Harput'ta bulunan bütün çeşmeler ile birlikte, XIX. yüzyıl sonu-XX. yüzyıl başına tarihlendirmiştir. (Danık, 2005: 162). Arşiv fotoğrafları ile yapı üzerinde sıva ve harç izlerinden yapının onarım gördüğü anlaşılmaktadır (Resim 19, Çizim 13).

Yatay dikdörtgen formlu olan çeşme, eyvan biçimli ve tek cephelidir. 375x187 cm ölçülerinde olan yapı, 130 cm derinliğe ve 300 cm yüksekliğe sahiptir. Yuvarlak olan niş kemerin genişliği 240 cm olup yüksekliği 220 cm'dir. Eyvan kemeri, basık yarım daire formunda olup düzgün kesme taşlardan yapılmıştır. Yapının geri kalan kısımlarında ise moloz taşlar kul-

lanılmıştır Ayna taşı üzerine üç adet kemer şeklinde bezeme ve bu bezemeler arasında iki adet rozet motifi bulunmaktadır. Bir lüleli olan çeşmenin üzerinde sivri kemerli iki adet tas nişi bulunmaktadır. Lülenin dibine bir adet yalak (kurna), buradan taşan suyu aktarmak için avlu kısmında ikinci bir yalak daha yapılmıştır. Arşiv fotoğraflarından düz damlı olduğu anlaşılan çeşmenin üst örtüsü, günümüzde (restorasyon çalışmalarından sonra) kesme taşlardan kırma çatı şeklinde ve saçaklı olarak yenilenmiştir.

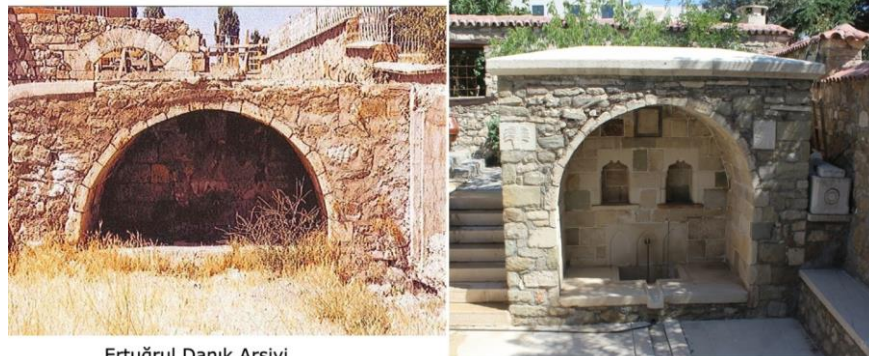
Yapının; biri güney dış cephede, biri de kuzey iç cephede olmak üzere iki adet kitabesi bulunmaktadır. Güney dış cephede olan kitabe, devşirme taştan olup Şefik Gül Kültür Evi'nin restorasyon çalışmaları sırasında evin bahçesinde bulunmuştur. Bu kitabe, çeşmenin restorasyon çalışmaları sırasında güney ön cephesine yerleştirilmiştir (Aktaş, 2009: 130). Aynı cephede kemerin doğu yönünde yine devşirme taştan yapılmış vazo içinde bitki motifi bulunmaktadır (Resim 20).

Kuzey iç cephede bulunan kitabenin okunuşu:

İlahi gerek muhtacın Seyidi...
Sen it gavvas bir münevver...
Didim cevherle tarihin bu çeşme...
İçer eşeddile haremde... Sene 1310/ M.1892-1893

Güney iç cephede bulunan kitabenin okunuşu:

Fi Sene 1031/H. 1621-1622 (Görkem,992: 178)

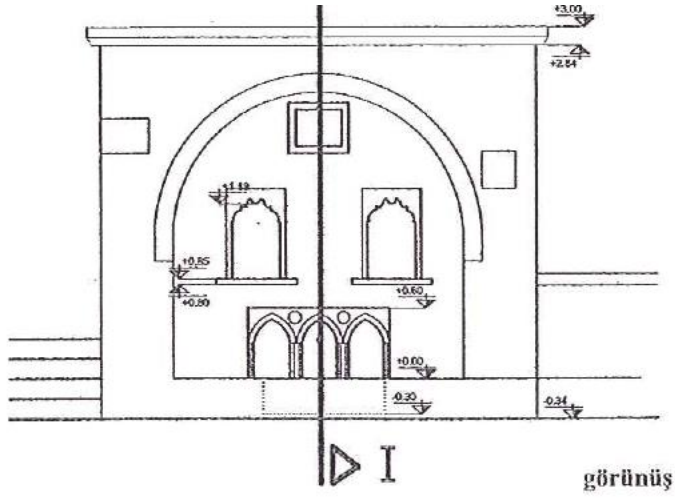

Ertuğrul Danık Arşivi

Resim 19: Bey Pınarı Çeşmesinin restorasyon öncesi ve sonrası görünümü

Resim 20: Ulu cami çeşmesi üzerinde bulunan kitabe ve süsleme

Çizim 13: Bey Pınarı Çeşmesi'nin cepheden görünüşü (F. Azime Aktaş).

3.18. Üç Lüleli Çeşme

Harput Mahallesi'nin girişinde bulunan Ahmet Kabaklı Bulvarı'nın sol tarafında, Ağa Camii'nin 20 m kadar doğusunda yer almaktadır. Suyu almakta olan çeşme günümüzde de kullanılmaktadır. Kitabesine göre H. 1324 (M. 1906) yılında yaptırılmıştır. Çeşme üzerinde görülen derzlerden yapının onarım gördüğü anlaşılmaktadır (Resim 21, Çizim 14). Cumhuriyet ilk yıllarında imar çalışmaları sırasında yapının yeri değiştirilmiştir (Sunguroğlu, 2013: 368).

Yatay dikdörtgen planlı olan çeşme eyvan biçimli, içten tonozlu ve tek cephelidir. Orijinalinde 421 cm yüksekliği olan çeşme, yol seviyesinin yükseltilmesi ile kaldırım seviyesi altına indirilmiştir. Düzgün kesme taş arasına moloz dolgu taş tekniği kullanılarak inşa edilmiştir. Çeşme, 435x355

cm ölçülerinde, 300 cm derinliğinde, 360 cm yüksekliğindedir. Sivri olan tonoz kemeri, 305 cm genişliğinde olup 280 cm yüksekliğindedir. Kuzey cephesinde, restorasyon çalışmaları ile sonradan yerleştirilmiş olan üç çıkışlı ayna taşı bulunmaktadır. Ortadaki çıkışa sonradan monte edildiği anlaşılan demir bir boru bulunmaktadır. Diğer iki yandaki lüle çıkışları ise köreltilmiştir. Özgün olan ayna taşı ise kuzey cephe duvarı içine yerleştirilmiştir. Ayna taşının hemen üzerinde 50x80 cm ölçülerinde kaş kemerli bir adet, batı ve doğu duvarı içinde ise yuvarlak kemerli birer adet taş nişi bulunmaktadır. Biri kuzey cephede bardaklık üzerinde, biri de batı dış cephe duvarı üzerinde olmak üzere iki adet kitabe bulunmaktadır. Batı dış cephede bulunan kitabenin devşirme olduğu anlaşılmaktadır.

Süsleme unsuru olarak çeşme niş kemerinin sağında ve solunda birer adet vazö içine yerleştirilmiş bitki motifi; kitabenin hemen üzerinde ve sivri kemerin bitimi ile saçak arasında yuvarlak bordür içine alınmış ay yıldız motifi kullanılmıştır. Yine güney dış cephede, eyvan kemerinin batısında, düzgün kesme taş üzerinde bir taşçı işareti (monogram) görülmektedir. Restorasyon çalışmalarından önce dıştan düz damlı olan çeşmenin üst örtüsü, restorasyon çalışmalarından sonra kesme taşlardan kırma çatı şeklinde yapılmıştır (Resim 22).

Kuzey duvarda bulunan kitabe:

Bu âb-ı hâlisi nüş idene şifalar olar
Misâl-i şerbet-i Şirin u ma zem zem ile
Vire sâhibbü-l hayra Hazret-i Hak mükâfatın
Şarab-ı Kevser havz-ı riyaz-ı cennet ile
1323-1324 (Görkem, 1992: 178).

Batı cephesinin dış yüzünde yer alan kitabe:

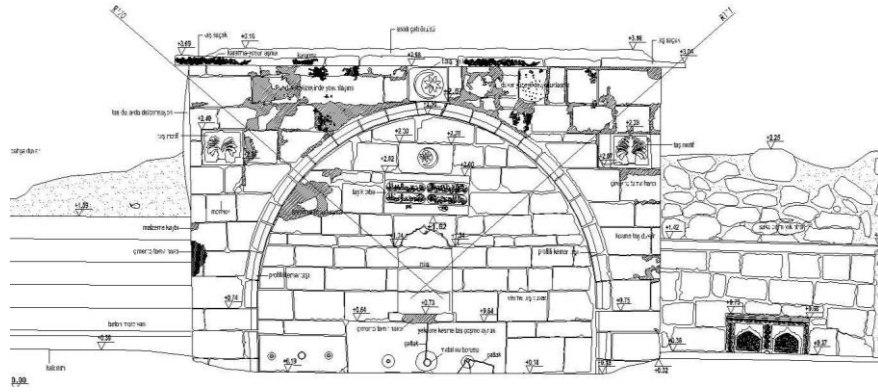
Zamandır ömür elinden tövbe edersen ey
Âhir firarım üzre bu tövbe menziline
(Aktaş, 2009: 136)

Resim 21: Üç lüneli çeşmeden genel görünüm

Resim 22: Üç lüneli çeşme üzerinde bulunan süsleme ve kitabelerden görünüm

Çizim 14: Üç Lüle Çeşmesi'nin çizimi (Elazığ İl Özel İdaresi)

3.19. Yarı Çavuş Çeşmesi

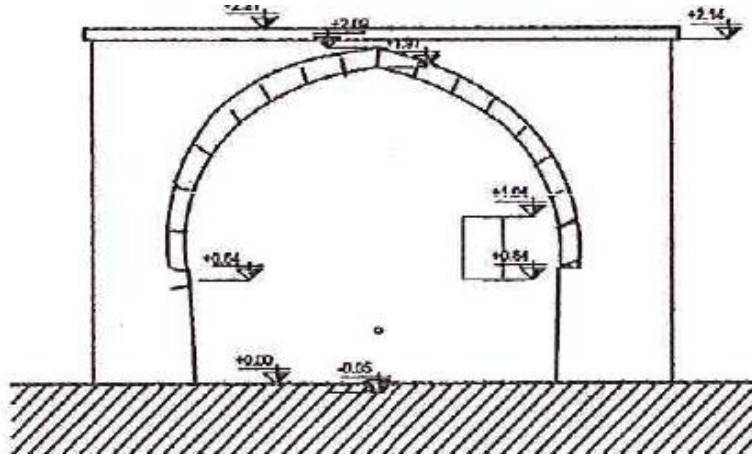
Harput yerleşkesinin kuzeyinde, mezarlık alanın güneyinde bulunan Yarı Küme Evleri Mahallesi'nde yer almaktadır. Suyu akmakta olan çeşme günümüzde de kullanılmaktadır. Osmanlı Dönemi'nde yapılan çeşmenin yapım tarihi bilinmemektedir. Yapı üzerinde görülen sıva izlerinden eserin onarım gördüğü anlaşılmaktadır (Resim 13, Çizim 15).

Resim 23: Yarı Çavuş Çeşmesi'nden genel görünüm

Yatay dikdörtgen planlı olan çeşme eyvan biçimli, tonoz örtülü ve tek cephelidir. Yapı, 380x230 cm ölçülerine, 220 cm yüksekliğe ve 155 cm derinliğe sahiptir. Sivri kemerli olan tonoz, 197 cm genişliğinde 195 cm yüksekliğindedir. Tonoz, iç kısımda, düzgün kesme taşlardan yapılmış, 50 cm genişliğinde ikinci bir kemer ile desteklenmiştir. Eyvan kemeri düzgün kesme taşlardan yapılmış olup güney cephesine bakmaktadır. Diğer cephe-

leri ise moloz taştan inşa edilmiştir. Yekpare taştan yapılmış ayna taşı üzerinde, suyun çıkışını sağlayan -orijinal lüle yerine konmuş- bir adet demir boru bulunmaktadır. Lülenin dibinde bir adet su yalağı, bu yalaktan taşan suların aktarılması için çeşmenin bitiminde ikinci bir yalak daha yapılmıştır. 25x50 cm ölçülerinde olan tas nişi, doğu cephede kemere yakın bir yerde yapılmıştır. Yapının zemini sonradan dökülen beton harç ile yükseltilmiştir. Üst örtüsü kesme taşlardan düz damlı olarak inşa edilmiş olup üzeri beton harç ile sıvanmıştır.

Çizim 15: Yarı Çavuş Çeşmesi'nin cepheden görünüşü (F. Azime Aktaş).

3.20. Zeynep Çeşmesi

Esediyeye (Aslanlı) Camii'nin 50 m kadar batısında yer almaktadır. Suyu akmayan çeşme günümüzde kullanılmamaktadır. Osmanlı Dönemi'nde yapılan çeşmenin inşa tarihi hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Çeşme üzerinde görülen sıva ve harç izlerinden yapının onarım gördüğü anlaşılmaktadır (Resim 24, Çizim 16).

Eyvan biçimli ve tek cepheli olan çeşme yatay dikdörtgen planlıdır. Yapı, 358x410 cm ölçülerinde olup 257 cm yüksekliğe 105 cm derinliğe sahiptir. Yapının ön yüzünde düzgün kesme taş, diğer cephelerinde ise kaba yonu ve moloz taş birlikte kullanılmıştır. Formu bozulan eyvan kemeri, 234 cm genişliğinde, 208 cm yüksekliğindedir. Sonradan eklendiği anlaşılan mermerden ayna taşı üzerinde, bir adet demir boru ile suyun çıkışı verilmiştir. Borunun hemen dibinde yekpare taştan oyulmuş su yalağı bulunmaktadır. Restorasyon öncesi fotoğraflardan, borunun dibinde bir adet ve çeşmenin bitiminde iki adet olmak üzere üç adet su yalağı olduğu anlaşılmaktadır. Ancak restorasyon çalışmaları sonrası sadece bir tane su yalağının

(Acar, 2018: 608); sokak aralarında ve mahallelerde yapılmış olan ve herhangi bir yapıya bağlı olmayan etrafı açık gözlenebilen eserler ise bağımsız çeşme olarak adlandırılmaktadır (Demirci-Derici, 2021: 282 vd.). Harput ve civarında bulunan çeşmelerden iki tanesi bağımlı olup (Sara Hatun Cami Çeşmesi, Kuru Çeşme (Halkevi Çeşmesi), geriye kalan diğer eserler ise bağımsız çeşme grubunda yer almaktadır.

Elazığ/Hüseyin Mahallesi Cami Çeşmesi, Elazığ/Hüseyin Kortik Çeşmesi, Elazığ/Keban I ve II Numaralı Anonim Çeşmeleri, Elazığ/Palu Yukarı Merkez Çeşme (Aktaş, 2009: 12 vd); Elazığ/Keban Kaller Mahallesinde Yusuf Ziya Paşa Camii'nin Avlunun Güney Cephesinde Yer Alan Çeşme (Yıldırım, 2018: 87); Malatya/Hekimhan Gümüş Pınar ve Bediroğlu Çeşmeleri (Özkul Fındık, 2006: 104); Reji Binası (Tekel Binası) Çeşmesi (Demirci-Derici, 2021:281) bölgede bulunan bağımlı çeşme örnekleridir.

Kitabesi bulunan 4 tane çeşmenin yapım tarihi bilinmektedir. Kitabesi bulunmayan diğer yapıların tarihlendirilmesi yapılırken yapım tekniği ve kullanılan malzeme göz önünde bulundurulmuştur. Kentte bulunan en erken tarihli çeşme, XV. yüzyılda Sara Hatun Cami'nin avlusuna bağımlı olarak inşa edildiği düşünülen Sara Hatun Çeşmesi olarak kabul edilmektedir (Aktaş, 2009: 113). Ertuğrul Danık ise Harput'ta bulunan bütün çeşmeleri, genelleme yaparak XIX. yüzyıl sonu-XX. yüzyıl başına tarihlendirmiştir (Danık, 2005: 161). Kitabelerine göre en erken tarihli Osmanlı Dönemi çeşme ise H.988 (M.1580-1581) yılında inşa edilen Alladdin Çeşmesi'dir. Daha sonra sırasıyla H.1296 (M. 1878-79) yıllarında inşa edilen Meydan Çeşmesi ve Hicri 1310 (M.1892-1893) yapılan Beypınarı (Ulu Cami) çeşmeleri gelmektedir (Görkem, 1992: 177).

Araştırma konusuna giren çeşmelerinin tipolojilerine bakıldığında neredeyse tamamına yakınının birbirine benzer olduğu görülmektedir. Genelde dikdörtgen ana plan şeması üzerine oturtulmuş, eyvanlı tipte inşa edilmişlerdir. Sadece iki yapının planı farklı olup; bunlardan Meydan Çeşmesi üçgen plana yakın, Toptop Çeşmesi ise kare planlı olarak yapılmıştır. Dört yapı (Karaca, Kırkkuyu, Kuru ve Erbildi) haricinde diğer çeşmelerin eyvan tipli olduğu görülmektedir. Bölgede eyvan biçimli, dikdörtgen planlı bazı çeşme örnekleri şunlardır: Elazığ Han Pınarı Çeşmesi (Aktaş, 2009: 12); Diyarbakır'da Tahtalı Katsal Sokak, Sultan Şüca Çeşmesi, (Yeşilbaş, 2010: 51 vd.); Erzincan/Kemaliye Adak Köyü (Pat), Tuğlu (Hüdü) Köyü Çeşmeleri (Naldan, 2019: 514).

Harput'ta bulunan çeşmelerin büyük çoğunluğunun tek kemerli ve tek cepheli olarak inşa edildiği görülmektedir. Çahpur Çeşme nişinin 3 kemerli,

Orta Pınar ve Selvi Çeşme nişlerinin 2 kemerli, olduğu tespit edilmiştir. Bu çeşmelerin nişleri derin olduğundan; üst tonoz örtüyü desteklemek için birer taşıyıcı eleman olarak birden çok kemer kullanılmıştır. Harput çeşme nişlerinin bölgede bulunan diğer çeşme nişlerine oranla daha derin tutulduğu görülmüştür. Bu da bu yapıların sadece su ihtiyacını karşılayan birer mimari öge olmaktan çıkarmış çeşmelere mekânsal işlev kazandırmıştır. Söz konusu mekânlar, insanların çamaşırlarını yıkadığı, sıcak yaz günlerinde oturup sohbet ettiği, eğer yol güzergâhında ise mola verip ve dinlendiği mekânlar haline gelmiştir.

Eyvan (niş) kemerleri; yuvarlak (yârim daire), basık yuvarlak (yarım daire) ve sivri kemer şeklinde yapılmıştır. Kemerlerin yapılarına bakıldığında ise 4 adet yapının sivri, 11 adet yapının yuvarlak (yarım daire), 4 adet çeşmenin de basık yuvarlak (yarım daire) şeklinde kemerli oldukları görülmektedir. Kullanılan malzemeye bakıldığında, eyvan kemerleri ile bazı yapıların sadece ön yüzünde düzgün kesme taş (Üç Lüleli Çeşme, Aladdin Çeşmesi, Meydan, Kuru Çeşme); diğer cephelerinde ise kaba yonu ve moloz taşın birlikte kullanıldığı gözlemlenmiştir.

KEMER YAPILARINA GÖRE ÇEŞMELER	
Yarım Daire (yuvarlak) Kemerli Çeşmeler	Ağyolu, Çahpur, Danişmend, Deliktaş, İsmail, Meydan, Orta Pınar, Sara Hatun, Selvi, Ulucami (Bey Pınarı), Zeynep ve Çapçaklı, Çeşmeleri
Basık Yarım Daire (yuvarlak) Kemerli Çeşmeler	Erbildi, Karaca, Toptop Çeşmeleri
Sivri Kemerli Çeşmeler	Alaaddin, Kuru (Halkevi), Üç Lüleli, Yarı Çavuş Çeşmeleri
Kemersiz Olan Çeşmeler	Kırkkuyu (Karakavaklı) Çeşmesi

Tablo 1: Harput ve civarında kemer yapılarına göre çeşmeler

Alacakaya Bağın Çeşmesi, Keban Kilise Çeşmesi (Aktaş, 2009; 12 vd); Keban Yusuf Ziya Paşa Çeşmesi (Şancı, 1995: 223); Malatya Seydipınar (Bekarlar) Çeşmesi, Can Pınarı (Orta Pınar) Çeşmesi (Demirci-Derici, 2021:281); Malatya/Hekimhan İmam Pınarı, Gümüş Pınarı, Garipoğlu Çeşmeleri (Özkul Fındık, 2006: 101 vd), Diyarbakır Zinciriye Medresesi, Yigit Ahmet Sokak Çemesi, Telgrafhane Sokak ve Altay Sokak Çeşmeler (Yeşilbaş 2007: 118), Divriği Gedikoğlu Çeşmesi (18. yy.sonu), Esat Bey Çeşmesi

(1909). Hacı Mehmet Çeşmesi (1723), Erzurum Çeteci Abdullah Paşa Çeşmesi (1754) (Özkul Fındık, 2006:116); Erzincan/Kemaliye Hacı Şakir Ağa Medrese ve Sandıkbağı Mahalle Çeşmeleri (Naldan, 2019: 504 vd.) bölgede bulunan sivri kemerli çeşme örnekleridir.

Elazığ Han Pınarı, Elazığ/Kovancılar Gedik Yurt (Kürüm) ve Elazığ/ Palu Karasalkım Köy Çeşmeleri (Aktaş, 2009: 12 vd.); Malatya/Hekimhan Dutluk Pınarı, Büyük Pınar, Cerme Çeşmeleri (Fındık, 2006: 104 vd.); Diyarbakır Zağlı Sokak, Hasırlı Camii, Hanzade Camii Çeşmeleri (Yeşilbaş, 2007: 119); Erzincan/Kemaliye Ahmet Ağa, 2. Mahmud, Seyyid Mustafa Ağa Çeşmeleri (Naldan, 2019: 507 vd.) vb. eserler bölgede bulunan yuvarlak kemerli çeşme örnekleridir.

Diyarbakır Paşa ve İshak Sukuti Sokak (Yeşilbaş, 2007: 119); Malatya Kadı İbrahim ve Müze Bahçesi Çeşmeleri (Demirci-Derici, 2021:291); vb. örnekler ise bölgede bilinen basık, yuvarlak kemerli çeşme örnekleridir.

Çeşmelerin üst örtüleri incelendiğinde genel olarak düz damlı oldukları görülmüştür. 2 adet çeşmenin beşik çatılı, 3 adet çeşmenin tonozlu, 2 adet çeşmenin ise yapı duvarı içine yapıldığı için üst örtüsünün olmadığı gözlemlenmiştir. Kent içinde olan ve düz damlı olan 6 çeşme (Üç Lüleli, Meydan, Beypınarı (Ulu Cami), Alaaddin, Zeynep ve Çahpur Çeşmeleri), son dönemlerde yapılan restorasyon çalışmaları ile birlikte kırma çatı haline dönüştürülmüşlerdir.

ÜST ÖRTÜLERİNE GÖRE ÇEŞMELER	
Düz Damlı Çeşmeler	Üç Lüleli, Meydan, Bey Pınarı, Alaadin, Yarı Çavuş, Zeynep, Çahpur, Orta Pınar, Çapçaklı, Selvi, Danişmend, Deliktaş, Kırkkuyu Çeşmeleri
Beşik Çatılı (Tonozlu) Çeşmeler	Ağyolu ve İsmail Çeşmeleri
Tonozlu (Kubbeli) Çeşmeler	Erbildi, Karaca ve Toptop Çeşmeleri
Üst Örtüsü Olmayan (Bağımlı) Çeşmeler	Sarahatun ve Kuru Çeşme

Tablo 2: Üst örtülerine göre Harput ve civarında bulunan çeşmeler

Özgün olan çeşmelerde suyun çıkışı üzeri açık olan taş oluklardan sağlanmıştır. Günümüzde bu olukların bir kısmı korunmuş bir kısmı ise metal borular ile değiştirilmiştir. Oluktan akan suyun birikmesi için yapılara kimi kaynaklarda kurna (Yıldırım, 2018: 51 vd.), kimi kaynaklarda yalak (Eyice, 1993: 278 vd.; Aslanapa, 1989: 303; Koçyiğit, 2018: 91 vd.) kimi kay-

naklarda ise tekne (Özkul, 2006: 100 vd), olarak adlandırılan mimari eleman eklenmiştir. Bütün çeşmelerde, lülelerin hemen üstüne tas nişlerinin yapıldığı görülmektedir. Kullanılan malzemeye bakıldığında, eyvan kemerleri ile bazı yapıların sadece ön yüzünde düzgün kesme taş; diğer cephelerde ise kaba yonu ve moloz taşın birlikte kullanıldığı gözlemlenmiştir.

Harput'ta şehir içinde bulunan Meydan, Üç Lüleli, Çahpur, Zeynep, Yarıçavuş gibi çeşmelerin hazneli (depo)olduğu bilinmektedir. Ancak yol güzergahı üzerinde bulunan Deliktaş, İsmail, Karaca, Erbildi, Çapçaklı gibi çeşmelerin ise suyunun direk kaynaktan alındığı görülmüştür. Söz konusu yapıların hazneleri hakkında detaylı bilgi sahibi olabilmek için kazı yapılması gerekmektedir.

Kentte yapılan çeşmeler süsleme yönünden incelendiğinde; 4 yapı haricinde (Üç Lüleli, Alaaddin, Beypınarı, Meydan) olan eserlerin sade (süslemesiz) olarak yapıldıkları görülmektedir. Süsleme unsuru olarak bitkisel ve geometrik motifler tercih edilmiştir.

Üç Lüleli Çeşmesi'nin güney cephesinde, kemerin sağında ve solunda birer adet vazo içine yerleştirilmiş bitki motifi; kitabenin hemen üzerinde ve sivri kemerin bitimi ile saçak arasında yuvarlak bordür içine alınmış ay yıldız motifi kullanılmıştır. Yine güney dış cephede, eyvan kemerinin batısında, düzgün kesme taş üzerinde bir taşçı işareti (monogram) görülmektedir.

Beypınarı Çeşmesi'nin güney cephesinde kemerin doğusunda kalan devşirme taştan yapılmış vazo içinde bitki motifi bulunmaktadır. Ayrıca yenileme çalışmaları ile birlikte yapıya yerleştirilen ayna taşı üzerinde de; geometrik desenler ile sınırları ayrılmış 3 adet sivri kemer motifi yapılmıştır. Kemerleri ortasına gelecek şekilde 2 adet geometrik süslemeli madalyon yerleştirilmiştir.

Alaaddin Çeşmesi'nin güney cephesinde, kemerin sağında iki adet, solunda da iki adet olmak üzere, duvar içine yerleştirilmiş toplamda 4 adet süsleme ögesi (mukarnas elemanı) kullanılmıştır. Ayrıca Meydan Çeşmesi'nin güneydoğu köşesinde bir kozalak motifinin varlığından bahsedilmektedir (Aktaş, 2009: 103). Ancak söz konusu motif günümüzde yerinde bulunmamaktadır. Süslemeli yapılan çeşmelerinin konumlarına bakıldığında kentin önemli noktalarında yer aldıkları görülmektedir.

5. Sonuç

Harput ve civarında bulunan ve günümüze kadar korunarak gelen çeşmeler incelendiğinde bu yapıların genel olarak ihtiyaçlar doğrultusunda yapıldığı görülmektedir. Kent içinde bulunanlar günlük kullanım (temizlik,

içme, abdest vb. amaçlar); yol güzergâhları üzerinde yapılanlar ise yolcuların dinlenmesi veya su ihtiyacını karşılaması için yapılmıştır. Geleneksel kent dokusuna uygun inşa edilen bu eserler yapıldığı dönemin sanat ve mimarisi hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir.

Osmanlılarda, Lale Devri ile birlikte başkent ve çevresinde görülen abidevi çeşme örnekleri Harput'ta görülmemektedir. Harput'ta mevcut olan çeşmeler klasik tarzda yapılmış olup yerel mimari özellik gösteren sade ve gösterişsiz yapılardır. Bu eserler ile geleneksel mimari özelliği gösteren konutlar arasında işçilik ve kullanılan malzeme yönünden benzerlik bulunmaktadır. Söz konusu benzerlik, konut mimarisindeki kapı kemerleri ile çeşmelerdeki eyvan kemerlerinde daha bariz şekilde görülebilmektedir. Muhtemelen bu eserler aynı ustaların elinden çıkmış olup dönemin moda mimari üslubunu yansıtmaktadır.

Daha önceki dönemlerde sayıca çok olan çeşmelerin zamanla azaldığı görülmektedir. Şehrin 19.yüzyılın sonlarına doğru bugünkü Elazığ Ovası'na taşınması, yol güzergâhlarının değişmesi ve 1900'lü yılların ortalarında yapılan imar çalışmaları gibi etkenler bu azalmanın sebepleri olarak gösterilebilir. Ayrıca bugünkü şehir merkezi dışında kalan ve yol güzergâhları üzerinde bulunan çeşmelerin işlevlerini kaybettikleri ve zamanla yıkılmaya yüz tuttıkları görülmüştür. Şehir içinde bulunan çeşmelerin kullanımı devam ettiği için yapılan bir takım onarımlarla günümüze daha sağlam şekilde gelebilmişlerdir.

Kaynakça

- ACAR, Türkan, (2018), "Uşak Çeşmeleri", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7(1), s. 607-640.
- AKKAN, Erol, (1972), "Elazığ ve Keban Barajı Çevrelerinde Coğrafya Araştırmaları", *A.Ü.DTCF, Coğ. Araştırma Dergisi*, Sayı 5-6, Ankara, s.125-215.
- AKSIN, Ahmet, (1999), *19. Yüzyılda Harput*, Ceren Ofset ve Matbaacılık, Elazığ.
- AKTAŞ, Azime Ferya, (2009), *Elazığ İli Çeşmeleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ARDIÇOĞLU, Nureddin (1997), *Harput Tarihi*, Yükseköğretim Kurulu Matbaası, Ankara.
- ARSEVEN, Celal Esad, (1998) "Çeşme", *Sanat Ansiklopedisi*, c. 1, İstanbul, s. 388-389.
- ASLANAPA, Oktay, (1989), *Türk Sanatı*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- BAYRAK, Mehmet, (1997), "Kürdistan'ın Kızılbaş Türkleri", *Alevilik ve Kürtler İnceleme ve Araştırma Belgeler, Özge Yayınları*, Ankara, s. 389-403.
- ÇAKAR, Enver-UZUN, Celalettin (2017), *Hurufat Defterlerinde Harput (1690-1812)", Fırat Üniversitesi Harput Uygulama Ve Araştırma Merkezi Yayınları*, Sayı: 3, Elazığ.
- CHATER, Merville, "The Kızılbash Clans of Kurdistan", *National Ceographic Magazine*, c. 54, (4), s. 85.
- ÇAKMAK, Şakir, (2006), "Hüzünlü Kent: Harput", *Sanat Tarihi Dergisi*, XV (2), s. 137-163.
- ÇEÇEN, Kazım, (1984), *İstanbul'da Osmanlı Devrindeki Su Tesisleri*, İstanbul Teknik Üniversitesi Bilim ve Teknik Yayınları, İstanbul.
- ÇELİK, Kürşat, (2015), "Seyyid Ebubekir Rüstem Paşa ve Elazığ'daki Vakıf Çeşmeleri", *Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi 443 Uluslararası Harput'a Değer Katan Şahsiyetler Sempozyumu*, Elazığ, 443-456.
- DANIK, Ertuğrul- BALABAN, Mustafa, (2004), *Harput Gezi Rehberi*, Örnek Ofset, Elazığ.
- DANIK, Ertuğrul, (2005). "Yukarı Fırat Bölgesi 2004 Yılı Arkeolojik Yüze Araştırmaları" , *23. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları*, Cilt I, Antalya, 155-170.
- DEMİR, Hatice, (2019), "Eski Türklerde Su Kültü ve Anadolu Selçuklu Mimarisi Üzerindeki Etkileri", *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*. Sayı: 5, s. 23-46.
- DEMİR, Bülent-ABAY, Eşref ve SEVİN, Veli (2016), *Harput Kabartması Anadolu Uygarlıklarına Yeni Bir Katkı, Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, (153), İstanbul, s. VII-XVI.

DEMİRCİ, Doğan-DERİCİ, Dilara, (2021),” Malatya’da Çeşme Mimarisi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 54, s. 270-298.

DENKTAŞ, Mustafa, (2002), “Anadolu Türk Mimarisinde Çeşmeler”, *Türkler Ansiklopedisi*, c. 7, *Yeni Türkiye Yayınları*, Ankara, s. 872-877.

EDMUND, Naumann, (1983), *Dom Golden Horn zu den Quellen des Euphart*, Leipzig: Verlag von R. Oldenbourg.

EYİCE, Semavi, (1993), “Çeşme”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.8, İstanbul, ss:277-287.

GÖRKEM, İsmail, (1992), "Harput Mezartaşları ve Kitabeleri", *Tarih İçinde Harput*, Fırat Havzası Araştırma Merkezi, Elazığ, s. 167-178.

HAYLİ, Selçuk, (1992), *Harput'un Tarihi Coğrafyası*, Doktora Semineri, Elazığ.

İGÜS, Esmâ, (2014), “XVIII. Yüzyıl İstanbul’nda Fiziki Çevre Meydan Çeşmeleri ve Meydan Çeşmeleri Etrafında Oluşan İstanbul Meydanları”, *II. Uluslararası Osmanlı İstanbul’u Sempozyumu Bildirileri*, Vol. I İstanbul, 2014, 675-692.

KOÇYİĞİT, Fazilet, (2019), “Osmanlı Mimarisinde Meydan Çeşmeleri”, *Akdeniz Sanat Dergisi*, c. 13, 21. Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, 339-354.

KOÇYİĞİT, Fazilet, (2018), “Bir Güç Temsili Olarak Tanzimat Dönemi Çeşmeleri”, *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD)*, c. 5, Sayı: 12, 81-106.

KUBAN, Doğan, (1954), “Türk Barok Mimarisi Hakkında Bir Deneme”, *İstanbul Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayını*, İstanbul.

MEMİŞOĞLU, Ferhan, (1977), *Elazığ Klavuzu*, Elazığ’ın Turistik ve Eski Eser Sahaları ve Elazığ Müzesini Sevenler Derneği Yayınları, Elazığ.

NALDAN, Funda, (2019), “Kemaliye’deki Osmanlı Dönemi Çeşmeleri”, *Türk Araştırmaları Dergisi (TAED)*, Sayı 66, s. 497-537.

ÖZKUL FINDIK, Nurşen, (2006), “Hekimhan Çeşmeleri”. *Sanat Dergisi*, Sayı 9, 99-117.

ÖZER, Serkan, (2013), “Geçmişten Günümüze Kent-Çevre İlişkisi İçinde Çeşmeler”, *Sanat Dergisi*, 0 (13), s. 129-134.

ÖNGE, Yılmaz, (1981), “Türk Su Mimarisinde Suluk Adını Verdiğimiz Çeşmeler”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, s. 1, Konya, s. 115-128.

ÖNGE, Yılmaz, (1997), *Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

PARLAK, Lütfü, (2004), *Yukarı Fırat’ta Tarihi Eserler*, İstanbul Matbaası, İstanbul.

PİLEHVARIAN, Nuran Kara, (2002). Osmanlı Çeşme Mimarisi, *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara: c. 12, s:247-251.

SEVİN, Veli, (1989), "Elazığ-Bingöl Yüzev Araştırması, 1987", VI. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara, s. 451-500.

SEVİN, Veli- ARSLAN SEVİN, Necla-KALSEN, Haydar, (2011), *Harput Kale Mahallesiinde Osmanlı Yaşamı*, Ege Yayınları, İstanbul.

SİNEMOĞLU, Nermin, (1985), "Tarihi İstanbul Çeşmeleri", *Tarihi İstanbul Çeşmeleri Kurtarmalıdır Kampanyası, I. Seminer Bildirileri*, İstanbul, s, 89.

SUNGUROĞLU, İshak, (2013), *Harput Yollarında*, Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı Yayınları. İstanbul.

ŞANCI, Fuat (1995), "Keban'da Yusuf Paşa Külliyesi", *İnönü Üniversitesi Darendede İlahiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, C. 1, S. 1, Malatya, 211-224.

ŞENGÜL, Taner, (2013), "Harput Platosu ve Yakın Çevresinin Su Kaynakları", *Geçmişten Günümüze Elazığ Sempozyumu*, Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi, Elazığ, s. 237-262.

TANIŞIK, İbrahim Hilmi, (1943), *İstanbul Çeşmeleri*, c. I, Maarif Matbaası, İstanbul.

TALİ, Şerife, (2009), "İstanbul Su Mimarisinde Eminönü Sebillerinin Yeri Ve Önemi", *Sanat Dergisi*, 0 (15), s. 47-64.

TIZLAK, Fahrettin, (1991), "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Harput Vakıfları", *Vakıflar Dergisi*, Sayı: 12, Ankara, s. 69-76.

TONBUL, Saadettin-KARADOĞAN, Sabri, (1998), "Harput'un kuruluş Yeri ve Şehrin Fonksiyonunu Yitirmesi Üzerinde etkili olan Doğal çevre Faktörleri", *Dünü ve Bugünüyle Harput Sempozyumu*, c. II, Elazığ, s. 303-324.

ÜNAL, Mehmet Ali, (1989), *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

ÜNAL, Mehmet Ali, (1997). "Harput", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 16, İstanbul, s. 232-235.

YEŞİLBAŞ, Evindar (2010), "Diyarbakır Çeşmelerinden Üç Örnek", *Mukaddime*, Sayı: 1, s. 47-58.

YEŞİLBAŞ, Evindar (2007), *Diyarbakır'da Su Mimarisi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Konya.

YILDIRIM, Selda, (2018), "Yusuf Ziya Paşa'nın Hayatı ve Yaptırılmış Olduğu Eserler, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi (FÜHAD)
Cilt: 9, Sayı: 17, Mart 2022, s. 75-97, ISSN: 2148-2527

Journal of Harput Studies, Vol. 9, Issue 17, March 2022, pp. 75-97

Araştırma Makalesi/Research Article

DIŞ HEKİMLERİNİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ İLE TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: ELAZIĞ İLİ ÖRNEĞİ

*A Research on the Relationship Between the Demographic
Characteristics of Dentists and the Burnout Syndrome: The Example
of Elazig*

Emine Elif AYHAN* **Gülnihal TUNCEL****
Gökçe CEREV***

Geliş/Received: 13.12.2021

Kabul/Accepted: 04.03.2022

Öz

Günümüz işletmelerinin en büyük sermayesi çalışanlarıdır. Çalışanlar işletmelerin sürdürülebilirliği ve rekabeti için önemlidir. Çalışanların yaptıkları iş ve çalıştıkları işyeri ile kurmuş oldukları bağlar mesleki başarılarının ortaya çıkmasında önemli bir faktördür. Tükenmişlik bu bağların olumlu veya olumsuz bir şekilde meydana gelmesine etki eden önemli bir kavramdır. Çalışanların demografik özelliklerinin tükenmişlikle olan ilişkisi çalışma verimliliği ve motivasyonu üzerinde doğrudan etkilidir. Bu çalışmanın amacı sağlık sektörü içinde önemli bir yere sahip olan diş hekimlerinin demografik özellikleri ile tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Çalışma diş hekimlerinin çalışma koşullarının tükenmişlik düzeyi bağlamında iyileştirilmesi yönünden önemlidir. Çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden anket metodu uygulanmıştır. Çalışmanın anket uygulaması aşamasında ölçek olarak geçerliliği ve güvenilirliği önceden ispatlanmış Maslach Tükenmişlik Envanteri kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini Elazığ İlinde görev yapan 90 diş hekimi meydana getirirken, örneklem boyutunu ise anketlere dönüş yapan 76 diş hekimi oluşturmaktadır. Anket verileri SPSS 25 Programı ile çözümlenerek değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirme sonucunda katılımcıların demografik özellikleri ile tükenmişlik düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit

* Doktora Öğr., Kocaeli Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü elifayhan93@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6692-0633

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, tuncelgulnihal23@gmail.com ORCID: 0000-0002-0872-5300

*** Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, gokce.cerev@kocaeli.edu.tr, ORCID : 0000-0001-9908-343X

edilmiştir. Çalışmanın sonucunda, diş hekimlerinin tükenmişlik düzeylerini iyileştirmeye yönelik öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Sektörü, Diş Hekimleri, Demografik Özellikler, Tükenmişlik Sendromu

Abstract

The major capital of today's businesses is their employees. Employees are important for the sustainability and competitiveness of businesses. The bonds established by the employees with their work and workplace are important factor for their professional success. Burnout is an important concept that affects the formation of these ties positively or negatively. The relationship between the demographic characteristics of the employees and the level of burnout has a direct impact on work efficiency and motivation. This study aims to examine the relationship between the demographic characteristics of dentists, who have an important place in the health sector, and their burnout levels. The study is important in terms of improving the working conditions of dentists in the context of burnout level. The survey method, one of the quantitative research methods, was used in the study. The Maslach Burnout Inventory was used as a scale in the survey application phase of the study, the validity, and reliability of which has been proven before. While the population of the research consists of 90 dentists working in the province of Elazığ, the sample size consists of 76 dentists who returned to the survey. The survey data was analyzed and evaluated with the SPSS 25 Program. As a result of the evaluation, a statistically significant relationship was determined between the demographic characteristics of the participants and their burnout levels. As a result of the study, suggestions are presented to decrease the burnout level of dentists.

Keywords: Health Sector, Dentists, Demographic Characteristics, Burnout Syndrome

Giriş

Sağlık sektörünün çalışma koşullarında meydana gelen olumsuz etkiler, sağlık çalışanlarının tükenmişlik kavramı ile daha çok karşılaşmalarına neden olmaktadır. Sağlık sektörü içerisinde önemli bir yere sahip olan diş hekimleri; hastaları ile bire bir temas halinde olmakta, hastaların istek ve taleplerine doğrudan cevap vererek çözüm üretmekte, bulaşıcı hastalık, virüs vb. risk durumlarıyla karşılaşma olasılığı yüksek çalışma koşulları içinde mesleklerini icra etmektedir. Bu olumsuz koşullar diş hekimlerinin iş streslerini artırdığı gibi, çalışma psikolojilerini etkileyecek durumlarla karşılaşma olasılıklarını da artırmaktadır. Diş hekimlerinin sağlık sektörü içinde sürdürülebilirliklerini sağlayabilmeleri için iş streslerinin meydana getirdiği olumsuz etkileri en az düzeye indirgemeleri gerekmektedir. Günümüzde kendi muayenesi, özel sağlık kurumu veya kamu kurumunda çalışması fark etmeksizin yoğun çalışma ortamında sağlık hizmeti sunan diş hekimleri

tükenmişlik kavramı ile doğrudan ilişki içindedir. Diş hekimlerinin tükenmişliğe karşı tutumlarını etkileyen önemli bir faktörde sahip oldukları demografik özellikleridir. Tükenmişlik ile karşılaşan diş hekimlerinin tükenmişliğe karşı tutumları mesleki başarıları açısından önemli bir yere sahiptir.

Bu çalışma Elazığ ilindeki diş hekimlerinin demografik özellikleri ile tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde kavramsal çerçeve bağlamında tükenmişlik kavramı ve tükenmişliğe etki eden faktörler açıklanmış, ikinci bölümde tükenmişlik kavramına ilişkin literatür taraması yapılmış, üçüncü ve son bölümde ise Elazığ'daki diş hekimlerinin tükenmişlik düzeylerine ilişkin yapılan alan araştırmasına yer verilmiş ve elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

1. Kavramsal Çerçeve

Tükenmişliğe ilişkin bir kavramsal çerçeve çizmek, çalışmanın daha iyi anlaşılabilmesi açısından önemlidir. Kavramsal çerçevede ele alınan kavramlar ve etkileri çalışmanın temel kavramlarıdır.

1.1. Tükenmişlik Kavramı

Tükenmişlik, çalışanları ve örgütlerin verimliliğini etkileyen önemli bir kavramdır. Tükenmişlik kavramı kelime anlamı ile birlikte özünde bulunan tükenmek fiilinden gelmekte, gücün ve enerjinin azalması veya bitmesi şeklinde açıklanmaktadır (Otacıoğlu, 2008:104). Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise enerjisini bitirmiş olmak, iş yapmak için çaba göstermeme durumu şeklinde ifade edilen (TDK, 2021) tükenmişliğin çalışma hayatında kullanılması son elli yıldır gözlenen bir durum olmuştur.

Tarihsel süreç içinde ilk olarak 1970 yılında Amerika'da hizmet sektöründe çalışmakta olan insanların yaşadıkları bunalımları açıklamak için kullanılan tükenmişlik kavramını Graham Greene ifade etmiştir (Benli ve Cerev, 2017:415). Tükenmişlik, yoğun çalışmanın oluşturduğu stres ve bu stres yüzünden bireylerin psikolojisinin ve enerjisinin azalmasıyla birlikte bireyler arasındaki ilişkilerde duyarsızlaşmanın artması sonucunda ortaya çıkmaktadır (Veninga ve Spradley, 1981: 86). Çalışma hayatındaki yoğun tempo, bu yoğun temponun yüksek enerji ve güç gerektirmesi çalışanların yorulmalarına neden olmaktadır. Çalışanlar çalışma koşullarında olumsuz etkilere sürekli maruz kaldıkları zaman bir süre sonra uykusuzluğa, düşük motivasyona, işe karşı olan tutumda değişikliğe, depresyon gibi duygusal birçok sıkıntıya neden olmaktadır.

1.2. Tükenmişliğe Etki Eden Faktörler

Tükenmişliği meydana getiren faktörler tükenmişliğin olumsuz yönlerinin azaltılmasına yönelik üretilecek politikalar açısından önemlidir. Tükenmişliği etkileyen faktörler bireysel ve örgütsel faktörler olarak açıklanmaktadır. Bireysel faktörler arasında, cinsiyet, eğitim düzeyi, çalışma süresi, yaş, medeni durum önemli faktörler arasında (Yenihan ve Cerev, 2015:88) yer alırken örgütsel faktörler daha çok kolektif çözüm gerektiren faktörler olarak değerlendirilebilir.

1.2.1. Bireysel Faktörler

Çalışanların demografik özelliklerinin tükenmişlik yaşama ihtimalleri üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Demografik özelliklerinin yanında karşılıklarında ki insanlara karşı göstermiş oldukları duyarlılık ve bu doğrultuda yapmış oldukları fikir değişiklikleri bireysel tükenmişliği etkileyen önemli etkenlerden bazılarıdır. Genç çalışanlar da ve ileri yaşlardaki çalışanlarda farklılık gösteren tükenmişlik düzeyi özellikle genç çalışanların yüksek beklentiler ile işlerine başladıktan sonra istedikleri gibi bir tabloyla karşılaşmadıklarında daha fazla görülebilmektedir (Cordes ve Dougherty, 1993:633-636; Ergin,1993:147).

Tükenmişliği etkileyen bir diğer faktör ise çalışanların eğitim düzeyidir. Bu noktada yapılmış olan araştırmalar, eğitim düzeyi yüksek çalışanların daha fazla tükenmişlik yaşadığı yönündedir. Çalışanların eğitim seviyeleri arttıkça işyerlerinden kıdem artışı veya ücret artışı gibi beklentileri de yükselmekte ve beraberinde de yoğun iş temposu, sıkı bir çalışma ve rekabet ortamının oluşturmuş olduğu baskı ve stresle birlikte tükenmeye neden olduğunu görülmektedir. Ayrıca bireysel faktörlerdeki yaş durumu bakımından değerlendirildiğinde, orta yaştaki çalışan nüfusuna göre genç yaştaki çalışan nüfusunda olan tükenmişlik oranlarının daha fazla olduğu ve genç nüfusun tükenmişlik riskinin üstesinden gelebilme becerilerinin düşük olduğu görülmektedir (Maslach vd., 2001:397-422). Son olarak kadın-erkek düzeyleri kapsamında baktığımızda, eşit uygulanmayan haklar ve eşit olmayan ücretlerin ödenmesi, işyerinde kadınlara uygulanan mobbing ve bunun gibi daha birçok olumsuz koşullar kadınların tükenmişlik oranlarının daha yüksek olmasının asıl nedenlerini oluşturmaktadır (Ergin, 1992:146).

1.2.2. Örgütsel Faktörler

Tükenmişlik hem çalışan açısından hem de örgütler açısından olumsuz durumlar meydana getirir. Bu doğrultuda eğer tükenmişliğe karşı önlemler alınmazsa çalışanların veriminin ve motivasyonunun düşmesine neden olabilir ve bu durum da örgütlere yansyarak; işlerin aksaması, yavaşlaması veya

verimin düşmesi ile sonuçlanır (Brenninkmeyer vd., 2001:873-880). Özellikle sağlık alanlarındaki çalışanların psikolojilerinin önemsenmemesi ve tükenmişlik riskiyle karşı karşıya kalmaları sonucunda ortaya çıkan olumsuz durumları bağlı buldukları yere, hastalarına ve çalışma arkadaşlarına da kaçınılmaz olarak yansıtmaları sonucunu ortaya çıkarır (Çağlıyan, 2007:5). İşyerinde yoğunluğun fazla olması, çalışanlar arasındaki iletişim ve uzun süre insanlarla yüz yüze etkileşim halinde olunması sonucunda tükenmişlik meydana gelebilmektedir (Cordes ve diğ., 1997:685-689). Örgütsel tükenmişliği etkileyen faktörler altı faktörde ifade edilmektedir. Bu faktörler incelendiğinde; iş yükü, çalışanların bağlı buldukları yerde yapmakla sorumlu oldukları iş düzeyi olarak tanımlanmaktadır. Kontrol, çalışanların yapmakla sorumlu oldukları işi yönetme hakkı verilmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Ödüller, çalışanların bağlı buldukları iş yerlerinde yapmış oldukları başarılı işler sonucu bu başarının karşılığı olarak ikramiye, avans, övgü gibi karşılık görmeleri durumunu ifade etmektedir. Aidiyet, çalışanların olumlu kazanımlar sağladığı topluluklarda olmak istemelerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Adalet, çalışanların daha adil ve herkes için eşit bir iş süreci içerisinde olmak istemesini ifade etmektedir (Turgut, 2014:18). Son olarak değer ise, çalışanların işlerine olan bağlılıklarının temelini oluşturmaktadır ve işine göstermiş olduğu değer ne kadar yoğun olursa motivasyonları da bu duruma paralel olarak daha yüksek olacaktır (Leiter ve Maslach, 2004: 99).

2. Literatür Taraması

Tükenmişlik kavramı, uzun süreli ve yoğun işle ilgili stresin bir sonucu olarak etkili bir şekilde çalışamama durumunu anlamlandırmaktadır. Özellikle sosyal hizmet uzmanları, hemşireler, öğretmenler, avukatlar, tıp doktorları, diş hekimleri ve polis memurları dahil olmak üzere hizmet sektöründeki çalışanları ilgilendiren stres ve tükenmişlik vakaları ve araştırmaları önem kazanmaktadır (Caruso ve diğ., 2014:3). Literatür incelendiğinde kavramsal olarak tükenmişliği tanımlayan ve diğer konularla ilişkisini inceleyen farklı çalışmaların bulunduğu gözlenmektedir. Bu çalışmalardan;

Gorgulu ve Akilli (2016) çalışmalarının amacı, sağlık çalışanlarının tükenmişlik, örgütsel bağlılık ve iş doyumunu düzeylerinin belirlenmesidir. Çalışmalarında nicel araştırma yöntemlerinden anket metodunu kullanan araştırmacılar, iş tükenmişliğini azaltmaya yönelik yöntemlerin ve psikolojik desteklerin sağlık çalışanlarının iyi hizmet verebilmesi için motivasyonlarını artırdığını ve bu doğrultuda yapılacak uygulamaların hem kişisel hem de kurumsal üretkenliği yükselttiğini tespit etmişlerdir.

Alvares, Thomaz, Lamy, Nina, Pereira ve Gorgia (2020) çalışmalarının amacı, yoğun bakım ünitesi sağlık çalışanları arasında tükenmişlik yaygın-

lığını ve ilişkili faktörleri değerlendirmektir. Çalışmalarında nicel araştırma yöntemlerinden anket metodunu kullanan araştırmacılar, sağlık çalışanları arasında erkeklerin mesleki başarı hissini daha düşük olduğunu ve hemşireler ile doktorların tükenmişlik düzeyleri arasında ilişkisinde fark olabileceğini tespit etmişlerdir.

Ebling ve Carlotto (2012) çalışmalarının amacı, bir devlet hastanesinin sağlık çalışanları arasında tükenmişlik düzeyi boyutlarının yaygınlığını ve bunların sosyodemografik, psikososyal değişkenler, iş doyumu, öz yeterlik ve ayrıca yaygın ruhsal sorunlarla ilişkisini tespit etmektir. Çalışmalarında nicel araştırma yöntemlerinden anket metodunu kullanan araştırmacılar tükenmişliği üç boyutu ile belirtmiş oldukları özelliklerle ilişkili olduğunu saptamışlardır.

Paiva, Canario, Çin ve Oliveria (2017) çalışmalarının amacı, sağlık çalışanları arasında mesleki başarı ve mesleki tükenmişliğin ilişkili faktörlerini değerlendirmektir. Çalışmalarında nicel araştırma yöntemlerinden anket metodunu kullanan araştırmacılar, eğitim düzeyi düşük olan sağlık çalışanların da yüksek düzeyde tükenmişlik olduğunu ve uzman olmayan doktorlarda ise düşük mesleki başarıların olduğunu tespit etmişlerdir.

Pradhan, Patil, Kokane, Mokhadde ve Uttarwar (2020) çalışmalarının amacı, diş hekimlerinde tükenmişliğin başlangıcını, psikolojik ve fizyolojik etkilerini, diş hekimleri üzerinde oluşturacağı etkilerini ve sorunları ele almak ve pratik yöntemlerin sağlanması için bilgi sağlamaktır. Çalışmanın sonucunda diş hekimlerinin tükenmişliklerinde belirleyici faktör olan stresin farkında olmaları gerektiğini ve mesleki açıdan tatminsiz kalmamak için bunları yönetebilmeleri gerektiğini açıklamışlardır.

Brake, Smits, Wicherts, Gorter ve Hoogstraten (2008) çalışmalarının amacı, Hollanda da bulunan diş hekimlerinin belirli bir gurubundan toplanan verilerle üç tükenmişlik boyutunun sırasını incelemektir. Çalışmalarında yapısal eşitlik modellemesini kullanan araştırmacılar elde etmiş oldukları bulgular sonucunda duygusal tükenmenin duyarsızlaşmadan önce geldiğini ve bunlarında kişisel başarıdan önce geldiğini ve diş hekimleri arasında da yeterli bir uyumu gösterdiğini tespit etmişlerdir.

Denizoğlu, Akyıl, Yılmaz ve Akyıl (2005) çalışmalarının amacı, Atatürk Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesinde çalışan, akademik diş hekimleri ve görevli hemşirelerinin tükenmişlik düzeylerini belirlemektir. Çalışmalarında nicel araştırma yöntemlerinden anket metodunu kullanan araştırmacılar, diş hekimlerinin akademik kariyerlerinin tükenmişlik sendromu üzerinde etkili olduğunu ve bu doğrultuda en yüksek tükenmişliğe

maruz kalanların doktora öğrencisi dış hekimlerinin oluşturduğunu ve en az maruz kalanların ise doçentler olduğunu tespit etmişlerdir.

Armağan, Baysal ve Armağan (2017) çalışmalarının amacı, sağlık çalışanlarının insan sağlığı ve hayatıyla bire bir ilgilenmek zorunda oldukları için tükenmişlikle karşı karşıya kalmaları doğrultusunda önemli olumsuz sonuçlarına karşılık inceleme yapmaktır. Çalışmalarında nicel araştırma yöntemlerinden anket metodunu kullanan araştırmacılar, Türkiye’de, Kütahya ilinde hizmet veren bir kamu hastanesindeki çalışanlara yönelik incelemelerde bulunmuşlardır. Araştırmanın sonucunda sağlık çalışanlarının tükenmişliğin olası etkileri doğrultusunda bilgilendirilmelerinin tükenmişlikle başa çıkabilmelerini kolaylaştıracağı sonucuna varmışlardır.

Marakoğlu, Kargın ve Erkal (2017) çalışmalarının amacı, Diş Hekimliği Fakültesindeki çalışanların, birçok faktörle birlikte tükenmişlik ve depresyon semptomlarının ve iş yerinde karşılaştıkları risklerin değerlendirilmesidir. Çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden tarama yöntemini kullanan araştırmacılar, gerekli önlemler alındığında ve erken teşhis yapıldığında önlenbilir durumlar olan işle ilgili olumsuzlukların tespitinin ve düzeltilmesinin diş hekimlerinin hizmet kalitelerini artıracığı sonucuna varmışlardır.

Öztürk, Çelik ve Örs (2020) çalışmalarının amacı, kamu hasta hanesinde çalışanların demografik özelliklerinin tükenmişlik düzeyi ile iş doyumunu arasındaki ilişkiyi ölçmektir. Çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden anket metodunu kullanan araştırmacılar, yoğun iş yükü ve stres altında çalışan sağlık çalışanlarına stresle baş edebilme yollarının gösterilmesi ve mutlu olmaları için belirli yöntemler uygulanması gerektiği sonucuna varmışlardır.

Çevik ve Özbalcı (2020) çalışmalarının amacı, sağlık çalışanlarının tükenmişlik düzeyleri ile demografik özellikleri arasındaki ilişkinin düzeyini incelemektir. Çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden anket metodunu kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda sağlık çalışanlarının tükenmişlik düzeylerine cinsiyet, çocuk sayısı ve istihdam faktörlerinin etkisinin olmadığını ve yaş, eğitim durumu, medeni durum, mesleki deneyim süresi, kurumdaki deneyim süresi ve mesleki konumu gibi faktörlerin etkisinin olduğu saptanmıştır.

Akbolat ve Işık (2009) çalışmalarının amacı, bir kamu hastanesinde görev yapan sağlık çalışanlarının tükenmişlik düzeylerinin çeşitli özelliklerine göre incelenmesidir. Çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden anket metodu kullanan araştırmacılar, sağlık çalışanlarının cinsiyet, yaş, çocuk sayısı, eğitim gibi diğer tanımlayıcı özelliklerinin tükenmişlik faktörüne etki ettiğini çalışmanın sonucunda tespit etmişlerdir.

Yapılan literatür araştırması sonucunda diş hekimlerinin çalışma ilişkilerinde karşılaşmış oldukları sorunların ve tükenmişliklerine yönelik yapılmış olan çalışmaların sınırlı düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Literatürde diş hekimlerinin demografik özelliklerinin tükenmişlik düzeyine etkisini araştıran çalışma yoktur ve bu çalışmanın literatürdeki boşluğu doldurması beklenmektedir. Diş hekimlerinin halk sağlığı açısından önemli bir yere sahip olması ve onların tükenmişlik durumuyla karşılaşmaları sonucu mesleki verimliliklerini olumsuz etkilenmesi bu çalışmanın diş hekimlerinin daha verimli çalışmaları ve işlerini daha güvenli ve huzurlu bir ortamda sürdürebilmeleri açısından önemli bir duruma getirmiştir.

3. Alan Araştırması

Çalışmanın bu bölümünde, Elazığ ilinde görev yapmakta olan diş hekimlerinin demografik özellikleri ile tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişki nicel araştırma yöntemleri uygulanarak araştırılmıştır.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, Elazığ ilindeki diş hekimlerinin tükenmişlik düzeyleri ile demografik özellikleri arasındaki ilişkinin düzeyini incelemektir. Meslek hayatları boyunca tükenmişlik riski ile karşılaşmaları ve bu kavramın ortaya çıkış nedenlerinin tanımlanması, belirlenen sebeplerin çözümlenmesi, insanlarla birebir çalışmak zorunda olan diş hekimlerinin mesleki motivasyonu ve başarısı için büyük öneme sahiptir. Araştırmada tanımlanmaya çalışılan sorular ise;

*Diş hekimlerinin tükenmişlik düzeyleri nedir?

*Diş hekimlerinin tükenmişlik alt boyutları olan duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı düzeyleri nelerdir?

*Diş hekimlerinin tükenmişlik boyutları ile demografik özellikleri arasındaki ilişki anlamlı mıdır?

Diş hekimleri halk sağlığı açısından önemli bir yere sahiptir. İnsanlarla sürekli birebir temas halinde olan diş hekimlerinin tükenmişlik düzeylerinin belirlenmesi bu noktada büyük öneme sahiptir. Özellikle küresel salgın sürecinde sağlık çalışanları başta olmak üzere diş hekimlerinin de iş yükünün ve sorumluluklarının artması, sürecin belirsizliği, vaka sayılarında ki artışlar sonucunda tükenmişlik düzeyinde ki yükselişlerin normalden daha fazla olduğu gözlemlenmektedir.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada veri toplama aracı olarak nicel araştırma yöntemlerinden “anket metodu” tercih edilmiştir. Araştırmada anket ölçeği olarak geçerliliği ve güvenilirliği önceden yapılan çalışmalar ile kabul edilmiş Maslach Tükenmişlik Envanteri kullanılmıştır. Anket beşli likert ölçek formatında dizayn edilmiştir. Likert ölçek; “1: Hiçbir Zaman”, “2: Çok Nadir”, “3: Bazen”, “4: Çoğu Zaman”, “5: Her Zaman” ifadelerinden oluşmaktadır. Yaygın olarak kullanılan Maslach tükenmişlik envanteri Christina Maslach tarafından geliştirilmiş olup aynı zamanda da onun ismiyle adlandırılmaktadır. 22 maddeden oluşan Maslach Tükenmişlik envanteri ölçeği üç alt bölümden oluşmaktadır. Duygusal Tükenme, Duyarsızlaşma ve Kişisel Başarıdan oluşan ölçek, Ergin tarafından (1992) Türkçeye alınmış olup Çam (1992) tarafından ise puanlama düzeyi oluşturulmuştur. Bu çalışmalar doğrultusunda Maslach Tükenmişlik envanterinin güvenilirlik ve geçerlilik açısından yeterli düzeyde olduğu ve tükenmişliği ölçmek için kullanılabilir olduğu kabul edilmiştir.

3.3. Araştırmanın Kısıtları

Araştırmanın bazı kısıtları mevcuttur. Bunlar;

*Araştırma bulguları, araştırmada kullanılan Maslach Tükenmişlik Envanteri ile sınırlıdır.

*Araştırmada kullanılan ölçme araçları daha önce kullanılmış ve güvenli ölçüm araçlarından oluşmaktadır.

*Araştırmanın evreni zaman ve coğrafi kısıtlar nedeni ile Elazığ İli ile sınırlıdır.

*Araştırmaya katılan katılımcıların anket sorularına vermiş oldukları yanıtlar samimi olarak verildiği kabul edilmektedir.

*Araştırmanın konusunu kapsamında katılımcıların algılarına göre değişiklik göstereceğinden öznel bir noktada olduğu göz ardı edilmemelidir.

3.4. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Araştırmanın evrenini, Elazığ ilinde bulunan özel ve kamu kurumlarında çalışmakta olan Türk Diş Hekimleri Birliğine kayıtlı toplam 90 diş hekimi oluşturmaktadır. Çalışmanın verilerini toplamak için anket formları diş hekimlerine online olarak gönderilmiştir. Araştırmanın örneklem boyutunu anketlere geri dönüş yapan 75 diş hekimi oluşturmaktadır. Örneklem boyutunun geçerliliğinin hesaplamasında; $n=N t^2 p q/d^2 (N-1) +t^2 p q$ formülü uygulanmıştır (Baş, 2008:87). Araştırmanın 90 kişilik evren boyutu için 75

kişilik örneklem boyutu 0,95 güven düzeyinde +/- % 4,65 sapma ile kabul edilebilir ve değerlendirme için yeterli bulunmuştur.

3.5. Araştırmanın Güvenirliliği ve Geçerliliği

Araştırmada kullanılan tükenmişlik düzeylerinin ölçülmesine yönelik hazırlanmış anketin bölümlerine Cronbach's Alfa güvenilirlik testi SPSS 25 programı üzerinden uygulanmıştır. Araştırma sorularının güvenilirlik açısından elde edilen verileri 0,5 anlam düzeyi üzerinde olduğundan ölçeklerin uygulama sonucu güvenilirdir. Elde edilmiş olan güvenilirlik düzeyleri Tablo1'de verilmiştir.

Anket	Bölüm	Cronbach's Alfa
MTE	Duyusal Tükenme (s1,s2,s3,s4,s6,s9,s10,s11,s21)	0,913
	Duyarsızlaşma (s8, s16, s19,s22)	0,889
	Kişisel Başarı (s5,s7,s12,s13,s14,s15,s17,s18,s20)	0,769
	Genel Tükenmişlik	0,717

Tablo-1: Anket Bölümleri Güvenilirlik Düzeyleri

Tablo-1'de güvenilirlik testi sonuçları ayrıntılı olarak verilmiştir. Ankette yapılan güvenilirlik testi sonucunda genel güvenilirlik düzeyi 0,717 düzeyinde elde edilmiştir. Güvenilirlik alt boyutlarında duygusal tükenme boyutu 0,913 düzeyinde, duyarsızlaşma boyutu 0,889 düzeyinde ve son olarak kişisel başarı boyutu 0,769 düzeyinde elde edilmiştir. Cronbach's Alfa Değeri 0,5 anlamlılık düzeyi üzerinde meydana geldiğinde güvenilirlik elde edileceğinden (Kılıç,2016:48) veriler güvenilir olarak kabul edilmiştir.

3.5.1. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

Katılımcıların yanıtlamış olduğu 75 adet anket öncelikle SPSS 25 istatistik programına veri girişine hazır duruma getirilmiş ve programa veri aktarım işlemi yapılmıştır. Programa aktarılan veriler değerlendirilmek için analiz edilmiştir.

3.5.2. Katılımcıların Demografik Yapısı

Çalışmada elde edilecek görüşler ile ilgili çıkarımlar yapabilmek için katılımcıların özelliklerine değinmek önemlidir. Katılımcıların demografik özellikleri Tablo-2'de ayrıntılı olarak verilmiştir.

Demografik Özellikleri		F	P
Cinsiyet	Kadın	51	68,0
	Erkek	24	32,0
Yaş	23-30	57	76,0
	31-38	11	14,7
	39-46	6	8,0
	47 ve üzeri	1	1,3
Medeni Durum	Evli	23	30,7
	Bekâr	52	69,3
Çocuk Sayısı	Yok	60	80,0
	1	10	13,3
	2	5	6,7
Eğitim Durumu	Lisans	34	45,3
	Yüksek Lisans	30	40,0
	Doktora	11	14,7
Çalışılan Kurum	Özel	50	66,7
	Kamu	25	33,3
Çalışma Kıdemi	0-5	59	78,7
	6-10	4	5,3
	11-15	7	9,3
	16-20	3	4,0
	21-25	2	2,7
Aylık Geliri	3000 TL- 5000 TL	17	22,7
	5001 TL-7000 TL	27	36,0
	7001 TL-9000TL	15	20,0
	9001 TL-11000 TL	5	6,7
	11001 TL ve üstü	11	14,7

Tablo-2: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Tablo 2'deki veriler değerlendirildiğinde katılımcıların %68'ni oluşturan 51 katılımcı kadın, % 32'sini oluşturan 24 katılımcı erkek olarak tespit edilmiştir. Katılımcıların yaş durumu değerlendirildiğinde %76'sını oluşturan 57 kişinin 23-30 yaş aralığında, %14,7'si oluşturan 11 kişinin 31-38 yaş aralığında, %8,0'ı oluşturan 6 kişinin 39-46 yaş aralığında ve %1,3'ünü oluşturan 1 kişinin 47 ve üzeri yaş aralığında olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların % 30,7'sini oluşturan 23 kişinin medeni durumu evli, %69,3 'nü oluşturan 52 kişinin medeni durumu bekâr olarak tespit edilmiştir.

Katılımcıların %80'ini oluşturan 60 kişinin çocuk sahibi olmadığı, %13,3'ünü oluşturan 10 kişinin 1 çocuk sahibi olduğu ve %6,7'sini oluşturan 5 kişinin ise 2 çocuk sahibi olduğu tespit edilmiştir.

Demografik özelliklerden cinsiyet, yaş ve medeni durum değişkenleri genel olarak değerlendirildiğinde, tabipler birliği Elazığ şubesi üyelerinin büyük çoğunluğunun kadın olduğu, katılımcıların yaş grubunun genel olarak yeni mezun genç hekimlerden oluştuğu ve bu durumun medeni durum üzerinde etki ettiği görülerek, bu durum çalışmanın demografik verilerine yansımıştır.

Katılımcıların eğitim durumu değerlendirildiğinde, %45,3'ünü oluşturan 34 kişinin lisans mezunu olduğu, %40,0'ini oluşturan 30 kişinin yüksek lisans mezunu olduğu ve %14,7'sini oluşturan 11 kişinin doktora mezunu olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların çalıştığı kuruma göre değerlendirildiğinde, %66,7'sini 50 kişinin özel kurum ve %33,3'ünü 25 kişinin kamu kurumu olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların çalışma kıdemine göre değerlendirildiğinde, %78,7'sini oluşturan 59 kişinin 0-5 yıl arasında, %5,3'ünü oluşturan 4 kişinin 6-10 yıl arasında, %9,3'ünü oluşturan 7 kişinin 11-15 yıl arasında, %4,0'ını oluşturan 3 kişinin 16-20 yıl arasında ve %2,7'sini oluşturan 2 kişinin 21-25 yıl arasında olduğu tespit edilmiştir. Son olarak katılımcıların aylık gelirine göre değerlendirildiğinde, %22,7'sini oluşturan 17 kişinin 3000-5000 TL gelire sahip olduğu, %36'sının oluşturan 27 kişinin 5001-7000 TL gelire sahip olduğu, %20'sini oluşturan 15 kişinin 7001-9000 TL gelire sahip olduğu, %6,7'sini oluşturan 5 kişinin 9001-11000 TL gelire sahip olduğu ve %14,7'sini oluşturan 11 kişinin 11001 TL ve üstünü oluşturduğu tespit edilmiştir.

Demografik özelliklerden çalıştığı kurum, çalışma kıdemi ve aylık gelir değişkenleri genel olarak değerlendirildiğinde ise, Tabipler Birliği Elazığ şubesi üyelerinin büyük çoğunluğunun özel kurumda çalışanların oluşturduğu, çalışma kıdemlerinin 0-5 yılları arasında olanların ağırlıkta olduğu ve en yüksek gelirin 5001-7000 TL gelire sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu doğrultuda demografik verilerden yapılacak çıkarım ise katılımcıların büyük çoğunluğunun mezun olduğu yıllarda özel kurumlara yoğunluk verdiği ve süreç ilerledikçe deneyimleri ve gelişimleri ile doğru orantılı olarak ücretlerinde artış gösterdiği şeklinde olmaktadır.

3.5.3. Tükenmişlik Düzeylerinin Değerlendirilmesi

Araştırmaya katılan katılımcıların tükenmişlik boyutları incelenirken ortaya çıkan değerler, duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı alt

başlıkları altında incelenmiştir. Ankete katılan 75 katılımcının tükenmişlik düzeyleri Tablo-3’de ayrıntılı olarak verilmiştir.

Boyut	Önermeler	F	M	Ss
Duygusal Tükenme	Kendimi işimden duygusal olarak uzaklaşmış hissediyorum.	75	3,32	1,04
	İşimde kendimi ruhen tükenmiş hissediyorum.	75	3,61	0,92
	Sabah kalktığımda bir gün daha bu işi kaldıramayacağımı hissediyorum.	75	3,11	1,15
	Bütün gün insanlarla uğraşmak benim için gerçekten yıpratıcı.	75	3,43	1,02
	Yaptığım işten yıldığımı hissediyorum.	75	3,23	1,11
	İşimin beni kısıtladığını hissediyorum.	75	3,56	1,04
	İşimde çok fazla çalıştığımı hissediyorum.	75	3,65	0,95
	Doğrudan doğruya insanlarla çalışmak bende stres yaratıyor.	75	3,45	0,97
	Sabrımın tükendiğini hissediyorum.	75	3,55	0,86
Toplam		75	3,42	1,02
Duyarsızlaşma	Bu işte çalışmaya başladığımdan beri insanlara karşı sertleştim.	75	2,85	1,11
	İşimde karşılaştığım hastalarımın bazı problemlerinin nedeni sanki benmişim gibi davrandıklarını hissediyorum.	75	2,99	0,89
	Hastalarımın ne olduğu umurumda değil.	75	1,64	0,91
	Bu işi para için yapıyorum.	75	3,39	1,17
Toplam		75	2,71	1,02
Kişisel Başarı	İşim gereği karşılaştığım hastalarımın sorunlarına en uygun çözüm yollarını bulurum.	75	4,01	0,53
	Yaptığım iş sayesinde insanların yaşamına katkıda bulunduğuma inanıyorum.	75	3,92	0,85
	İşimin gereği karşılaştığım hastalarımın aramda rahat bir ortam yaratırım.	75	3,85	0,58
	Kendimi işimde çok şeyler yapabilecek güçte hissediyorum.	75	3,37	0,96
	İşimdeki duygusal sorunlara serinkanlıkla yaklaşıyorum.	75	3,51	0,79
	Kendimi çok enerjik hissediyorum.	75	2,63	0,92
	Mesai arkadaşlarımla yakın ilişki içinde çalıştıktan sonra kendimi neşeli hissediyorum.	75	3,59	0,85
	Bu işte birçok kayda değer başarı elde ettim.	75	3,28	0,66
	Hastalarımın neler hissettiklerini hemen anlarım.	75	3,81	0,58
Toplam		75	3,55	0,75
Genel Tükenmişlik Düzeyi		75	3,35	0,93

Tablo-3: Tükenmişlik Düzeyleri

Tablo-3 verilerine göre; diş hekimlerinin genel tükenmişlik düzeyleri ankette sunulan önermelere vermiş oldukları cevaplara göre 3,35 ortalama orta-yüksek düzeyde tespit edilmiştir. Katılımcıların duygusal tükenme alt boyutlarında aldıkları ortalama puan 3,42'dir. Oluşan bu puan katılımcıların duygusal tükenme boyutunun orta-yüksek olduğunu göstermektedir. Katılımcıların duyarsızlaşma alt boyutunda almış oldukları ortalama puan ise 2,71 olduğu tespit edilmiştir. Duyarsızlaşma boyutundan alınan bu puan katılımcıların orta düzeyde duyarsızlaşmaya uğradıklarını göstermektedir. Katılımcıların kişisel başarı düzeyinden almış oldukları ortalama puan 3,55 olduğu tespit edilmiştir. Bu durum katılımcıların kişisel başarı duygusunun orta-yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir. Elde edilen veriler sonucunda ise katılımcıların duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarıdan almış oldukları ortalama puan katılımcıların tükenmişlik düzeylerinin orta-yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

3.5.4. Katılımcıların Demografik Yapısı İle Tükenmişlik Ölçeğinin İlişkisi

Çalışmanın bu bölümünde katılımcıların demografik yapısı ile tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Katılımcıların demografik özelliklerine göre tükenmişlik düzeylerini incelemek tükenmişliğin duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı boyutlarının çözümlenmesine katkı sağlayacaktır. Katılımcıların cinsiyet değişkenine göre tükenmişlik alt boyut değerleri Tablo-4'de ayrıntılı olarak verilmektedir.

Tükenmişlik Boyutu	Cinsiyet	M	Ss
Duygusal Tükenme	Kadın	3,45	0,97
	Erkek	3,36	1,11
Duyarsızlaşma	Kadın	2,70	1,04
	Erkek	1,22	0,97
Kişisel Başarı	Kadın	3,54	0,73
	Erkek	3,60	1,68

Tablo-4: Katılımcıların Cinsiyetine Göre Tükenmişlik Ölçekleri

Katılımcıların cinsiyet değişkenine göre genel tükenmişlik düzeyinin tespiti için verilere öncelikli olarak Independent T Testi uygulanmış $p < 0,05$ kabul edilebilir düzeyde değişkenlerde 0,04 Sig. değeri elde edilmiştir. Araştırmada cinsiyet grupları arasında anlamlı bir fark elde edilmiştir. Grup alt faktörlerinin tespiti için uygulanan Mann-Whitney U testi sonucunda $p < 0,05$ anlam düzeyinde duyarsızlaşma alt boyutunda istatistiksel olarak

anlamli farklılıklar elde edilmiştir. Verilere göre erkek katılımcıların duyarsızlaşma düzeyi kadın katılımcılara göre daha düşük düzeydedir.

Katılımcıların yaş değişkenine göre genel tükenmişlik alt boyutu verileri Tablo-5'te ayrıntılı olarak verilmektedir. Katılımcıların yaş durum değişkenine göre tükenmişlik alt boyutunu ölçmek için verilere öncelikle One Way Anova testi uygulanmış $p < 0,05$ kabul edilebilir düzeyde değişkenlerde 0,02 Sig. değeri elde edilmiştir. Elde edilen verilerden farklılığın gruplar arasındaki tespiti için verilere Bonferroni testi uygulanmış ve $p < 0,05$ kabul edilebilir düzeyinde değişkenler arasındaki farklılık tespit edilmiştir.

Tükenmişlik Boyutu	Yaş	M	Ss
Duygusal Tükenme	23-30	3,50	1,01
	31-38	3,46	0,94
	39-46	2,42	0,69
	47 ve üzeri	4,22	0,74
Duyarsızlaşma	23-30	2,80	0,99
	31-38	2,66	1,04
	39-46	1,78	0,57
	47 ve üzeri	2,24	0,56
Kişisel Başarı	23-30	3,45	0,77
	31-38	3,79	0,66
	39-46	4,00	0,30
	47 ve üzeri	3,77	0,41

Tablo-5: Katılımcıların Yaş Gruplarına Göre Tükenmişlik Ölçekleri

Verilerin değerlendirilmesi sonucunda katılımcıların duyarsızlaşma alt boyutunun 39-46 ve 47 ve üzeri yaş grubunda daha düşük düzeyde olduğu, kişisel başarı alt boyutunun 39-46 yaş grubunda en yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların yaş düzeyleri yükseldikçe kişisel başarı durumları yükselmekte, duyarsızlaşma boyutların da ise düşüş meydana geldiği tespit edilmiştir.

Katılımcıların medeni durumuna göre genel tükenmişlik ölçekleri Tablo-6'da ayrıntılı olarak verilmektedir. Katılımcıların medeni durum değişkenine göre genel tükenmişlik alt boyut düzeyinin tespiti için verilere öncelikli olarak Independent T Testi uygulanmış $p < 0,05$ kabul edilebilir düzeyde değişkenlerde 0,02 Sig. değeri elde edilmiştir. Araştırmada medeni durum düzeyinde anlamlı bir fark elde edilmiştir. Grup alt faktörlerinin tespiti için uygulanan Mann-Whitney U testi

sonucunda $p < 0,05$ anlam düzeyinde duyarsızlaşma alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar elde edilmiştir.

Tükenmişlik Boyutu	Medeni Durum	M	Ss
Duygusal Tükenme	Evli	3,31	0,93
	Bekâr	3,46	1,06
Duyarsızlaşma	Evli	2,53	1,04
	Bekâr	2,79	1,00
Kişisel Başarı	Evli	3,61	0,66
	Bekâr	3,52	0,78

Tablo-6: Katılımcıların Medeni Durumuna Göre Tükenmişlik Ölçekleri

Katılımcıların evli medeni duruma sahip katılımcıların duyarsızlaşma ve duygusal tükenme düzeyleri bekar katılımcılara göre daha düşük düzeyde meydana gelirken, kişisel başarı düzeyinin evli katılımcılarda daha yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların medeni durumları duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı durumunun ortaya çıkmasına etki ettiği değerlendirilmiştir.

Tükenmişlik Boyutu	Çocuk Sayısı	M	Ss
Duygusal Tükenme	Yok	3,45	1,03
	1	3,62	0,89
	2	2,60	0,61
Duyarsızlaşma	Yok	2,80	0,99
	1	2,55	1,13
	2	2,00	0,68
Kişisel Başarı	Yok	3,49	0,77
	1	3,71	0,64
	2	3,93	0,25

Tablo-7: Katılımcıların Çocuk Sayısına Göre Tükenmişlik Ölçekleri

Katılımcıların çocuk sayısına göre genel tükenmişlik ölçekleri Tablo-7'de ayrıntılı olarak verilmektedir. Katılımcıların çocuk durum değişkenine göre tükenmişlik alt boyutunu ölçmek için verilere öncelikle One Way Anova testi uygulanmış $p < 0,05$ kabul edilebilir düzeyde değişkenlerde 0,03 Sig. değeri elde edilmiştir. Elde edilen verilerden farklılığın gruplar arasındaki tespiti için verilere Bonferroni testi uygulanmış ve $p < 0,05$ kabul edilebilir düzeyinde değişkenler arasındaki farklılık tespit edilmiştir.

Veriler değerlendirildiğinde katılımcıların çocuk sayısı arttıkça duygusal tükenme ve duyarsızlaşma düzeyinin azaldığı tespit edilmiştir. Kişisel başarı alt boyutunda ise çocuk sayısı arttıkça kişisel başarı düzeyinin yükseldiği tespit edilmiştir. Bu durumda çocuk sahibi olmayan katılımcıların daha çok duygusal tükenme ve duyarsızlaşma ile karşılaştığı sonucunu ortaya çıkarırken verilerin sonucunun medeni durum değişkeni ile de uyumlu olduğunu göstermektedir.

Katılımcıların eğitim durumuna göre genel tükenmişlik ölçekleri Tablo-8’de ayrıntılı olarak verilmektedir. Katılımcıların eğitim durum değişkenine göre tükenmişlik alt boyutunu ölçmek için verilere öncelikle One Way Anova testi uygulanmış $p<0,05$ kabul edilebilir düzeyde değişkenlerde 0,02 Sig. değeri elde edilmiştir. Elde edilen verilerden farklılığın gruplar arasındaki tespiti için verilere Bonferroni testi uygulanmış ve $p<0,05$ kabul edilebilir düzeyinde değişkenler arasındaki farklılık tespit edilmiştir. Katılımcılarda doktora düzeyinde eğitim görenlerin duygusal tükenme ve duyarsızlaşma düzeylerinin diğer eğitim düzeyindeki katılımcılara göre daha düşük düzeyde olduğu tespit edilirken, doktora düzeyinde kişisel başarı düzeyinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tükenmişlik Boyutu	Eğitim Durumu	M	Ss
Duygusal Tükenme	Lisans	3,54	0,93
	Yüksek Lisans	3,52	1,08
	Doktora	2,76	0,79
Duyarsızlaşma	Lisans	2,77	1,08
	Yüksek Lisans	2,83	0,94
	Doktora	2,22	0,83
Kişisel Başarı	Lisans	3,53	0,76
	Yüksek Lisans	3,46	0,79
	Doktora	3,85	0,38

Tablo-8: Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Tükenmişlik Ölçekleri

Katılımcıların çalıştığı kuruma göre genel tükenmişlik ölçekleri Tablo-9’da ayrıntılı olarak verilmiştir. Katılımcıların eğitim durum değişkenine göre genel tükenmişlik alt boyut düzeyinin tespiti için verilere öncelikli olarak Independent T Testi uygulanmış $p<0,05$ kabul edilebilir düzeyde değişkenlerde 0,04 Sig. değeri elde edilmiştir. Araştırmada medeni durum düzeyinde anlamlı bir fark elde edilmiştir. Grup alt faktörlerinin tespiti için uygulanan Mann-Whitney U testi sonucunda $p<0,05$ anlam düzeyinde duyarsızlaşma alt boyutunda istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar elde edilmiştir.

Tükenmişlik Boyutu	Çalıştığı Kurum	M	Ss
Duygusal Tükenme	Özel	3,31	1,03
	Kamu	3,64	0,96
Duyarsızlaşma	Özel	2,67	0,97
	Kamu	2,81	1,07
Kişisel Başarı	Özel	3,58	0,73
	Kamu	3,48	0,78

Tablo-9: Katılımcıların Çalıştığı Kuruma Göre Tükenmişlik Ölçekleri

Katılımcılardan özel kurumlarda çalışanların duygusal tükenme düzeyleri kamu kurumlarında çalışanlara göre daha yüksek düzeyde tespit edilirken, kamu sektöründe çalışanların da özel sektöre göre daha çok duyarsızlaştığı tespit edilmiştir.

Tükenmişlik Boyutu	Çalışma Süresi	M	Ss
Duygusal Tükenme	0-5 yıl	3,47	1,01
	6-10 yıl	3,50	1,24
	11-15 yıl	3,36	0,78
	16-20 yıl	2,40	0,68
	21-25 yıl	3,50	1,02
Duyarsızlaşma	0-5 yıl	2,78	1,00
	6-10 yıl	2,37	0,85
	11-15 yıl	2,67	1,06
	16-20 yıl	2,00	0,43
	21-25 yıl	2,62	1,59
Kişisel Başarı	0-5 yıl	3,46	0,76
	6-10 yıl	3,94	0,41
	11-15 yıl	3,76	0,65
	16-20 yıl	3,99	0,32
	21-25 yıl	3,88	0,47

Tablo-10: Katılımcıların Çalışma Sürelerine Göre Tükenmişlik Ölçekleri

Katılımcıların çalışma sürelerine göre genel tükenmişlik ölçekleri Tablo-10'da ayrıntılı olarak verilmiştir. Katılımcıların çalışma sürelerine göre tükenmişlik alt boyutunu ölçmek için verilere öncelikle One Way Anova testi uygulanmış $p < 0,05$ kabul edilebilir düzeyde değişkenlerde 0,02 Sig. değeri elde edilmiştir. Elde edilen verilerden farklılığın gruplar arasındaki tespiti için verilere Bonferroni testi uygulanmış ve $p < 0,05$ kabul edilebilir düzeyinde değişkenler arasındaki farklılık tespit edilmiştir.

Katılımcıların çalışma süreleri artıkça duyarsızlaşma düzeylerinin de azaldığı tespit edilmiştir. Katılımcıların çalışma süreleri ile duygusal tükenme ve kişisel başarı boyutunda istatistiksel anlamda farklılık tespit edilmiştir.

Katılımcıların aylık gelirine göre genel tükenmişlik ölçekleri Tablo-11’de ayrıntılı olarak verilmiştir. Katılımcıların çalışma sürelerine göre tükenmişlik alt boyutunu ölçmek için verilere öncelikle One Way Anova testi uygulanmış $p<0,05$ kabul edilebilir düzeyde değişkenlerde 0,02 Sig. değeri elde edilmiştir. Elde edilen verilerden farklılığın gruplar arasındaki tespiti için verilere Bonferroni testi uygulanmış ve $p<0,05$ kabul edilebilir düzeyinde değişkenler arasındaki farklılık tespit edilmiştir.

Tükenmişlik Boyutu	Aylık Geliri	M	Ss
Duygusal Tükenme	3000-5000 TL	3,49	0,92
	5001-7000 TL	3,43	0,85
	7001-9000 TL	3,40	1,15
	9001-11000 TL	3,64	1,12
	11001 ve üstü	3,22	1,12
Duyarsızlaşma	3000-5000 TL	2,66	0,98
	5001-7000 TL	2,78	0,98
	7001-9000 TL	2,65	1,03
	9001-11000 TL	3,00	1,26
	11001 ve üstü	2,59	0,98
Kişisel Başarı	3000-5000 TL	3,53	0,75
	5001-7000 TL	3,49	0,75
	7001-9000 TL	3,60	0,77
	9001-11000 TL	3,53	0,85
	11001 ve üstü	3,66	0,55

Tablo-11: Katılımcıların Aylık Gelirine Göre Tükenmişlik Ölçekleri

Katılımcıların gelir düzeyi artıkça duygusal tükenme ve duyarsızlaşma oranlarının azaldığı tespit edilmiştir. Geliri yüksek olan katılımcılar geliri daha az olanlara göre kişisel başarı yönünden yüksek düzeyde yer almaktadır.

Değerlendirme

Diş hekimliği, insan sağlığını ve insanların yaşam koşullarını iyileştirmeye yardımcı bir meslek olduğundan sağlık sektörü içinde önemli bir konuma sahiptir. İnsanlarla bire bir temas halinde olan diş hekimlerinin mesleki hayatlarındaki sürekliliğini sağlayabilmeleri ve işlerini yoğun bir motivasyonla yapabilmeleri için istek ve beklentileri önemsenmelidir.

Diş hekimleri üzerinde yapılan araştırmanın sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde, tükenmişlik düzeyinin orta düzeyde olduğu ve demografik özellikleri ile tükenmişlik alt boyutları arasında bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Duygusal olarak tükenme yaşayan diş hekimlerinde, demografik özelliklerden yaş grupları, çocuk sayısı, eğitim, çalıştığı kurum ve aylık gelirin tükenmişlik üzerinde etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Duygusal tükenme, tükenmenin en önemli kısmını oluşturmaktadır. Diş hekimlerinin çalışmakta oldukları alanlarda, yaşadıkları bıkkınlık ve stresten kaynaklanan duygusal tükenme beraberinde getireceği olası problemler yüzünden mücadele edilmesi gereken önemli bir durumdur. Diş hekimlerinin stres yaşamasına neden olan etkenlerin tespit edilmesi ve bu duruma yönelik önlemlerin alınması duygusal tükenmişliğin azalmasına yardımcı olacaktır. Duyarsızlaşma alt boyutundaki demografik özelliklerden cinsiyet, medeni durum, yaş grupları, çocuk sayısı, eğitim ve çalıştığı kurumun etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, diş hekimlerinin çalışma alanlarında yaşanan olumsuz gelişmelerden etkilendiği, olumsuz gelişmelerin süreç içerisinde diş hekimlerinde duyarsızlaşmaya neden olduğu tespit edilmiştir. Diş hekimlerinin kişisel başarı alt boyutundaki demografik özelliklerden, cinsiyet, yaş, çocuk sayısı, eğitim ve çalışma sürelerinin etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak diş hekimlerinin cinsiyet, yaş, çocuk sayısı, eğitim ve çalışma süreleri ile birlikte hastalarıyla kurdukları iletişim ve çalıştığı süre boyunca hissettiği motivasyon ve süreklilik önemlidir. Diş hekimlerinin tükenmişliklerini azaltmak ve tükenmişliğin oluşmasını engellemek için ilk olarak diş hekimlerine tükenmişliğin ne olduğu anlatılmalı, tükenmişlik sürecinin belirtileri ve mücadele edebilmenin yolları ile ilgili bilgiler verilmelidir. Diş hekimlerinin çalışma koşullarının iyileştirilmesi, ihtiyaç ve beklentilerinin karşılanabilmesi ve aşırı iş yükü, rol belirsizliği ve uzun çalışma saatlerinin yeniden gözden geçirilerek gerekli düzenlemelerin yapılması çalışanlarda tükenmişliğin oluşmasına engel olabilecektir. Diş hekiminin sağlık sektörü içinde konumu göz önünde bulundurulduğunda tükenmişlik düzeyleri mesleki başarıları ve toplum sağlığı açısından önemli bir konudur.

Kaynakça

AKBOLAT, M. ve IŞIK, O. (2009), “Sağlık Çalışanlarının Tükenmişlik Düzeyleri: Bir Kamu Hastanesi Örneği”, *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, Cilt 11, Sayı 2, s. 229.

ALVARES, M. E. M., THOMAZ, E. B. A. F., LAMY, Z. C., NINA, R. V. de Abreu, H., PEREIRA, M. U. L. and GARCIA, J. B. S. (2020), “Burnout Syndrome Among Healthcare Professionals in Intensive Care Units: A Cross-Sectional Population-Based Study”, *Department of Public Health, Universidade Federal do Maranhão - São Luís (MA)*, Cilt 32, Sayı2, s. 251-260.

ARMAĞAN, C., BAYSAL, M. ve ARMAĞAN, K. (2017), “Sağlık Personelinin Tükenmişlik Düzeyleri ve Etkili Faktörlerin Analizi: Kamu Hastanesi Örneği”, *Eğitim ve Öğretim Araştırma Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, s.387.

BAŞ, T. (2008), “Anket”, Ankara: Seçkin Yayınevi, 5. Baskı.

BENLİ, A. ve CEREV, G. (2017), “Örgütsel Sessizlik ve Tükenmişlik İlişkisi: Turizm Çalışanları Örneği”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, Cilt 15, Sayı 30, s.411-433.

BRAKE, H., SMİTS, N., WİCHERTS, M., GORTER, R. C. And HOOGS-TRATEN, J. (2008), “Burnout Development Among Dentists: A Longitudinal Study”, *European Journal of Oral Sciences*, Cilt 116, s.544-551.

BRENNINKMEYER, V., VAN YPEREN, N. W., and BUUNK, B. P. (2001), “Burnout and Depression are not İdential Twins: Is Decline of Superiority A Distinguishing Feature?”, *Personality and İndividual Differences*, Cilt 30, Sayı 5, s.873-880.

CARUSO A.L., GIAMMANCO M.D. and GİTTO L. (2014), “Burnout Experience Among Teachers: A Case Study”, *Mediterranean Journal of Clinical Psychology*, Cilt 2, Sayı3.

CORDES, C. L. and DOUGHERTY, T. W. (1993), “ A Review and in Integration of Research on Job Burnout”, *Academy of Management Review*, Cilt 4, Sayı 18, s.621-656.

CORDES, C. L., DOUGHERTY, T. W. and MİCHAEL B. (1997), “Pattens of Burnout Among Managers and Professionals: A Comparison of Models”, *Journal of Organizational Behavior*, Sayı 18, s. 685-701.

ÇAĞLIYAN, Y. (2007), “Tükenmişlik Sendromu ve İş Doyumuna Etkisi (Devlet ve Vakıf Üniversitelerindeki Akademisyenlere Yönelik Alan Araştırması)”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

ÇEVİK, O. ve ÖZBALCI, A. A. (2020), “Sağlık Çalışanlarının Tükenmişlik Düzeyleri İle Demografik Özellikleri Arasındaki İlişki: Samsun İli Örneği”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 9, Sayı 3, s.1773-1787.

DENİZOĞLU, S., AKYIL, R., YILMAZ, B., ve AKYIL, M. Ş. (2005), “Atatürk Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesinde Çalışan Diş Hekimleri ve Hemşirelerin Mesleki Durum Değerlendirmesi”, Bölüm II: Tükenmişlik, Atatürk Üniversitesi, Diş Hekimliği Fakültesi, Cilt 15, Sayı 2, s.43-53.

EBLİNG, M. and CARLOTTO, M. S. (2012), “Burnout Syndrome and Associated Factors Among Health Professionals of A Public Hospital”, *Trends in Psychiatry and Psychotherapy*, Cilt 34, Sayı 2, s. 93-100.

ERGİN, C. (1992). “Doktor ve Hemşirelerde Tükenmişlik ve Maslach Tükenmişlik Ölçeği'nin Uyarlanması”, *7. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları*, Hacettepe Üniversitesi, Editörler: Bayraktar, R. ve Dağ, İ. Ankara, s.143-154.

ERGİN, C. (1993), “Doktor ve Hemşirelerde Tükenmişlik ve Maslach Tükenmişlik Ölçeğinin Uyarlanması”, *VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları*, Türk Psikologlar Derneği Yayını, 22-25 Eylül, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

GORGULU, O., ve AKİLLİ, A. (2017). “The Determination of The Levels of Burnout Syndrome, Organizational Commitment, and Job Satisfaction of The Health Workers”. *Nigerian Journal Of Clinical Practice*, Cilt 20, Sayı 1, s. 48–56. <https://doi.org/10.4103/1119-3077.180051>

KILIÇ, S. (2016). “Cronbach'ın Alfa Güvenirlik Katsayısı”, *Journal of Mood Disorders*, Cilt 6, s. 47-48.

LEİTER, M. P. ve MASLACH, C. (2004), “*Areas of Worklife: A Structured Approach to Organizational Predictors of Job Burnout*”, Emotional and Physiological Processes and Positive Intervention Strategies Research in Occupational Stress and Well Being, Elsevier Ltd., (3), s. 99.

MARAKOĞLU, K., KARGIN, N. Ç. ve ERKAL, M. A. (2017), “Bir Diş Hekimliği Fakültesi Çalışanlarında Periyodik Muayene, Viral Parametreler; Tükenmişlik Sendromu ve Depresyon Durumlarının Değerlendirilmesi”, *Eurasian Journal of Family Medicine*, Cilt 6, Sayı 1, s.25-34.

MASLACH, C., SCHAUFELI, W. B. and LEITER, M. P. (2001), “Job Burnout”, *Annual Review Psychology*, Cilt 52, s.397-422.

OTACIOĞLU, S.N., (2008), Müzik Öğretmenlerinde Tükenmişlik Sendromu Ve Etkileyen Faktörler, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, Sayı 15, s. 103-116.

ÖZTÜRK, Z., ÇELİK, G. ve ÖRS, E. (2020), “Sağlık Çalışanlarında Tükenmişlik ve İş Doyumu İlişkisi: Bir Kamu Hastanesi Örneği”, *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, Cilt 6, Sayı 2, s.328-349.

PAİVA, L.C., CANARİO, A. C. G., ÇİN, C. P. ve OLIVEİRA, A. K. S. G. (2017), “Burnout Syndrome in A University Hospital”, *Clinics Journal*, Cilt 72, Sayı 5, s. 305-309.

PRADHAN, M., PATİL, S. N., KOKANE, V. B., MOKHADE, V. and UTTARWAR, V. (2020), "Burnout Syndrome in Dental Profession", *IOSR Journal of Dental and Medical Sciences*, Cilt 6, Sayı 9, s.30-37.

TURGUT, F. (2014), "*Tükenmişlik Sendromuna Etki Eden Faktörler (Antalya 112 Acil Çağrı Merkezi Çalışanları Örneği)*", Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yönetimi Ana Bilim Dalı, Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi Bilim Dalı, İstanbul, s.18.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü, <https://sozluk.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 14.10.2021.

VENİNGA, R. L. and SPRADLEY, J. D. (1981), "*The Work Stres Connection*", *How to Cope With Job Burnout*, p.86-87.

YENİHAN, B. ve CEREV, G. (2015), "Örgütsel Sessizlik ve Tükenmişlik Arasındaki İlişki: Kocaeli-Gölcük'te Görev Yapan Kadın Öğretmenlere Yönelik Bir İnceleme", *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 10, s.86-104.

Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi (FÜHAD)
Cilt: 9, Sayı: 17, Mart 2022, s. 99-116, ISSN: 2148-2527

Journal of Harput Studies, Vol. 9, Issue 17, March 2022, pp. 99-116

Araştırma Makalesi/Research Article

HASTANELERDE BİNA YÖNETİMİNİN HİZMET ALANLARIN GÖRÜŞLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ: BİR ÖLÇEK GELİŞTİRME ÇALIŞMASI*

*The Examination of Facility Management from the Perspectives of
People Who Receive Service in the Hospitals*

Metin GELMEZ**

Erkan Turan DEMİREL***

Geliş/Received: 08.02.2022

Kabul/Accepted: 06.03.2022

Öz

Bu araştırmanın amacı, hastaneden hizmet alan hastaların, hastane binasına yönelik görüşlerinin incelenmesi, hasta ve ziyaretçilerin beklenti ve ihtiyaçlarını karşılayacak, memnuniyetlerini arttıracak bir hastane modeli oluşturmak ve buna yönelik bir ölçek geliştirmektir. Araştırmanın evrenini Elazığ ilinde bir şehir hastanesine başvuru yapan hastalar oluşturmaktadır. Araştırmada basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilen 193 hastaya anket uygulanmıştır. İlgili alan yazın taranarak ve uzman görüşlerinden faydalanılarak ölçek maddeleri oluşturulmuştur. Çalışmadan elde edilen veriler neticesinde, betimleyici testler, güvenilirlik testi, "madde-toplam korelasyonu testi", "alt-üst %27 fark testi", "keşfedici faktör analizi" ve "doğrulayıcı faktör analizi" ile analiz edilmiştir. Yapılan "keşfedici faktör analizi" ve "doğrulayıcı faktör analizi" sonuçları neticesinde 48 maddeden oluşan ölçek 42 maddeye indirilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, ölçeğin üç faktörden oluştuğu tespit edilmiştir. Bu üç faktör, toplam varyansın %55,97'sini oluşturmaktadır ve ölçeğin güvenilirlik katsayısı ise 0,951 hesaplanmıştır. Ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

* Bu çalışma, birinci yazarın devam etmekte olan doktora tezi araştırmasının verileri ve kavramsal çerçevesi temel alınarak hazırlanmıştır. Olası, mezuniyet tarihi, Haziran 2022'dir. Sözü edilen tez çalışmasından çıkarılan ve sağlık çalışanlarından toplanan verilere dayanan ilk yayının künyesi şöyledir: "Gelmez, M. & Demirel, ET. (2021). Hastanelerde Bina Yönetiminin Sağlık Çalışanlarının Görüşleri Açısından İncelenmesi: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi (FÜHAD), 8(16), 79-104."

** Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, gelmezmetin@gmail.com Orcid: 0000-0002-1467-4626

*** Prof. Dr., Fırat Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü Öğretim Üyesi, edemirel@firat.edu.tr Orcid: 0000-0001-7754-774X

Anahtar Kelimeler: Ölçek geliştirme, Bina yönetimi, Sağlık kuruluşlarında bina yönetimi, Hastanelerde yönetim.

Abstract

The aim of this research is to examine the opinions of the patients receiving service at the hospital regarding the hospital building, to create a hospital design that will meet the expectations and needs of patients and visitors and increase their satisfaction, and to develop a scale for this purpose. The population of the study consists of patients who attended the city hospital in Elazığ. A questionnaire was applied to 193 patients selected by simple random sampling method. Scale items were generated after reviewing the relevant literature and benefiting from expert views. The data obtained from the study was analysed using descriptive tests, reliability test, "Item-Total Correlation Test", "Test for the Comparison of Upper 27% and Lower 27%", "Exploratory Factor Analysis" and "Confirmatory Factor Analysis". The 48-item scale was reduced to 42 items based on "Exploratory Factor Analysis" and "Confirmatory Factor Analysis" results. The findings revealed that the scale consisted of three factors. These three factors accounted for 55.97% of the variance and the reliability coefficient was found to be 0.951. The results showed that the scale is valid and reliable.

Keywords: Scale development, Building management, Building management in health institutions, Management in hospitals.

Giriş

Güvenli ve sağlıklı bir bina, insanlara faaliyetleri için rahat bir yer sunabilirken, harap bir bina, bina sakinlerinin ve bina dışında yaşayan halkın canlarını, mallarını ve sağlıklarını tehlikeye sokabilir (Chan vd., 2014: 72). Bu nedenle birçok araştırmacı bina yönetimini, tesis yönetimi performansı, tesis yönetimi seçimi, müşteri memnuniyeti, tesis yönetiminde toplu katılım ve sürdürülebilirlik uygulamaları başlıkları altında incelemiştir (Jonsson, 2020: 560). Bu başlıklar incelendiğinde, bina yönetimi, organizasyonun performansını artırmak için binaları, sistemleri, hizmetleri; planlama, tasarlama, inşa etme ve yönetme ile ilgili tüm çabaları koordine etmektir (Pilanawithana ve Sandanayake, 2017: 376).

Hastane binalarını yönetime, planlama, inşa etme, işletme ve bakımı; ofis binaları, eğitim veya sanayi tesisleri gibi diğer sektörlerden veya bina yönetimi türlerinden farklıdır (Lavy ve Solis, 2010: 121). Hastanelerde ki bina yönetimi, hastanenin direk klinik tedavisine yönelik olmayan destek hizmetlerinin nasıl daha iyi olabileceğiyle ilgilidir (Okoroh vd., 2006:197). İyi bir hastane binası yönetimi, sadece kaynakları ve insanları yönetmenin ötesine uzanarak, doğru yönetim sistemi içerisinde, hastaların beklentilerini ve ihtiyaçlarını karşılamalıdır (Terzioğlu ve Tanrıvermiş, 2020: 49).

Hastaneler sağlık hizmeti verirken klinik hizmetlerinin dışında destek hizmetlerini de veren binalardır. Destek hizmetlerinin, verilen sağlık hizmetlerinde bir aksaklık yaşamadan sürdürülebilir bir şekilde verilmesi ve bunu dışında hastaların beklenti ve ihtiyaçlarını da karşılamalıdır. İfade edilen bu görüşler çerçevesinde yürütülen çalışmada, hizmet alanların bina yönetimine ilişkin değerlendirmelerini içeren bir ölçek geliştirilmiştir.

1. Bina Yönetimi

Bina yönetimi, bakım, temizlik, onarım ve bakımın eski moda doğası nedeniyle daha önce gayrimenkul, mimari, mühendislik ve diğer profesyonel ekiplerle zayıf bir ilişkiye sahipti (Pilanawithana ve Sandanayake, 2017: 377). 1980'lerin sonlarından başlayarak emlak ve inşaat endüstrisinde bir disiplin ve meslek olarak ilerici bir yer edinmeye başlayan bina yönetiminin rolü sürekli olarak gelişim göstermeye başladı. Bir disiplin olarak bina yönetiminin gelişimi, bir organizasyonun ana işini desteklemek için binalardaki faaliyetlere odaklanan işletme ve bakım ile karşılaştırıldığında paradigmada bir değişikliği temsil eder (Jensen, 2009: 124; Sarpın vd., 2014: 451-452). Bina yönetiminin kapsamı, gayrimenkul geliştirmeyi ve hem kısa hem de uzun vadeli bina kullanımını ve binanın işletimi ve bakımını içerdiğinden artık daha geniştir. Finansal yönetim, değişim yönetimi, insan kaynakları yönetimi, güvenlik, sağlık ve sözleşme yönetimi gibi çeşitli destek hizmetleri de bina yönetimi kapsamına girmiştir (Sarpın vd., 2014: 451-452). Bir kuruluştaki bina yönetimi, birincil hedeflerini desteklemek için kuruluşa bağlı binaları ve diğer altyapısını sürdürmeyi, iyileştirmeyi ve uyarlamayı içerir (Barrett ve Baldry, 2009).

Bina yönetimi, hem uzun hem de kısa vadede kuruluşun ana işleyişini desteklemek için bina kaynaklarını, destek hizmetlerini ve çalışma ortamını yönetmede kilit bir işlevdir (Chotipanich, 2004: 364). Bina yönetiminin, sürdürülebilirliğinin değerlendirilmesi, bir kuruluşun temel işini güçlü bir şekilde destekleyen bir ortam yaratmak için yapılı çevrenin korunması, iyileştirilmesi ve ayarlanmasında birleşik bir yaklaşım olarak tanımlandığından dolayı, dikkate alınması hayati önem taşımaktadır (Jayasena vd., 2020: 262). Bina yöneticileri bu göreve kaynak kontrolü, tedarik zinciri yönetimi, hizmet sunumu, strateji, kültür ve değişim yönetimi gibi farklı yollarla katkıda bulunur (Priyangika vd., 2020: 454). Bina Yöneticileri, projelerin başlangıcından tamamlanmasına kadar aktif olarak katkı sağlamakta ve binanın yaşam döngüsü boyunca paydaşların gereksinimlerini karşılamaya çalışmaktadırlar. Bununla birlikte, Enoma (2005: 421) göre, bina yöneticisinin, binanın ömrü boyunca iş ihtiyacını karşılayacak faydalı kararları verirken, tasarım aşamasına katılımının önemini vurgulamıştır. Becker'a (1990: 109) göre, organizasyonun performansını artırmak için binaların, sistemlerinin ve

hizmetlerinin planlanması, tasarlanması, inşa edilmesi ve yönetilmesi ile ilgili tüm süreçleri koordine etmek, bir bina yöneticisinin sorumluluğunda olduğunu belirtmiştir. Bunun yanı sıra, bina yönetimi proje odaklı olmasına rağmen, işleyişi bilgi tabanlıdır, bina ve işletme profesyonelleri tarafından toplu olarak sağlanır (Hou ve Wu, 2020: 202). Kısacası bina yönetimi, bina-nın tasarım, yönetim ve planlama hizmetlerini, paydaşların çıkarlarına hizmet etmek için etkili ve stratejik düşünmeyi temsil eder (Gelmez ve Demirel, 2021: 81).

Sağlık hizmeti veren kuruluşların en üst basamağında hastaneler yer almaktadır. Hastanelerin öncelikli amacı bireylerin ve toplumun yaşam kalitesini arttırmaktır. Hastane yöneticileri bu amacı gerçekleştirirken bir yandan da kuruluşun geleceğini en iyi şekilde planlamalıdır. Bu doğrultuda hastane yöneticileri, hasta talebini karşılamanın yanı sıra, sundukları hizmet ve teknolojileri ile de ayrıcalık yaratmalıdırlar. Bu hedeflerini gerçekleştirmek için de hastane bina yönetimine yatırım yapmak zorundadırlar (Könakçı, 2006: 38).

2. Hastaneler de Bina Yönetimi

Hastaneler de bina yönetimi birçok hizmetin bir araya gelmesi ile değerlendirilir. Bu hizmetler şunlardır:

a) Isıtma, Havalandırma ve İklimlendirme (HVAC) Hizmetleri: Hastaneler ve sağlık binaları, iç mekan alanlarının ve işlevlerinin sayısız farklı nihai kullanımları ile en karmaşık iç mekan tesisleri arasındadır (Balaras vd., 2007: 454). Hastaneler de yoğun bakım üniteleri, ameliyathaneler, poliklinikler, cerrahi odaları vs. bulaşıcı hastalıkların yayılmasını önlemek için iç mekan mikro iklim kontrolü, iç ortam havasının saflığı, yüksek filtrasyon ve hava değişimi ihtiyacı, hava cereyanlarının giderilmesi gibi işlevler için hastane binalarında iklimlendirme sistemlerinin (HVAC) düzenli ve sağlıklı bir şekilde çalışması gerekmektedir (Ascione vd., 2013: 125).

b) Aydınlatma, Ergonomi ve Ses Düzeni Hizmetleri: Aydınlatma, insanların çevreye yönelik algılarını etkilediği gibi hastaların iyileşmesini de etkilemektedir (Dalke vd., 2006: 343). Bunun yanı sıra, yetersiz aydınlatma çalışanlarda daha fazla strese, memnuniyetsizliğe, yorgunluğa, cerrahi ve ilaç hatalarına (etiketleri yanlış okuma, hapları yanlış sayma) neden olmaktadır. Bunun için hastane içerisinde aydınlatmanın istenilen seviyede olmalıdır (McCunn ve Wrigt 2019: 428-429).

Ergonomi, insan kullanımına yönelik tasarım, çalışma ve yaşam koşullarının optimal hale getirilmesini amaçlayan uygulamalar bütünüdür (Güler ve diğ., 2015: 2). İnsan faktörlerinin ve ergonomi faktörlerinin yö-

netimi, sağlık hizmetinin kaliteli olmasına, hasta güvenliğinin iyileştirilmesine ve sağlık kuruluşu içinde mesleki olay ve kazaların önlenmesine katkıda bulunur (Sepp vd., 2018: 1862).

Ses, hastane ortamında iletişimi, hasta iyileşmesini etkileyebilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü, hastanelerde gürültü düzeyinin gündüz 35 dB(A), gece 30 dB(A)'i geçmemesi gerektiğini belirtmiştir (Kol vd., 2015: 11). Bunun için hastane ortamının da hastaların, ziyaretçilerin ve çalışanların gürültüden rahatsız edilmeyeceği bir ses ortamının dizayn edilmesi gerekmektedir.

c) Temizlik Hizmetleri: Hastane enfeksiyonları, sağlık hizmetlerinde önemli bir morbidite ve mortalite nedenidir. Hastaneyle ilişkili enfeksiyonların önemli bir kısmı, sağlık personelinin elleri veya kontamine ortam yüzeylerinin teması yoluyla bulaşır. Bu nedenle hastaneler de temizlik enfeksiyonu önlemenin temel bir ilkesidir (Semret vd., 2016: 1582).

d) Hastane Bilgi Sistemleri Hizmetleri: Hastane bilgi sistemleri karar vermede hayati öneme sahiptir ve bir hastanenin başarısında çok önemli bir rol oynar (Anupama ve Pahwa, 2013: 40). Sağlık hizmetlerine iyi entegre edilmiş hastane bilgi sistemleri, hizmet kalitesini iyileştirir, hastane maliyetlerini düşürür ve hastaların katılımını ve refahını artırır. Bu avantajlar ise ancak sağlık personelinin kabulü ve sürekli sistem uygulaması ile sağlanabilir. Çünkü personelin hastane bilgi sistemlerini yeni teknoloji olarak uyarlamayı ve kullanmayı reddetmesi, olumlu değerlerini azaltabilir (Rochmah vd., 2020: 268).

e) Tıbbi Teknolojik Hizmetleri Yönetimi: Hastaneler de kaliteli bir hizmet sunmak için çeşitli tıbbi teknolojik hizmetler kullanılmaktadır ve kullanılan bu tıbbi teknolojilerin çeşitliliği gün geçtikçe de artmaktadır. Tıbbi teknolojinin sağlık hizmetlerin de verdiği değerlerin yükselmesinden dolayı yönetilmesi daha bir önem kazanmıştır. Hastanelerde kullanılan tıbbi teknolojinin her birini ayrı ayrı özelliğine göre değerlendirilerek birbirleriyle koordinasyonlu bir şekilde yönetilmesi gerekiyor (Sandoval, 2019: 287).

f) Bina-Tesis Güvenliği Hizmetleri Yönetimi: Yangın güvenliği, tehlikeli maddeler, tıbbi cihazlar, tıbbi atık, hastane güvenliği, hastane acil ve afet durumu planlaması, hastaneler de bina-tesisi güvenliği hizmetleri kapsamına girmektedirler.

g) Hastane Peyzaj Hizmetleri Yönetimi: Hastane çevresinde yapılan bakım ve düzenlemeler engellilere, hastalara, çocuklara hareket etme ve her noktaya erişim imkânı sağlamalıdır. İyi düzenlenen hastane bahçesi hastaların, ziyaretçilerin ve çalışanların streslerini atabilecekleri gibi hastaların

iyileşmesine de pozitif bir yönde katkı sağlamaktadır (Karakaya ve Kiper, 2011: 62; Aksu ve Demirel, 2012: 248).

h) Hastane Dış Kaynak Hizmetleri Yönetimi: Dış kaynak kullanımı, geleneksel olarak dahili olarak gerçekleştirilen hizmetlerin veya işletim işlevlerinin bir üçüncü taraf hizmet sağlayıcısına devredilmesini ve sözleşme ve ortaklık yönetimi yoluyla kaynak kullanımının kontrol edilmesini içerir. Dış kaynak kullanımı, özel ve kamu şirketleri arasındaki ortaklığı geliştirmek için dünya çapında yararlı bir araç olduğunu göstermiştir. Bu nedenle sağlık hizmetleri sektörü için verimlilik optimizasyonu bağlamında dış kaynak kullanımı giderek daha popüler hale gelmeye başladı (Mariani vd., 2014: 258).

i) Hastane Yemekhane Hizmetleri Yönetimi: 7/24 hizmet veren kurumlar olan hastanelerin hastalara, refakatçılara ve çalışanlara kurum içerisinde yemek hizmetleri vermeleri de gerekmektedir. Yemek listeleri beslenme ve diyetetik uzmanları tarafından hazırlanmalı, hazırlanan yemeklerin kontrolü ise gıda mühendisleri tarafından yapılmalıdır (Şengül, 2020: 297).

j) Hastane Çamaşırhane Hizmetleri: Hastane çamaşırları enfeksiyon riski taşıması nedeniyle uygun şekillerde toplanması, taşınması, yıkanması, ütülenmesi ve dağıtılması gereken materyallerdir. Bunun için ki çamaşırların toplanması, tasnifi, takibi ve çamaşır yıkama işlemleri hijyenik bir ortamda sistematik ve düzenli olarak yapılması gerekmektedir (Şengül, 2020: 298).

3. Gereç ve Yöntem

Hastanelerde bina yönetiminin hizmet alanların görüşleri açısından incelenmesi üzerine geliştirilen ölçek çalışmasının hangi aşamalarda gerçekleştirildiği aşağıda sunulmuştur.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Hastanelerin verdikleri sağlık hizmetinin aksaklığa uğramadan bu hizmeti kesintisiz devam ettirmesi için birçok hizmetin bir arada koordinasyonlu ve düzenli şekilde çalışması ile mümkündür. Ülkemizde son yıllarda şehir hastaneleri faaliyete geçmiştir ve şehir hastaneleri eskiye nazaran daha büyük yapılar olup, çalışan sayısı, yatak sayısı, verdiği hizmetler, teknolojik hizmetleri de bu doğrultuda artmıştır. Böylesi büyük binaların yönetilmesi, hasta ve ziyaretçilerin bu yapıların yönetilmesine yönelik görüşlerinin alınması büyük bir önem arz etmektedir.

Bu araştırmanın amacı, hastaneden hizmet alan hastaların hastane bina-sına yönelik görüşlerinin incelenmesi, hasta ve ziyaretçilerin memnuniyet ve

kalitesini arttıracak bir hastane modeli oluşturmak ve buna yönelik bir ölçek geliştirmektir.

3.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırma Elazığ ilinde bir şehir hastanesinde hastalar üzerinde yapılmıştır. Araştırma kapsamı söz konusu şehir hastanesine gelen hastalar oluşturmaktadır. Dünya genelinde etkisini gösteren Koronavirüs salgınından dolayı birçok polikliniğin kapalı olması ve bundan dolayı sınırlı sayıda polikliniğe başvuran hasta olması ve hastaların bu çalışmaya sıcak bakmamasından kaynaklı yüz yüze görüşmeyle yapılan anketler sınırlı sayıda kalmıştır. Tam ve eksiksiz doldurulan anketler değerlendirme kapsamına alınmıştır. Tam ve eksiksiz doldurulan anketler değerlendirmeye alınmış olup, ölçeklerdeki ifadelerin doğru anlaşıldığı ve araştırmaya katılanların cevaplarını gerçeğe uygun verdikleri varsayılmıştır. Araştırmada kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

3.3. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Elazığ ilinde faaliyet gösteren Fethi Sekin Şehir Hastanesi'nden hizmet alan hastalar oluşturmaktadır. Verilerin toplandığı Nisan 2020-Temmuz 2020 tarihleri arasında, Fethi Sekin Şehir Hastanesi'nin polikliniklere başvuran hasta sayısı günlük ortalama yaklaşık 4500 iken; yatarak hizmet alan hasta sayısı ise günlük ortalama yaklaşık 760 olarak belirlenmiştir. Araştırmanın yapıldığı şehir hastanesinin de rastgele seçilen 193 hastaya yasal izin, etik uygunluk ve gönüllülük esaslarına uygun olarak anket yapılmıştır. Deneme uygulamalarının örneklem büyüklüğü için hedef kitlenin yaklaşık %5'lik kısmına ulaşarak veri toplanması (Evcı ve Aylar, 2017:389-412) ya da hedef kitleyi temsil yeteneğine sahip hedef kitleyi temsil eden 30 ila 50 arasında katılımcıdan veri toplanması önerilmektedir (Şeker ve Gençdoğan, 2014). Bu durumda, araştırmanın örneklem büyüklüğünün yeterli olduğu düşünülmektedir.

3.4. Veri Toplama Araçları

Çalışmada veri toplama işlemi için geliştirilen bina yönetimi ölçeği kullanılmıştır. Her bir ölçek maddesi 5'li likert ölçeği (1=Hiç Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Kararsızım, 4=Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum) ile değerlendirilmiştir.

Ölçek geliştirme işlem adımları, Tezbaşaran'ın (2008) önerdiği üç adımlı sürece göre yürütülmüştür:

a) Ölçülecek tutumun (özelğin) tanımlanması

Bu aşamada ilk olarak madde havuzu oluşturulmuştur. Madde havuzunda 48 madde yer almıştır. Bu maddeler, yukarıda ayrıntılı olarak aktarılmış olan literatür bulguları¹ ışığında sağlık kuruluşlarında bina yönetiminin değerlendirilmesindeki boyutları temsil edecek şekilde oluşturulmuştur (Ascione vd., 2013; McCunn ve Wrigt 2019; Sepp vd., 2018; Semret vd., 2016; Anupama ve Pahwa, 2013; Rochmah vd., 2020; Sandoval, 2019; Karakaya ve Kiper, 2011; Aksu ve Demirel, 2012; Mariani vd., 2014; Şengül, 2020). Her boyut için madde sayısı farklıdır.

b) Deneme ölçeğinin düzenlenmesi ve deneme uygulaması

Bu aşamada ilk olarak, maddelerin ölçek içerisindeki düzenine karar verilmiştir. Ardından, uzman (1 Türkçe uzmanı, 1 ölçme uzmanı, 3 alan uzmanı) görüşleri alınmıştır. Bu işlemle, maddelerin dilbilgisine, alana ve ölçmeye uygunluğu test edilmesi amacı gerçekleştirilmiştir. Bir sonraki işlem, evrenden rastgele seçilen 10 kişi ile grup tartışması yapılarak, maddeler anlaşılabilirlik açısından denetlenerek, bazı sadeleştirme ve düzenlemeler yapılmıştır. Bu aşamada madde sayısı 48 olarak kalmıştır. Son işlem olarak ise “deneme uygulaması” gerçekleştirilmiştir.

c) Deneme ölçeğinden elde edilen verilerin analizi

Bu adıma, maddelere verilen cevaplar puanlanarak başlanmıştır. Ardından, katılımcıların ham puanları hesaplanmış ve ham puan dağılımının özellikleri belirlenmiştir. Son olarak da madde puanlarının dağılımı, madde analizi, geçerlilik ve güvenilirlik analizi gerçekleştirilmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Verilen analizi için SPSS ve AMOS programlarından yararlanılmıştır. Yapılan analizler, ham puan dağılımı (aritmetik ortalama, standart sapma, normallik), madde analizi (madde-toplam korelasyonu, alt-üst %27 farkı, keşfedici faktör analizi, doğrulayıcı faktör analizi, güvenilirlik analizi) şeklinde sıralanmaktadır.

4. Bulgular

Yapılan çalışma neticesinde katılımcılara ait demografik bilgiler aşağıda Tablo 1’de verilmiştir.

¹ 1 ve 2 no’lu başlıkların içeriğinde söz edilmektedir.

Değişken	Seçenekler	(n = 193)	
		S	%
Yaş	18 – 30	80	41,5
	31 – 50	64	33,2
	51 ve üzeri	49	25,4
Cinsiyet	Kadın	104	53,9
	Erkek	89	46,1
Medeni durum	Bekâr	83	43,0
	Evli	110	57,0
Meslek	Kamu Çalışanı	11	5,7
	İşçi	21	10,9
	Serbest Meslek	42	21,8
	Öğrenci	35	18,1
	Emekli	37	19,2
	Çalışmıyor	47	24,4
Eğitim	Okur Yazar Değil	3	1,6
	İlköğretim	29	15,0
	Lise Ve Dengi	70	36,3
	Ön Lisans	43	22,3
	Lisans	46	23,8
	Lisansüstü	2	1,0
Gelir	2800 ve altı	86	44,6
	2800-4200 arası	57	29,5
	4200-5600 arası	32	16,6
	5600 ve üstü	18	9,3

Tablo-1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Tablo 1'e göre katılımcıların yaklaşık %41,5'i 18-30, %33,2'si 31-50, %25,4'ü ise 51 ve üzeri yaş arasındadır. Katılımcıların yaklaşık %53,9'u kadınlar %46,1'ini ise kadınlar oluşturmaktadır. Katılımcıların yaklaşık %43'ü bekâr, %57'si ise evlidir. Katılımcıların %5,7'si kamu çalışanı, 10,9'u işçi, 21,8'i serbest meslek, 18,1'i öğrenci, 19,2'si emekli, 24,4'nü ise çalışmayanlar oluşturmaktadır. Katılımcıların %1,6'sı okuryazar değil, %15'i ilköğretim, %36,3'ü lise, %22,3'ü ön lisans, %23,8'i lisans, %0,1'i ise lisansüstü eğitimi alanlardan oluşmaktadır. Katılımcıların yaklaşık %44,6'sı 2800 tl ve altı, %29,5'i 2800 tl – 4200 tl, %16,6'sı 4200 tl- 5600 tl, %9,3'ü 5600 tl ve üstü gelire sahip kişilerden oluşmaktadır.

Faktör	Madde No	Ortalama	Standart Sapma	
Fiziksel koşullar	F15	4,11	0,77	Ortalama : 3,88
	F14	4,09	0,73	S.Sapma : 0,65
	F16	4,08	0,81	Mod : 3,70
	F18	3,98	0,84	Medyan : 3,90
	F33	3,93	0,83	Basıklık : 1,320

	F34	3,93	0,84	Çarpıklık : -0,655
	F41	3,93	0,85	
	F31	3,92	0,82	
	F13	3,91	0,89	
	F12	3,89	0,93	
	F17	3,88	0,94	
	F21	3,86	0,95	
	F42	3,86	0,88	
	F23	3,83	0,89	
	F44	3,80	0,93	
	F11	3,77	1,16	
	F24	3,74	1,07	
	F43	3,71	0,97	
	F22	3,69	0,95	
	F32	3,69	1,01	
	F62	4,17	0,83	
	F61	4,16	0,87	
	F83	4,13	0,91	
	F84	4,13	1,00	
Acil durum ve güvenlik	F81	4,04	0,99	Ortalama : 4,16
	F51	4,03	0,93	S.Sapma : 0,17
	F82	4,02	0,99	Mod : 3,91
	F54	4,01	0,92	Medyan : 4,18
	F52	4,00	0,87	Basıklık : -0,511
	F53	3,99	0,91	Çarpıklık : -,0845
	F63	3,98	0,89	
	F64	3,96	0,85	
	F72	3,52	0,89	
		F101	3,84	0,92
	F93	3,71	0,92	
	F94	3,63	0,97	Ortalama : 3,55
Estetik koşullar	F103	3,55	1,00	S.Sapma : 0,78
	F91	3,54	1,05	Mod : 4,00
	F92	3,52	1,05	Medyan : 3,60
	F95	3,50	1,09	Basıklık : -0,200
	F104	3,36	1,10	Çarpıklık : -0,476
	F102	3,34	1,11	
Ölçek Geneli		3,84	0,54	Mod : 3,98
				Medyan : 3,93
				Basıklık : 1,420
				Çarpıklık : -1,018

Tablo-2: Ham Puan Dağılımının Özellikleri*

* Boyut sayısı ve boyutların isimleriyle ilgili açıklamalar, Tablo 4'e ilişkin açıklamalarla paylaşılmaktadır.

Ham puan dağılımının özelliklerinin yer aldığı Tablo 2 yukarıda yer almaktadır. Tabloya göre iki maddenin (F104-F102) ortalaması vasat iken diğer maddelerin ortalamalarının yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir.² Tüm alt boyutların ve ölçek genelinin ortalamaları yüksek düzeydedir. “Ölçek alt boyutlarının ve ölçek genelinin ise kabul edilebilir normallik koşullarını sağladıkları tespit edilmiştir (Gürbüz ve Şahin, 2016)”.

Faktör	Madde no	Madde Faktör Toplamı Korelasyonu	Alt - Üst % 27 Farkı (p)
Fiziksel koşullar	F24	0,753*	0,000
	F41	0,743*	0,000
	F15	0,739*	0,000
	F13	0,729*	0,000
	F21	0,720*	0,000
	F11	0,718*	0,000
	F32	0,716*	0,000
	F17	0,709*	0,000
	F18	0,703*	0,000
	F12	0,702*	0,000
	F42	0,687*	0,000
	F22	0,673*	0,000
	F14	0,660*	0,000
	F23	0,654*	0,000
	F43	0,654*	0,000
	F16	0,630*	0,000
	F44	0,629*	0,000
	F31	0,622*	0,000
F34	0,583*	0,000	
F33	0,572*	0,000	
Acil durum ve güvenlik	F61	0,745*	0,000
	F81	0,710*	0,000
	F84	0,706*	0,000
	F83	0,692*	0,000
	F53	0,691*	0,000
	F54	0,682*	0,000
	F82	0,675*	0,000
	F62	0,653*	0,000
F51	0,636*	0,000	

² **Düşük:** $1,00 \leq \bar{x} \leq 2,60$ **Vasat:** $2,60 < \bar{x} \leq 3,40$ **Yüksek:** $3,40 < \bar{x} \leq 4,20$ (Aralıklar, Tekin'in (2017) önerdiği şekilde hesaplanarak, oluşturulmuştur.

	F52	0,635*	0,000
	F63	0,468*	0,000
	F64	0,412*	0,000
	F72	0,332*	0,000
	F95	0,788*	0,000
	F102	0,768*	0,000
	F91	0,752*	0,000
Estetik koşullar	F92	0,750*	0,000
	F104	0,743*	0,000
	F103	0,732*	0,000
	F94	0,652*	0,000
	F93	0,558*	0,000
	F101	0,548*	0,000

*: p<0,01

Tablo-3: “Madde – Toplam” Korelasyonu ve “Alt - Üst %27 Farkı”

“Maddelerin gerçekten ölçme yeteneğine sahip olup olmadıklarını belirlemek” için diğer bir ifade ile “maddelerin ölçülmek istenen özelliği (tutum/ davranış) yeterince sahip olanlarla olmayanları ayırt edip edemediğini belirlemek” için hem “madde puanı ile alt ölçek toplam puanı arasındaki korelasyona” hem de “alt %27’lik dilimde olanlarla üst %27’lik dilimde olanlar arasındaki deneklerin puanlarının arasındaki farka” bakılmıştır. Elde edilen sonuçlar, yukarıda Tablo 3’te görülmektedir.

Tablo 3 incelendiğinde, %20’den küçük ve %80’den büyük korelasyon katsayısının olmadığı ve tüm korelasyon katsayılarının 0.05 düzeyinde anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Tüm maddeler için alt-üst %27’lik grupların ortalamaları arasındaki farkların da anlamlı olduğu belirlenmiştir. Bu nedenle, maddelerin ilgili oldukları alt ölçekle ölçülmek istenen özelliği ölçmede yeterli oldukları bulgusuna varılmıştır.

Faktör	Madde no	Faktör Yükleri			Açıklanan Varyans %	Cronbach Alpha
		1	2	3		
Fiziksel koşullar	F24	,787			34,26	0,949
	F41	,766				
	F32	,753				
	F15	,743				
	F22	,736				
	F21	,734				
	F13	,717				
	F42	,715				
	F17	,714				
	F11	,711				

	F18	,703		
	F23	,699		
	F12	,696		
	F43	,690		
	F44	,667		
	F14	,662		
	F16	,652		
	F31	,640		
	F34	,595		
	F33	,560		
Acil durum ve güvenlik	F61	,755		
	F82	,755		
	F83	,748		
	F81	,744		
	F53	,738		
	F52	,729		
	F54	,701	14,00	0,906
	F84	,694		
	F51	,692		
	F64	,627		
	F62	,624		
	F63	,609		
	F72	,344		
Estetik koşullar	F95	0,838		
	F91	0,815		
	F92	0,803		
	F104	0,791		
	F102	0,776	7,71	0,920
	F103	0,738		
	F105	0,715		
	F94	0,657		
	F93	0,531		
Ölçek		55,97	0,951	
KMO = 0,897 Df = 861 App. Chi Square = 6356,625 P = 0,000				

Tablo-4: Sağlık Kuruluşlarında Bina Yönetimi Değerlendirme Ölçeği Hizmet Alanlar Versiyonu Ölçeği Keşfedici Faktör Analizi Sonuçları

Ölçeğin yapı geçerliliğinin belirlenmesi için “keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizleri” yapılmıştır. Keşfedici faktör analizinin sonuçları yukardaki Tablo 4’de yer almaktadır. Literatür bulguları, ölçeğin 10 boyuttan oluşacağına dair kanıtlar sunmuşken; maddelerin, üç boyutta kümeleştiği görülmüştür. İlk boyutun altında, “havalandırma, aydınlatma, ergonomi, temizlik ve tıbbi cihazlarla” ilgili maddelerin toplandığı görülmüş ve bu boyutun adının “fiziksel koşullar” olması uygun görülmüştür. İkinci boyutun altında, “atık, acil durum ve güvenlikle” ilgili maddeler toplandığı için bu boyutun adının “acil durum ve güvenlik” olması uygun görülmüştür. Üçüncü boyutun

altında ise “peyzaj ve bina-insan uyumu” ile ilgili maddeler toplandıkları için bu boyutun adının da “*estetik koşullar*” olması uygun görülmüştür. F71, F73, F74, F96, F101 ve F106 numaralı maddeler, faktör yükleri 0,32’den düşük olduğu için ölçekten çıkarılmıştır. Faktör analizi öncesinde 48 maddeden oluşan ölçek, 42 maddeye indirilmiştir.

Boyut	Model uyum iyiliği değerleri						
	χ^2/sd	GFI	AGFI	TLI	NFI	CFI	RMSEA
Faktör 1	3,448	0,976	0,914	0,927	0,902	0,949	0,0465
Faktör 2	2,877	0,947	0,968	0,962	0,963	0,903	0,0305
Faktör 3	4,576	0,907	0,917	0,909	0,909	0,926	0,0340
Ölçek	3,443	0,917	0,948	0,943	0,927	0,920	0,0283

Tablo-5: Sağlık Kuruluşlarında Bina Yönetimi Değerlendirme Ölçeği Hizmet Alanlar Versiyonu Model Uyum İyiliği Değerleri

Sağlık Kuruluşlarında Bina Yönetimi Değerlendirme Ölçeğinin doğrulayıcı faktör analiz sonuçları Tablo 5’te verilmiştir. Bu tabloya göre ölçeğin 42 madde ve üç boyuttan oluşan yapısının kabul edilebilir uyum iyiliği değerlerini sağladığı görülmektedir.

Sonuç

Bu çalışmada, hastanelerde bina yönetiminin hizmet alanların görüşlerini belirlemek amacıyla, fiziksel koşullar, acil durum ve güvenlik ve estetik koşullar olmak üzere 3 boyuttan oluşan 42 maddelik bir ölçek geliştirilmiştir. Ham puan dağılımlarına bakıldığında fiziksel koşullar ve estetik koşullar boyutunun ortalaması yüksek iken, acil durum ve güvenlik boyutunun ortalaması vasat düzeyde olduğu tespit edilmiştir. “Madde-Toplam” Korelasyonu ve “Alt - Üst %27 Farkı” puanları arasında ki fark incelendiğinde, tüm korelasyon katsayılarının 0.05 düzeyinde anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Fiziksel koşullar, acil durum ve güvenlik, estetik koşullardan oluşan 3 boyutun, toplam varyansın %55,97’sini oluşturmaktadır ve ölçeğin güvenilirlik katsayısı ise 0,951 hesaplanmıştır. Ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmanın sonucunda ölçeğin yeterli özelliklere sahip olduğu belirlenmiştir.

Sağlık Bakanlığı’nın 1993 yılında yayınladığı ulusal sağlık politikasına göre, sağlık hizmetlerinin verildiği binaların yapımı uzmanlaşmış teknik kadrolarla, sağlanmalı, binalar fonksiyonlarına göre inşa edilmeli, coğrafi, kültürel ve çevresel özellikler dikkate alınmalı, sağlık binaları ilerdeki gelişmeler ve ihtiyaçlar dikkate alınarak esnek inşa edilmeli ve binaların sürekli bakımı sağlanmalıdır (Sağlık Bakanlığı, 1993). Hastane binalarını kaliteli

yönetme sadece maliyet ve mekân standartları ile sınırlı tutulmamalıdır. Hastaların ruhsal ve bedensel sağlıkları da dahil olmak üzere yaşamın tüm yönlerini kapsamlı ve yaşam kalitesini yükseltilmesi hedeflenmelidir (Ergen-öglü ve Aytuğ, 2007: 51).

Hastaneler rolleri ve işlevleri bakımından her geçen zaman diliminde yapısal karmaşıklaşmaya ve yönetsel zorluklara sebebiyet vermektedir. Kompleks yapıya sahip olan hastane binalarının etkin ve verimli yönetilmesi için bina yönetimi anlayışının barındırdığı organizasyonların içerisinde yer alan yapısal ve yapısal olmayan unsurlar dikkate alınarak senkronize bir şekilde yönetilmelidir.

Günümüzde hizmete bakış açısı değişmiştir. İnsanlar hizmet alırken birçok faktörü göz önüne alarak karar verir. Hastaneler de insanlara hizmet veren yapılardır. Hastalar sağlık kuruluşlarına tedavi olmak için gelirken yalnızca aldığı sağlık hizmeti ile hastaneyi değerlendirmez. Hastanenin görünümü, temizliği, aydınlatılması, peyzaj düzenlenmesi, otoparkı, teknolojik hizmeti, havalandırması, güvenliği gibi birçok farklı açıdan değerlendirerek aldığı hizmeti değerlendirir. Hastane yöneticileri verdikleri hizmetin kalitesini arttırmak için yalnızca sağlık hizmeti ile sınırlı kalmayıp, hastanenin yapısal özelliklerini de dikkate alarak bunları sağlık hizmeti ile iyi bir şekilde senkronize ederek yönetmelidirler.

Kaynakça

- AKSU, Ö. V. ve Demirel, Ö. (2012), "Hastane Bahçelerinde Peyzaj Tasarımları: Trabzon Kenti Örneği", *Kastamonu Üni., Orman Fakültesi Dergisi*, C.12, S.2, s. 236-250.
- ANUPAMA, R. and Pahwa, M. (2013), "Hospital Information Management Systems (Hims)-A Study of Efficacy in Indian Scenario", *Amity Management Review*, C.3, S.1, s. 40-49.
- ASCİONE, F. Bianco, N. De Masi, R. F. and Vanoli, G. P. (2013), "Rehabilitation of the Building Envelope of Hospitals: Achievable Energy Savings and Microclimatic Control on Varying the HVAC Systems in Mediterranean Climates", *Energy and Buildings*, C.60, s. 125-138.
- BALARAS, C. A. Dascalaki, E. and Gaglia, A. (2007), "HVAC and Indoor Thermal Conditions in Hospital Operating Rooms", *Energy and Buildings*, C.39, s. 454-470.
- BARRETT, P. and Baldry, D. (2009), "Facilities Management: Towards Best Practice, Hoboken", New Jersey: John Wiley & Sons.
- BECKER, F. (1990), "Facility Management: A Cutting-Edge Field?", *Property Management*, C.8, S.2, s. 108-116.
- CHAN, D. Hung, H. Chan, A. and Lo, T. (2014), "Overview of The Development and Implementation of the Mandatory Building Inspection Scheme (MBIS) in Hong Kong", *Built Environment Project and Asset Management*, C.4, S.1, s. 71-89.
- CHOTİPANİCH, S. (2004), "Positioning Facility Management", *Facilities*, C.22, S.13/14, s. 364-372.
- DALKE, H. Little, J. Niemann, E. Camgoz, N. Steadman, G. Hill, S. and Stott, L. (2006), "Colour and Lighting in Hospital Design", *Optics & Laser Technology*, C.38, S.4-6, s. 343-365.
- ENOMA, A. (2005), "The Role of Facilities Management At The Design Stage", *Proceedings of the 21st Annual Association of Researchers in Construction Management Conference*, s. 421-430.
- ERGENOĞLU, A. S. ve Aytuğ, A. (2007), "Sağlık Kurumlarında Değişen Paradigmalar ve İyileştiren Hastane Kavramının Mimari Tasarım Açısından İrdelenmesi", *YTÜ Mim. Fak. E-Dergisi*, C.2, S.1, s. 44-63.
- EVCİ, N., ve AYLAR, F. (2017). "Ölçek Geliştirme Çalışmalarında Doğrulamalı Faktör Analizinin Kullanımı". *Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 4, S.10, s. 389-412.

GELMEZ, M. ve Demirel, E. T. (2021), “Hastanelerde Bina Yönetiminin Sağlık Çalışanlarının Görüşleri Açısından İncelenmesi: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması”, *Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi*, C.8, S.16, s. 79-104.

GÜLER, T. Yıldız, T. Önler, E. Yıldız, B. ve Gülcivan, G. (2015), “Hastane Ergonomik Koşullarının Hemşirelerin Mesleki Kas İskelet Sistemi Rahatsızlıkları Üzerine Etkisi”, *International Anatolia Academic Online Journal*, C.3, S.1, s. 1-7.

GÜRBÜZ, S. ve Şahin, F. (2016), “Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri”. Seçkin Yayıncılık.

HOU, H. and Wu H. (2020), “A Case Study of Facilities Management for Heritage Building Revitalisation”, *Facilities*, C.38, S.3/4, s. 201-217.

JAYASENE, N. S. Mallawaarachchii H. and De Silva L. (2020), “Environmental Sustainability of Facilities Management Analytical Hierarchy Process (AHP) Based Model For Evaluation”, *Built Environment Project and Asset Management*. C.10, S.2, s. 261-276.

JENSEN, P. (2009), “Design İntegration of Facilities Management: A Challenge of Knowledge Transfer”, *Architectural Engineering and Design Management*, C.5, S.3, s. 124-135.

JONSSON, A. Z. (2020), “Does Facility Management Affect Perception of Building Quality? A Study of Cooperative Residential Buildings in Sweden”, *Facilities*, C.38, S.7/8, s. 559-576.

KARAKAYA, B. ve Kiper, T. (2011), “Hastane Dış Mekân Tasarımlarının Edirne İli Örneğinde İrdelenmesi”, *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, C.8, S.2, s. 49-64.

KOL, E. İlaslan, E. ve İnce, S., (2015), “Yoğun Bakım Ünitelerinde Gürültü Kaynakları ve Gürültü Düzeyleri”, *J Turk Soc Intens Care*, C.13, s. 122-128.

KONAKÇI, E. (2006), “Sağlık Kuruluşlarında Fizibilite; İzmir’de Bir Geriatrik Hastane Kuruluş Örneği”, Dokuz Eylül Üniversitesi”, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. İzmir.

LAVY, S. and Solis, J. F. (2010), “Complex Healthcare Facility Management and Lean Construction”, *Health Environments Research & Design Journal*, C.3, S.2, s. 120-138.

MARİANİ, P. Fakotico, R. and Zavanella, B. (2014), “Outsourcing Services in The Italian National Health Service: The Evaluation of Private and Public Operators”, *Procedia Economics and Finance*, C.17, s. 256-264.

MCCUNN, L. J. and Wright, J. (2019), “Hospital Employees’ Perceptions of Circadian Lighting: A Pharmacy Department Case Study”, *Journal of Facilities Management*, C.17, S.5, s. 422-437.

OKOROH, M. Ilozori, B. and Gombera, P. (2006), “Modelling of Risk Management”, *Facilities*, C.24, S.5/6, s. 197-210.

PĪLANAWĪTHANA, N. M. and Sandanayake, Y. G. (2017), "Positioning The Facilities Manager's Role Throughout The Building Lifecycle", *Journal of Facilities Management*, C.15, S.4, s. 376-392.

PRĪYANGĪKA, K. D. T. Perera, B. A. K. S. and Karunaratne, T. L. W. (2020), "Facilities Management Roles in The Hotel Industry: The Skills and Competencies Required", *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*. C.21, S.4, s. 454-473.

ROCHMAH, T. N. Fakhruzzaman, M. N. and Yustiawan, T. (2020), "Hospital Staffacceptance Toward Management İformation Systems in Indonesia", *Health Policy and Technology*, C.9, S.3, s. 268-270.

SAĞLIK BAKANLIĞI (1993), Ulusal Sağlık Politikası.

SANDOVAL, G. A. Brown, A. D. Wodchis, W. P. and Anderson, G. M. (2019), "The Relationship Between Hospital Adoption and Use of High Technology Medical İmaging and in-Patient Mortality and Length of Stay", *Journal of Health Organization and Management*, C.33, S.3, s. 286-303.

SARPİN, N. Yang, J. and Xia, B. (2009), "Developing A People Capability Framework to Promote Sustainability in Facility Management Practices", *Facilities*, C.34, S.7/8, s. 450-467.

SEMRET, M. Dyachenko, A. Haddad, L. R. Belzile, E. and McCusker, J. (2016), "Cleaning the Grey Zones of Hospitals: A Prospective, Crossover, Interventional Study", *American Journal of İnfection Control*, C.44, s. 1582-1588.

SEPP, J. Reinhold, K. Jarvis, M. and Tint, P. (2018), "Human Factors and Ergonomics in Safety Management in Healthcare: Building New Relationships", *Agronomy Research*, C.16, S.4, s. 1862-1876.

ŞEKER, H., ve GENÇDOĞAN, B. (2014). "Psikolojide ve Eğitimde Ölçme Aracı Geliştirme (2. Basım)". Ankara: Nobel Yayıncılık.

ŞENGÜL, H. (2020), "Sağlık Tesisleri Tesis Güvenliği ve Yönetimi", Sağlıkta Tesis Yönetimi, Edt: Yeter Demir Uslu, Nobel Yayınları.

TEKİN, H. (2017). Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme. Ankara: Yargı Yay.

TERZİOĞLU, S. Tanrıvermiş, Y. (2020), "Dünyada Hastane Yönetiminin Tesis Yönetimi İlkeleri Açısından İncelenmesi", Sağlıkta Tesis Yönetimi, Edt: Yeter Demir Uslu, Nobel Yayınları.

TEZBAŞARAN, A. A. (2008), "Likert Tipi Ölçek Hazırlama Kılavuzu (e-kitap)", Erişim: http://www.academia.edu/1288035/Likert_Tipi_Ölçek_Hazırlama_Kılavuzu.

Firat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi (FÜHAD)
Cilt: 9, Sayı: 17, Mart 2022, s. 117-136, ISSN: 2148-2527

Journal of Harput Studies, Vol. 9, Issue 17, March 2022, pp. 117-136

Araştırma Makalesi/Research Article

ÜST DÜZEY YÖNETİCİLERDE ETKİN ZAMAN YÖNETİMİ: FIRAT ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ*

Effective Time Management in Top Managers: Example of Firat University

Veysel YILMAZ**

Muhammet DÜŞÜKCAN***

Geliş/Received: 31.01.2022

Kabul/Accepted: 22.02.2022

Öz

Kurulmuş olan her örgütün, her şeyden önce en temel ve ana hedefi; her koşulda ayakta kalmaktır. Yönetimsel olarak yaşanan her türlü zorluk ve sorunun üstesinden gelmek, krizleri yöneterek fırsata çevirmek, örgütsel yaşamın ve başarının olmazsa olmaz şartıdır. Yaşadığımız çağda işletmeler; çok hızlı değişen şartlara ayak uydurmak zorunda olup, yapılarını sürekli güncellemek durumundadırlar. Bu hususlar içerisinde ise zaman; tüm insanların ve işletmelerin en değerli sermayesi olmaktadır. Herkese doğuştan, eşit ve bedelsiz sunulan zamana tam anlamıyla sahip olabilenler; onun kıymetini en ince şekilde kavrayarak, ona gerekli özeni gösterenlerdir. Akıp giden zamanı tutmak gibi imkânsız bir mücadeleye girişmek yerine, sahip olunan zaman dilimlerini en iyi şekilde doldurarak değerlendirmek, zaman yönetiminin özüdür. İşletmelerin bu konuda yaptıkları ve yapacakları çalışmalar da, zaman yönetimi konusundaki başarının ölçülmesi bağlamında çok önem arz etmektedir.

Elazığ ili Firat Üniversitesi bünyesinde akademik ve idari pozisyonlarda görevli üst düzey yöneticilere yönelik yapılan bu zaman yönetimi konulu çalışma; şahsının da hem öğrencisi hem de idari çalışanı olarak paydaşı olduğum eğitim işletmesinin, yönetimsel olarak zamanı ne kadar etkin kullandığını ölçme ve tespit amacı taşımaktadır. Eğitimde sürekli bir marka olması hedeflenen eğitim örgütünün; zamanı kullanarak zamana ayak uydurma konusundaki başarısının araştırıldığı bu çalışmadaki veriler, yüz yüze ve dolaylı olarak yapılan anketlerden elde edil-

* Bu çalışma, Firat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı'nda kabul edilen, aynı başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Öğr. Gör., Firat Üniversitesi, Kovancılar MYO, Sağlık Kurumları İşletmeciliği Pr, vyilmaz@firat.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6552-5148>.

*** Doç. Dr., Firat Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme Bölümü, mdusukcan23@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5742-1787>.

miştir. Araştırma sonuçları ise; zaman yönetimi etkinliğinin orta düzeyde olduğunu ve geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Zaman, Zaman Yönetimi, Etkinlik, Üst Düzey Yönetici, Yönetim

Abstract

First of all, the most basic and main goal of every organization established; It is to survive in all circumstances. Overcoming all kinds of managerial difficulties and problems, managing crises and turning them into opportunities is an indispensable condition for organizational life and success. In the age we live in, businesses have to keep up with rapidly changing conditions and constantly update their structures. Among these issues, time is the most valuable capital of all people and businesses. Those who can literally have the time offered to everyone at birth, equal and free of charge; those who grasp its value in the finest way and show the necessary care to it. It is the essence of time management to utilize the time periods possessed by filling them in the best way, instead of undertaking an impossible struggle such as keeping the passing time.

The studies that businesses do and will do on this subject are also very important in terms of measuring success in time management. This time management study conducted for senior executives in academic and administrative positions within Fırat University in Elazığ province; It aims to measure and determine how effectively the education enterprise, of which I am both a student and an administrative employee, uses time in administrative terms. Aiming to be a permanent brand in education, the educational organization; The data in this study, which investigates the success of keeping up with time by using time, was obtained from face-to-face and indirectly conducted surveys. Research results are; shows that time management effectiveness is moderate and needs to be improved.

Keywords: Time, Time management, Efficiency, Senior manager, Management

Giriş

Modern yönetim yaklaşımında zaman, önemli bir üretim faktörü olarak kabul edilmektedir. Ayrıca bu faktörün yatırımlar içinde küçümsemeyecek bir payının olduğu belirtilmektedir (Webber, 1972: 77). Üretim için gerekli tüm girdiler içinde, öneminin farkına varılmayan ve gereği gibi yönetilemeyen faktör belki de yalnızca zamandır. Zamanın en faydalı bir şekilde kullanılabilmesi yalnızca onun en verimli ve etkin biçimde yönetilmesi ile mümkün olabilmektedir (Mackenzie, 1985: 14).

Yönetim biliminin incelediği önemli konulardan bir tanesi de zaman yönetimi konusudur. Zaman, yönetim ve yöneticiler için de en önemli kaynaklar içerisinde yerini almaktadır. Çünkü zamanda geri alınması imkânsız olan bir kaynaktır. Bu nedenle örgütlerde etkin bir şekilde zamanın yönetil-

mesiyle örgüt etkinliği ve verimliliği en üst seviye çıkacaktır. Böylece verimsizlik sorunu ortadan kalkacaktır. Bunun yanı sıra zaman etkin bir biçimde yönetilmesiyle, yönetimin temel işlevleri olan planlama, organizasyon, yönetim, eşgüdüm ve denetim faaliyetleri sorunsuz bir şekilde yerine getirilmektedir (Aydın, 2011:172-176).

Bu bağlamda araştırmanın amacı; Elazığ Fırat Üniversitesi bünyesinde üst düzey olarak görev yapan akademik ve idari pozisyonlardaki yöneticilerin, zaman yönetimi konusundaki etkinliklerini ölçmeye yönelik görüşlerini ortaya koyarak, farklı demografik değişkenlere göre saptamaktır. Çalışmada ilk olarak zaman kavramı, zaman yönetimine ve yöneticilerde etkin zaman yönetimi konularına ilişkin genel bilgilere değinilmiştir. Çalışmanın uygulama kısmında ise, Elazığ Fırat Üniversitesi bünyesinde üst düzey olarak görev yapan akademik ve idari pozisyonlardaki yöneticilere yapılan anket çalışmasına ilişkin veriler analiz edilmiş ve ortaya konulan analiz sonuçları sistematik bir şekilde değerlendirilmiştir.

1. Zaman Kavramı ve Zaman Yönetimi

Zaman kavramına yönelik yazında birçok tanımlama mevcuttur. Bu tanımlamaların bazılarına değinecek olursak; zaman, geçmiş ve gelecek arasında vuku bulmuş olayların birbiri ardına geldiği ve kişilerin kontrolü dışında gerçekleşmesi olarak tanımlanabilir (Smith, 1998: 24). Zaman, soyut bir olgu olup felsefi, fiziki ve psiko-sosyolojik özellikleri barındıran hayali bir olgudur (Güven ve Yeşil, 2004: 60).

Zaman, gerçekleşen olguların geçmişten geleceğe doğru devam ettiği bir süreç şeklinde tanımlanabilir (Tengilimoğlu vd., 2011: 5). Yani kısacası zaman; herhangi bir olayın yaşanma süresi olarak ifade edilebilir.

Zaman yönetimi ise, emek yoğun olan organizasyonları yönetenlerin zamanlarını daha iyi idare etme ve kullanabilmeleri için, bir eğitim yöntemi olarak Danimarka'da ortaya çıkmış olup dünyaya yayılmıştır. Bugünün koşullarında ise, özellikle profesyonel yöneticilerin, iş yaşamlarında oldukça önemli bir yer tutan ve başarılı olmanın en önemli anahtarı olduğu belirtilmektedir (Koch, 1998: 147).

Zaman aslında herkes için aynı oranda önemli olmasına karşın artık bugünün dünyasında hemen hemen tüm insanlar günlük yaşamlarında zamanlarının yetmediğini belirtmektedir. Bu durum iş yaşamında da kendisini önemli ölçüde hissettirmektedir. Özellikle bu alanla ilgili binlerce yöneticiler üzerinde yapılan bir çalışmada, yöneticilerin yalnızca % 1'i gibi bir kısmının zamanlarını etkin bir şekilde kullandığını ortaya koymuştur (Can, 1994: 271). Bu nedenle herkesin aynı oranda zamana sahip olmasına rağmen neden bazı kişiler için zamanın yetmediği araştırılması gerekliliği önemlidir.

2. Yöneticilerde Etkin Zaman Yönetimi

Zaman; örgütler ve bu örgütleri varlığını sürdürebilmesi için önemli olduğu gibi, bu örgütleri yöneten yöneticiler için de bir o kadar önemlidir. Örgütlerin etkin ve verimli bir şekilde yönetilmesi, yöneticilerin zamanını ne derece başarılı yönettiği ile ilişkili bir durumdur (Tengilimoğlu vd., 2011: 181-223). Çünkü iyi ve etkin bir yönetici, zamanın bir kıt kaynak olduğunu bilerek hareket eden kişidir (Drucker, 1994: 37). Ayrıca zaman; yönetimin süreci ve fonksiyonlarıyla da önemli ölçüde etkileşim içerisinde (Özdemir, 2006: 53).

2.1. Planlamada Zaman Yönetimi

İleriki dönemlerde yapılması gereken veya düşünülen işlerin değerlendirilmesi ve buna yönelik önemlerin alınması planlama olarak tanımlanır. “Yönetim, geleceğe bakmaktır.” sözü de örgütsel anlamda ve çalışma yaşamında planlamanın önemli bir yer tuttuğunu vurgulamaktadır (Şimşek, 2007: 129). Yönetim sürecinin ilk basamağında planlama yer almaktadır. Yönetim kademesi işletmenin hedeflerine ve amaçlarına uygun bir planlama yaptıktan sonra, bu planın uygulamasına ilişkin adımların neler olduğunu ortaya koyması gerekmektedir. Bu aşamada önemli olan oluşturulacak planın, zaman yönetimi bakımından ne derecede etkin olduğudur. İyi hazırlanmış bir plan sonucunda işlerin kolay bir şekilde yapılması, faaliyetler arasında koordinasyonun sağlanması, işletme hedeflerine ulaşabilme için gerekli insan kaynağını ve araç-gereç, ekipmanın belirlenmesi kolaylaşacaktır. Herhangi bir plan yapılmadan belirlenen hedeflerin ise hayalden öteye gitmeyeceği söylenebilir (Tortop vd., 2007: 122).

Plan hazırlanırken zamanın etkin kullanılması sağlanırsa; sonraki aşamaların etkinliği artacak ve bunun neticesinde tüm aşamalarda zaman tasarrufu da sağlanacaktır. Yöneticiler planlama yaparken, işletmenin amaçları doğrultusunda ilerlemelidir. Böylece ilk aşamada zaman ve emek kayıpları engellenmiş olunacak ve kısa sürede daha fazla iş yapılmasının önü açılacaktır (Şimşek, 2007: 129).

2.2. Örgütlemeye Zaman Yönetimi

Örgütlenme, işletme amaçlarına ulaşabilmek adına; daha öncesinde hazırlanmış olan plan dahilinde mevcut işlerin ortaya konulması, bu işlere uygun insan kaynağının seçilmesi ve işleri yapılması için gerekli ekipman ve malzemenin sağlanması ve organizasyonu sürecidir (Yılmaz, 2010:23-46). Diğer bir tanıma göre örgütlenme ise, hazırlanmış olan plan doğrultusunda mevcut amaçları gerçekleştirmek için uygun bir örgüt yapısı oluşturma veya

“Beşeri ve maddi kaynakların bir amaç etrafında düzenlenmesi” olarak tanımlanmaktadır. (Dinçer ve Fidan, 1999:160).

Yöneticilerin temel görevlerinin başında; etkin ve sağlam bir örgüt yapısı oluşturmak, faaliyete geçirmek ve devamlılığını sağlamak gelmektedir. Yönetim kademesinde yer alacak kişilerin belirlemesi, yardımcılıklar ve danışmanlıklar gibi hiyerarşik konumların belirlenmesi örgütlemenin olmazsa olmazları içerisinde yer almaktadır. Kimlerin kimlere karşı sorumlu olacağı, ast ve üstlerin ilişkisinin belirlenmesi gibi örgütsel yapının hatasız bir şekilde oluşturulması, yönetim kademesine kolaylık sağladığı gibi örgütsel faaliyetler dışındaki faaliyetlerde de zaman tasarrufu sağlar. Ancak, örgütte daha fazla merkezi yapının ağırlıklı olması, hiyerarşik olarak kademe sayısının çok olması gibi durumlar ise, zamanın etkin kullanımını zorlaştırmakta ve yönetimi güçleştirmektedir (Sayan, 2005: 86).

2.3. Yürütmede Zaman Yönetimi

Yürütme veya diğer bir ifadeyle yöneltme, hazırlanmış olan plan dahilinde kurulmuş olan bir işletmenin faaliyete geçirilmesi, çalışanlara yapacakları işler hakkında yol gösterilmesi ve yönetim süreçlerini kapsamaktadır (Genç, 2012:143). Planlama ve organizasyon faaliyetleri yönetim fonksiyonları içerisinde durağan bir özellik göstermesine karşın yürütme fonksiyonu daha aksiyonlu bir süreci ifade etmektedir (Efil, 2010:130, Şimşek, 2007: 129).

Yürütme fonksiyonu, çalışanların kendilerine yüklenmiş olan görevleri zamanında ve hatasız bir şekilde yerine getirmeleri üzerine kurulmuştur (Küçük, 2011:160). Burada yöneticiler, işlerin etkin ve zamanında yerine getirilmesi için, çalışanların motivasyonunu üst seviyede tutmalıdır. Ayrıca yürütme aksiyonlu bir süreç özelliği gösterdiğinden, isteksizlik, güncellikten uzak kalma, yetki devrinin etkin kullanılmaması, dezenformasyon ve uyum sağlayamama gibi durumlar zaman kayıplarını arttıracak ve yönetsel hataları ortaya çıkaracaktır (Efil, 2010:130).

2.4. Koordinasyonda Zaman Yönetimi

Uyumlu hale getirme veya eşgüdüm olarak ifade edilen koordinasyon, örgütlerin faaliyetlerini uyum ve disiplin içerisinde sürdürebilmesi olarak tanımlanmaktadır (Efil, 2010:131). Etkin ve iyi bir koordinasyon, yönetsel olarak etkinliği arttırmaktadır (Genç, 2012:143).

Zaman yönetimi bakımından koordinasyonu sağlamanın çok önemli katkıları bulunmaktadır. Örgütsel faaliyetlerin zamanında ve hatasız bir şekilde yapılması, tahmin edilemeyen olaylar karşısında tedbir alınması, gerektiği durumlarda ek süre talep edilmesi gibi katkılar sağlamaktadır. Etkin bir

koordinasyon, zaman tasarrufunu ve örgütsel verimliliği üst seviyeye çıkaracağı gibi etkin olmayan koordinasyon ise, personel arasında iletişimsizliğe ve işlerin süresinde doğru bir şekilde yapılmamasına neden olmaktadır (Daştan, 2012: 35).

2.5. Denetimde Zaman Yönetimi

Denetim; hazırlanan plana uygun ve uyumlu çalışabilecek bir örgüt yapısının inşa edilerek faaliyete geçirilmesi ve bunun neticesinden faaliyetlerin sorgulanması ve tespit edilmesi süreci olarak ifade edilmektedir (Dinçer ve Fidan, 2003:157). Bir başka tanımda ise denetim, örgütsel faaliyetlerin kıyaslanması ve bunun sonucunda varsa sapma ve hataları belirlemek, araştırıp sebeplerini bulmak ve düzeltmeye yönelik önlemlerin alınmasına ilişkin süreci ifade etmektedir (Şimşek, 2007:130).

Denetim fonksiyonunun iyi yönetilmemesi; işlerin verimliliğini ve etkinliğini olumsuz etkileyeceği gibi ayrıca zamansal olarak da işlerin tam süresinde yapılmasını da zorlaştıracaktır. Bu nedenle yöneticiler zamanlarını verimli kullanmak için öncelikle onu denetimleri altına almaları gerekmektedir (Taner, 2005: 67-68). Denetimsel etkinlik için, örgütsel faaliyetlere yönelik olarak rapor tutma yöntemi tercih edilebilir. Dönemsel olarak tutulacak denetim raporları ile yöneticiler, mevcut sorunları saptama ve çözme hususunda somut veriler elde etmiş olacaktır. Ayrıca bu konuda yapılacak olan öneriler ve uyarılarla yönetime yardımcı olacaktır. Böylece etkin ve hızlı bir denetim sağlanmış olup zamansal kayıpların yaşanması engellenecektir (Sabuncuoğlu ve Paşa, 2002: 98).

3. Metodoloji

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı; Elazığ Fırat Üniversitesi bünyesinde üst düzey olarak görev yapan akademik ve idari pozisyonlardaki yöneticilerin, zaman yönetimi konusundaki etkinliklerini ölçmeye yönelik görüşlerini ortaya koyarak, farklı demografik değişkenlere göre saptamaktır. Bu araştırmanın önemi ise; Fırat Üniversitesi bünyesinde görev yapmakta olan üst düzey yöneticilerin zaman yönetimi konusundaki düşünce ve davranışlarının etkinliğini ölçmek suretiyle, bu durumun üniversite genelindeki yansımalarını analiz yoluyla görebilmektir. Kurumsal zaman yönetimin etkin bir şekilde yapılması, başta eğitim olmak üzere diğer tüm süreçleri de olumlu yönde etkileyecek olup, eğitimde kurumsal bir marka olmanın ve başarının yolunu açacaktır.

3.2. Araştırmanın Varsayım ve Sınırlıkları

Bu araştırma, yöneticilerin anket sorularını cevaplarırken anketi oluşturan zaman yönetimine ilişkin soruları anlayıp doğru, samimi ve objektif cevaplar verdikleri varsayılmıştır. Araştırmada, Elazığ Fırat Üniversitesi'nde görevli üst yöneticilerinden veri sağlanmasından dolayı elde edilen sonuçlar sadece Elazığ Elazığ Fırat Üniversitesi için genellenebilir. Ayrıca araştırma, elde edilen sonuçların üst düzey yöneticilerin tamamına genelleştirilmesi açısından da bazı sınırlılıklar bulundurmaktadır.

3.3. Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Araştırmanın evrenini, Fırat Üniversitesi'nde üst düzey yönetici olarak çalışanlar oluşturmaktadır. 2020 yılında söz konusu üniversitede üst düzey yönetici olarak çalışan kişi sayısı 160'dır. Çalışma, bu evren üzerinde gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın amaçlarına en uygun örneklem hacminin tespiti için; n, örneklem hacmi; N, evren hacmi; t, güvenilirlik düzeyine ait tablo değeri, p ve q sırasıyla ilgilenilen olayın görülme ve görülmemeye olasılıkları ve d, duyarlılık düzeyi olmak üzere Cochran Formülü kullanılmıştır (Hayran, 2012: 72; Demir ve Sezgin, 2020: 242; Özpolat ve Gül, 2021: 91):

Örneklem Hacmi

$$n = N.(t2.p.q) / (d2.(N-1) + (t2.p.q))$$

Evren büyüklüğü (N) 160 olarak alındığında, Cochran Formülü olarak da bilinen yukarıdaki formüle göre örneklem büyüklüğü en az (n) 74 olmalıdır. Bu büyüklükteki bir örneklem büyüklüğünün %95 güven düzeyinde evreni temsil gücünün olacağı söylenebilir. Bu araştırmada istatistiksel açıdan elde edilen verilerin anlamlılık düzeyinin sağlanması amacı ile toplam 120 kişiye anket uygulanmıştır. Ancak, araştırmaya katılanlardan 3 kişinin anket formunda yer alan soruları eksik ve hatalı olarak cevapladığı tespit edilmiş ve toplamda 117 anket dikkate alınarak analiz yapılmıştır.

3.4. Araştırmanın Veri Toplama ve Analiz Yöntemi

Çalışmanın amacına uygun olan anket formu Karaoğlan'ın (2006) "Üst Düzey Yöneticilerin Zaman Yönetimi" adlı yüksek lisans tezinde de yararlanılan, 2003 yılında yayınlanan İstanbul Ticaret Odasına ait bir dergide bulunan çalışmadan referans alınmıştır. Anket içerisinde, katılımcıların kişisel bilgilerini ortaya koyan soruların yanında yöneticilerin zaman yönetimini etkin kullanma durumlarını ortaya koyan ve 32 ifadeden oluşan ölçek yer almaktadır. Ölçek içerisinde yer alan sorulardan 10, 12, 14, 15, 16, 2, 1, 24, 26, 3, 28 ve 29. ifadeler ters bir şekilde kodlanmaktadır. Birinci bölümdeki kişisel bilgi formunda yöneticilerin cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, unvan ve mesleki kıdem durumlarını ortaya koyan sorular yer al-

maktadır. İkinci bölümde toplam 32 ifadeden oluşan söz konusu ölçek, 5’li likert şeklinde yapılandırılmıştır. Bu bölümde katılımcıların “kişiden kaynaklı zaman tuzaklarından ne ölçüde etkilendikleri” (1, 2, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18. İfadeler), “yönetimsel zamanlarını nasıl kullandıkları” (19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26. İfadeler), “zamanın etkin kullanılmasına yönelik oluşturulan zaman planlama tekniklerinin katılımcılar tarafından ne ölçüde etkin kullanıldıkları” (3, 4, 5, 6, 7, 27, 28, 29. ifadeler) ve “kontrol soruları” (30, 31, 32. İfadeler) olmak üzere dört alt bölüm yer almaktadır. Kontrol sorularında temel amaç, ilk üç bölümde yer alan bazı sorulara katılımcıların verdikleri cevabın dördüncü bölümde kontrolünün sağlanmasıdır. Buna göre, 2. soruda 4 veya 5. şıkkı; 25. soruda ise 1 veya 2. şıkkı işaretleyen katılımcıların 30. Soruda 4 veya 5. şıkkı işaretlemesi beklenir. Bunun yanında 2. Soruda 1 veya 2. şıkkı; 25. soruda ise 4 veya 5. şıkkı işaretleyen katılımcıların ise 30. soruda 1 veya 2. şıkkı işaretlemesi beklenir. Bu kısımda ayrıca, 2. veya 25. soruda 3. şıkkı işaretleyenlerin ise 30. soruda 2, 3 veya 4. şıkkı işaretlemesi beklenir. Bunun dışında işaretlemenin olması durumunda ise 30. soruda benzer cevabı vermesi beklenir. Bir diğer kontrol sorusu olan 31. soruda ise, 17. soruya verilen cevabın aynısının veya bir alt ve bir üstteki şıkkın aynısını işaretlemesi beklenir. Son olarak 32. soru için 9. soruya verilen şıkkın 1, 2 veya 3 olması durumunda, 32. soruya da 1, 2 veya 3. şıkkı işaretlemesi beklenir.

Ölçek ortalama puanlarının değerlendirilmesinde aritmetik ortalamalar dikkate alınmıştır. Aritmetik ortalamaların değerlendirilmesinde ölçüt alınan araklılar aşağıda verilmektedir (Çakınberk ve Demirel, 2010: 110; Demir ve Kaya, 2021: 119):

$1,00 \leq \text{aritmetik ortalama} \leq 2,60$: Düşük;

$2,60 \leq \text{aritmetik ortalama} \leq 3,40$: Orta;

$3,40 \leq \text{aritmetik ortalama} \leq 5,00$: Yüksek

Değişkenler	N	Çarpıklık (Skewness)	Basıklık (Kurtosis)
Etkin Zaman Yönetimine Yönelik Görüşler	117	,207	-,430
Kişiden Kaynaklı Zaman Tuzaklarından Etkilenme Düzeyi	117	,477	,118
Yönetimsel Zaman Kullanma Düzeyi	117	,309	-,006
Zaman Planlama Tekniklerinin Etkin Kullanma Düzeyi	117	,511	-,312
Kontrol	117	,071	-,361

Tablo-1: Normallik Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin normal bir dağılım gösterip göstermediğinin tespitinde normallik analizine başvurulmuştur. Bu kısımda verilerin normal dağılımında Skewness ve Kurtosis değerlerinin -2 ile +2 aralığında olup olmadığına bakılmıştır.

Tablo 1’de görüldüğü üzere ifadelerin, Skewness ve Kurtosis (çarpıklık ve basıklık) değerleri -2 ile +2 arasında değer almıştır. Görüldüğü üzere, anket uygulaması sonucu elde edilen verilerin normal bir dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. (George ve Mallery, 2010; Demir ve Narlıkaya, 2021: 114). Bu nedenle, araştırmada parametrik test yöntemleri tercih edilmiştir. Verilerin analizinde; betimleyici istatistikler, güvenilirlik analizi, t-testi ve Tek yönlü (One way) varyans analizi yöntemlerinden yararlanılmıştır.

3.5. Araştırmanın Hipotezleri

Yapılan bu çalışmanın amacına ulaşabilmesi için aşağıda yer alan hipotezler test edilmiştir:

H1: Fırat Üniversitesi’nde görev yapan üst düzey yöneticilerin zaman yönetimi konusundaki etkinliklerini belirlemeye yönelik görüşleri, cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H2: Fırat Üniversitesi’nde görev yapan üst düzey yöneticilerin zaman yönetimi konusundaki etkinliklerini belirlemeye yönelik görüşleri, yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H3: Fırat Üniversitesi’nde görev yapan üst düzey yöneticilerin zaman yönetimi konusundaki etkinliklerini belirlemeye yönelik görüşleri, medeni duruma göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H4: Fırat Üniversitesi’nde görev yapan üst düzey yöneticilerin zaman yönetimi konusundaki etkinliklerini belirlemeye yönelik görüşleri, eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

H5: Fırat Üniversitesi’nde görev yapan üst düzey yöneticilerin zaman yönetimi konusundaki etkinliklerini belirlemeye yönelik görüşleri, mesleki kıdeme göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

3.6. Güvenirlik Analizi

Araştırmada, anket uygulaması sonucu elde edilen verilerin güvenilirliklerinin test edilmesinde Cronbach’s Alpha katsayısı ortaya konmuştur. Bu kısımda elde edilen değerlerin yorumlanmasında aşağıdaki sınıflama baz alınmıştır (Kılıç, 2016: 48; Düşükcan, vd., 2019: 437; Demir ve Narlıkaya, 2020: 2898):

$0,00 \leq \alpha \leq 0,40$ ise ölçek güvenilir değildir.

$0,41 \leq \alpha \leq 0,60$ ise ölçek düşük güvenilirliktedir.

$0,61 \leq \alpha \leq 0,80$ ise ölçek orta güvenilirliktedir.

$0,81 \leq \alpha \leq 1,00$ ise ölçek yüksek güvenilirliktedir.

Madde Sayısı	Cronbach's Alpha
32	,736

Tablo-2: Güvenirlik Analizi

Tablo 2 incelendiğinde, anket içerisinde yer alan ifadelerin oldukça güvenilir olduğu görülmektedir.

3.7. Bulgular

3.7.1. Araştırma Grubunu Tanımlayıcı Bulgular

Yöneticilerin yaş, cinsiyet, medeni durum, unvan, eğitim ve mesleki kıdeme ait özellikleri aşağıdaki tablolarda sunulmuştur.

KATILIMCI PROFİLİ (n=100)		
Cinsiyet	F	%
Erkek	96	82,1
Kadın	21	17,9
Yaş	F	%
20-30 yaş	2	1,7
31-40 yaş	11	9,4
41-50 yaş	50	42,7
51 ve üzeri yaş	54	46,2
Medeni Durum	F	%
Evli	108	92,3
Bekar	9	7,7
Eğitim Düzeyi	F	%
Ön lisans	3	2,6
Lisans	38	32,5
Lisansüstü	14	12,0
Doktora	62	53,0
Unvan Durumu	F	%
Genel Sek.	1	,9
Dekan	10	8,5
Dekan Yrd.	22	18,8
Fakülte-Enstitü-Yüksekokul Sek.	23	19,7
Daire Bşk.	6	5,1
Müdür	28	23,9

Müdür Yrd.	21	17,9
Başhekim	1	,9
Başhekim Yrd.	5	4,3
Mesleki Kıdem	F	%
10 yıl ve altı	13	11,1
11 yıl ve üzeri	104	88,9

Tablo-3: Katılımcılara Ait Demografik Özellikler

Tablo 3'te görüldüğü üzere, katılımcıların % 82,1'inin erkek, % 17,9'unun ise kadın olduğu, % 1,7'sinin 20-30 yaş; % 9,4'ünün 31-40 yaş; %42,7'sinin 41-50 yaş ve son olarak % 46,2'sinin ise 51 ve üzeri yaş grubunda olduğu ve % 92,3'ünün evli, % 7,7'sinin ise bekâr olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların eğitim düzeyi dağılımlarında % 2,6'sının Ön lisans, % 32,5'inin lisans, % 12'sinin lisansüstü ve %53'ünün ise doktora mezunu olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların unvan dağılımlarında büyük çoğunluğunun müdür ve müdür yardımcısı olarak görev yaptığı ve mesleki kıdemleri açısından ise, % 11,1'inin 10 yıl ve altı ve % 88,9'unun ise 11 yıl ve üzerinde mesleki kıdeme sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, katılımcıların çoğunluğunun orta yaş üzerinde olan kişilerden oluştuğu ve lisans eğitiminden sonra da eğitimlerine devam eden eğitim seviyesi ve mesleki tecrübeleri yüksek kişiler olduğunu göstermektedir.

3.7.2. Betimsel İstatistikler

Tablo 4'te araştırmada yer alan değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler yer almaktadır.

Değişkenler	Aritmetik Ort.	Standart Sap.
Etkin Zaman Yönetimine Yönelik Görüşler	2,68	,38
Kişiden Kaynaklı Zaman Tuzaklarından Etkilenme Düzeyi	2,71	,43
Yönetsel Zamanı Kullanma Düzeyi	2,85	,63
Zaman Planlama Tekniklerinin Etkin Kullanma Düzeyi	2,42	,50
Kontrol	2,77	,66

Tablo-4: Betimsel İstatistik Bulguları

Söz konusu sınıflama göz önüne alındığında, katılımcıların etkin zaman yönetimine ilişkin görüşlere orta düzeyde bir katılım gösterdikleri tespit edilmiştir. Bu sonuç, katılımcıların zamanı etkin bir şekilde yönetmede yetersiz kaldığını göstermektedir.

Katılımcıların etkin zaman yönetimine ilişkin görüşlerini ortaya koyan alt boyutlara yönelik elde edilen değerlere bakıldığında ise benzer şekilde “Kişiden Kaynaklı Zaman Tuzaklarından Etkilenme Düzeyi, Yönetimsel Zamanı Kullanma Düzeyi ve Kontrol” alt boyutlarında orta düzeyde bir katılımın olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar aynı şekilde sözü edilen alt boyutlar bağlamında yöneticilerin zamanlarını etkin bir şekilde kullanmadıklarını ortaya koymaktadır.

Katılımcıların etkin zaman yönetimine ilişkin görüşleri içerisinde yer alan “kontrol” alt boyutunda ise düşük bir katılım gösterdikleri görülmektedir.

3.7.3. Araştırma Hipotezlerinin Sınanması

Çalışmanın bu kısmında araştırmanın amacı doğrultusunda oluşturulan hipotezlerin test sonuçları yer almaktadır. Tablo 5’te cinsiyete göre katılımcıların zaman yönetimine ilişkin görüşlerinin karşılaştırılması verilmiştir.

$p > 0,05 = \text{Red}$, $p < 0,05 = \text{Kabul}$

Değişkenler		N	Ort.	ss.	t	p
Etkin Zaman Yönetimine Yönelik Görüşler	Erkek	96	2,70	,37	1,054	,29
	Kadın	21	2,60	,38		
Kişiden Kaynaklı Zaman Tuzaklarından Etkilenme Düzeyi	Erkek	96	2,60	,38	1,094	,28
	Kadın	21	2,73	,43		
Yönetimsel Zamanı Kullanma Düzeyi	Erkek	96	2,62	,45	1,327	,19
	Kadın	21	2,89	,65		
Zaman Planlama Tekniklerinin Etkin Kullanma Düzeyi	Erkek	96	2,68	,45	,737	,46
	Kadın	21	2,43	,50		
Kontrol	Erkek	96	2,35	,53	1,534	,13
	Kadın	21	2,73	,66		

Tablo-5: Cinsiyete Göre Katılımcıların Zaman Yönetimine İlişkin Görüşlerinin Karşılaştırılması

Tablo 5 incelendiğinde, cinsiyete göre katılımcıların zaman yönetimine ilişkin görüşlerinin karşılaştırma sonucunda 0,05 düzeyinde anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p > 0,05$, H1 hipotezi red).

Tablo 6’da yaşa göre katılımcıların zaman yönetimine ilişkin görüşlerinin karşılaştırılması verilmiştir.

Tablo 6 incelendiğinde, yaşa göre katılımcıların zaman yönetimine ilişkin görüşlerinin karşılaştırma sonucunda 0,05 düzeyinde anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p > 0,05$, H2 hipotezi red).

p>0,05= Red, p<0,05= Kabul

Değişkenler		N	Ort.	ss.	F	p
Etkin Zaman Yönetimine Yönelik Görüşler	20-30 yaş	2	2,69	,33	,390	,68
	31-40 yaş	11	2,64	,38		
	41-50 yaş	50	2,71	,39		
	51 ve üzeri yaş	54	2,68	,38		
Kişiden Kaynaklı Zaman Tuzaklarından Etkilenme Düzeyi	20-30 yaş	2	2,78	,44	,392	,68
	31-40 yaş	11	2,68	,42		
	41-50 yaş	50	2,73	,45		
	51 ve üzeri yaş	54	2,71	,43		
Yönetimsel Zamanı Kullanma Düzeyi	20-30 yaş	2	2,82	,41	,270	,76
	31-40 yaş	11	2,81	,69		
	41-50 yaş	50	2,90	,61		
	51 ve üzeri yaş	54	2,85	,63		
Zaman Planlama Tekniklerinin Etkin Kullanma Düzeyi	20-30 yaş	2	2,38	,41	,339	,71
	31-40 yaş	11	2,38	,58		
	41-50 yaş	50	2,46	,45		
	51 ve üzeri yaş	54	2,42	,50		
Kontrol	20-30 yaş	2	2,82	,63	,044	,96
	31-40 yaş	11	2,76	,62		
	41-50 yaş	50	2,77	,70		
	51 ve üzeri yaş	54	2,77	,66		

Tablo-6: Yaşa Göre Katılımcıların Zaman Yönetimine İlişkin Görüşlerinin Karşılaştırılması

p>0,05= Red, p<0,05= Kabul

Değişkenler		N	Ort.	ss.	t	p
Etkin Zaman Yönetimine Yönelik Görüşler	Evli	108	2,69	,39	,726	,47
	Bekar	9	2,59	,19		
Kişiden Kaynaklı Zaman Tuzaklarından Etkilenme Düzeyi	Evli	108	2,72	,44	,822	,41
	Bekar	9	2,60	,25		
Yönetimsel Zamanı Kullanma Düzeyi	Evli	108	2,87	,64	1,112	,27
	Bekar	9	2,63	,28		
Zaman Planlama Tekniklerinin Etkin Kullanma Düzeyi	Evli	108	2,42	,51	-,243	,81
	Bekar	9	2,46	,34		
Kontrol	Evli	108	2,77	,66	-,215	,83
	Bekar	9	2,81	,62		

Tablo-7: Medeni Duruma Göre Katılımcıların Zaman Yönetimine İlişkin Görüşlerinin Karşılaştırılması

Tablo 7’de medeni duruma göre katılımcıların zaman yönetimine ilişkin görüşlerinin karşılaştırılması verilmiştir. Bu tablo incelediğinde, medeni duruma göre katılımcıların zaman yönetimine ilişkin görüşlerinin karşılaştırma sonucunda 0,05 düzeyinde anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$, H3 hipotezi red).

$p>0,05$ = Red, $p<0,05$ = Kabul

Değişkenler		N	Ort.	ss.	F	p
Etkin Zaman Yönetimine Yönelik Görüşler	Ön lisans	3	2,73	,40	,855	,43
	Lisans	38	2,73	,36		
	Lisansüstü	14	2,64	,36		
	Doktora	62	2,68	,38		
Kişiden Kaynaklı Zaman Tuzaklarından Etkilenme Düzeyi	Ön lisans	3	2,69	,48	,417	,66
	Lisans	38	2,81	,51		
	Lisansüstü	14	2,70	,38		
	Doktora	62	2,71	,43		
Yönetimsel Zamanı Kullanma Düzeyi	Ön lisans	3	2,96	,63	1,113	,33
	Lisans	38	2,85	,60		
	Lisansüstü	14	2,77	,63		
	Doktora	62	2,85	,63		
Zaman Planlama Tekniklerinin Etkin Kullanma Düzeyi	Ön lisans	3	2,55	,48	2,535	,08
	Lisans	38	2,42	,43		
	Lisansüstü	14	2,33	,52		
	Doktora	62	2,42	,50		
Kontrol	Ön lisans	3	2,71	,75	,332	,72
	Lisans	38	2,86	,74		
	Lisansüstü	14	2,79	,57		
	Doktora	62	2,77	,66		

Tablo-8: Eğitim Düzeyine Göre Katılımcıların Zaman Yönetimine İlişkin Görüşlerinin Karşılaştırılması

Tablo 8’te eğitim düzeyine göre katılımcıların zaman yönetimine ilişkin görüşlerinin karşılaştırılması verilmiştir. Bu tablo incelediğinde, eğitim düzeyine göre katılımcıların zaman yönetimine ilişkin görüşlerinin karşılaştırma sonucunda 0,05 düzeyinde anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$, H4 hipotezi red).

Tablo 9’da mesleki kıdeme göre katılımcıların zaman yönetimine ilişkin görüşlerinin karşılaştırılması verilmiştir.

Tablo 9 incelediğinde, mesleki kıdeme göre katılımcıların zaman yönetimine ilişkin görüşlerinin karşılaştırma sonucunda 0,05 düzeyinde anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$, H5 hipotezi red).

p>0,05= Red, p<0,05= Kabul

Değişkenler		N	Ort.	ss.	t	p
Etkin Zaman Yönetimine Yönelik Görüşler	10 yıl ve altı	13	2,58	,26	-,977	,33
	11 yıl ve üzeri	104	2,69	,39		
Kişiden Kaynaklı Zaman Tuzaklarından Etkilenme Düzeyi	10 yıl ve altı	13	2,72	,35	,075	,94
	11 yıl ve üzeri	104	2,71	,44		
Yönetsel Zamanı Kullanma Düzeyi	10 yıl ve altı	13	2,68	,37	1,011	,31
	11 yıl ve üzeri	104	2,87	,65		
Zaman Planlama Tekniklerinin Etkin Kullanma Düzeyi	10 yıl ve altı	13	2,19	,39	1,727	,09
	11 yıl ve üzeri	104	2,45	,51		
Kontrol	10 yıl ve altı	13	2,74	,62	-,148	,88
	11 yıl ve üzeri	104	2,77	,66		

Tablo-9: Mesleki Kıdeme Göre Katılımcıların Zaman Yönetimine İlişkin Görüşlerinin Karşılaştırılması

3.8. Araştırmaya İlişkin Hipotezlerin Sonuçları

Araştırmaya ilişkin oluşturulan hipotezlerin sonuçları Tablo 10’da verilmiştir. Değişkenler arasında yapılan t testi ve Tek yönlü (One way) varyans analizlerinin sonucunda, başta kurulmuş olan 5 hipotezden tamamı reddedilmiştir.

p>0,05= Red, p<0,05= Kabul

Hipotez No.	Hipotezler	Sonuç
H1	Fırat Üniversitesi’nde görev yapan üst düzey yöneticilerin zaman yönetimi konusundaki etkinliklerini belirlemeye yönelik görüşleri, cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.	Red
H2	Fırat Üniversitesi’nde görev yapan üst düzey yöneticilerin zaman yönetimi konusundaki etkinliklerini belirlemeye yönelik görüşleri, yaşa göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.	Red
H3	Fırat Üniversitesi’nde görev yapan üst düzey yöneticilerin zaman yönetimi konusundaki etkinliklerini belirlemeye yönelik görüşleri, medeni duruma göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.	Red

H4	Fırat Üniversitesi'nde görev yapan üst düzey yöneticilerin zaman yönetimi konusundaki etkinliklerini belirlemeye yönelik görüşleri, eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.	Red
H5	Fırat Üniversitesi'nde görev yapan üst düzey yöneticilerin zaman yönetimi konusundaki etkinliklerini belirlemeye yönelik görüşleri, mesleki kıdeme göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.	Red

Tablo-10: Hipotezlerin Kabul ve Red Durumları

Sonuç

1975 yılında kurulmuş olan Fırat Üniversitesinin çeşitli birimlerinde üst düzey yöneticilik yapan akademik ve idari pozisyonlardaki görevlilere yönelik yapılmış olan bu çalışma, yöneticilerin zaman yönetimi konusundaki algı ve beceri seviyelerini ölçme ve tespit edebilme amacı taşımaktadır. Önceki dönemlerde farkındalığın bulunmadığı bir konu olmasına karşın; güncel yönetim yaklaşımlarında önemli bir yer tutan zaman yönetiminin, bir kamu ve eğitim işletmesi olan kurumumuzda ne denli bilinçli bir şekilde algılandığı ve işlendiği, yapılan bu çalışma dahilindeki anket yardımıyla analiz edilerek gözlemlenmeye çalışılmıştır.

Eğitimde marka olabilmek, bir eğitim kurumunun en büyük hayalidir. İtibarlı ve tercih edilebilir olmak, bulunduğu konumu en iyi şekilde değerlendirebilmek, ülkeye sadece öğrenci ve çalışan değil, aynı zamanda değer yetiştirebilmek, kaliteli zekâlar kazandırabilmek, topluma her konuda ışık tutabilmek, bir eğitim kurumundan beklenen çok önemli olgulardır. Ancak tüm bunlar elbette ki, işletmelerde vazgeçilmez olan etkinliğin ve verimliliğin tam manasıyla anlaşılabilmesi ve uygulanabilmesiyle mümkündür. Bir eğitim işletmesi öncelikle hangi alanlarda eğitim ihtiyacı olduğunu belirlemeli, yaşanan çağın ihtiyaçlarını göz önüne alarak ciddi bir eğitim planlaması yapmalı ve bu plan doğrultusunda organizasyonunu gerçekleştirmelidir. Eğitim unsurlarını mümkün olan en iyi şekilde bir araya getirerek, uyum içerisinde faaliyetlerini yürütmeli ve eksiklerini giderebilmek amacıyla sıkı bir kontrol ve geri bildirim mekanizması kurarak etkinliğini tüm süreçler üzerinde arttırmalıdır. Yaşadığı çağın gereklerini dikkate alarak, yeniliği sürdürülebilir hale getiren ve geleceği doğru bir şekilde planlayan üniversiteler, ileriki dönemlerde de varlığını ve bulunduğu konumu korumayı başarabilir. Kurulmuş olan fakülteler, enstitüler, okullar ve diğer gerekli birimlerin ihtiyaca ne ölçüde cevap verebildiği son derece önemlidir. Bu ağacın meyvesi, yetiştirilen ve mezun edilen öğrenci ve elemanlar olacaktır; onların çalışma hayatı içerisinde ve toplumun genelinde nerelerde

olduğu ve ne kadar faydalı olabildiği, yapılan tüm bu faaliyetlerin en iyi ölçüm aracı olacaktır.

Eğitim; hem bireysel hem de toplumsal olarak insana yapılmış ve yapılacak olan belki de en büyük ve yararlı yatırımdır. Bir bireyin ahlaklı ve donanımlı şekilde topluma kazandırılması, ancak doğru ve zamanında yapılacak bir eğitimle mümkün olabilir. Bu nedenle eğitim işletmeleri bu hayati fonksiyonlarının farkında olmalı ve yapısını bu doğrultuda, çağın gereklerini de dikkate alarak sürekli güncel tutmalı, gelişmeleri takip etmeli ve uyum süreçlerini uzun tutmamalıdır. Kendisinden beklendiği gibi etkin, aktif ve güncel bir eğitim kurumu olabilmek için; görevde bulunan paydaşların çağın gereklerini takip etmesi, kendini idealist bir şekilde yetiştiren eğitimci ve idareci kadroları oluşturabilmesi gerekmektedir.

Kurumumuz yöneticileri, hem eğitimsel hem de yönetsel konularla ilgilenmek zorunda olduklarından, zamanlarını çok etkin kullanmak zorundadırlar. Bazen birden fazla makamı yönetmek, hem eğitimci hem de yönetici olmak; birden fazla kimlik taşımak demektir. Bu da kendisinden daha fazla beklentinin olması anlamına gelir. Hal böyleyken yöneticiler; zamanını işgal edebilecek unsurlara karşı dikkatli olmalı, özellikle teknolojik yönü ağır basan zaman tuzaklarına düşmemeli, kurumunun ve paydaşlarının çıkarlarını her şeyden önde tutmalı ve çalışma zamanlarını buna göre düzenlemelidir. Zaman yönetimine olan farkındalığın artması, etkin ve verimli bir ortam oluşturacağından; kurumsal kimliğin, örgütsel bağlılık ve kültürün gelişmesinin de önünü açacaktır. Gerek akademik, gerekse idari pozisyonlarda bulunan çalışanları ve tabii olarak öğrencileri ile bir bütün şeklinde değer ifade eden eğitim örgütleri; paydaşları ile gerekli görüş alış-verişlerinde bulunmak ve paylaşımcı bir yapı ile hareket etmek suretiyle, statik örgüt yapısı yerine dinamik örgüt yapısını her anlamda benimsemeli ve gerekli güncelleştirmeleri bünyesinde sürekli uygulamalıdır.

Çalışmamız içerisinde yapmış olduğumuz anketlerin analizi neticesinde tespit edilen sonuçlara genel itibarıyla aşağıda yer verilmiştir. Söz konusu çalışmamıza katılım gösteren yöneticilerimizin;

- ✓ Cinsiyetlerine göre zaman yönetimi konusundaki etkinlik ve verimlilikleri anlamlı bir farklılık içermemektedir.
- ✓ Yaşlarına göre zaman yönetimi konusundaki düşünce ve davranışları arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir.
- ✓ Medeni durumları dikkate alındığında yine, zaman yönetiminin etkinliği hususunda anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.
- ✓ Eğitim durumları bağlamında, zaman yönetimi konusundaki düşünce ve davranışlarında anlamlı bir farklılık yoktur.

✓ Mesleki kıdemleri de incelendiğinde, zaman yönetimi konusundaki tutum ve davranışlarında yine anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.

Etkin zaman yönetimine ilişkin görüşlere orta düzeyde bir katılım gösterdikleri tespit edilmiştir. Bu da; yöneticilerin zamanı etkin bir şekilde yönetmede yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır. Etkin zaman yönetimine ilişkin görüşlerini belirleyen alt boyutlara yönelik elde edilen değerler incelendiğinde de, yine benzer şekilde “Kişiden Kaynaklı Zaman Tuzaklarından Etkilenme Düzeyi, Yönetimsel Zamanı Kullanma Düzeyi ve Kontrol” alt boyutlarında orta düzeyde bir katılımın olduğu görülmektedir. Burada söz konusu alt boyutlar bağlamında yöneticilerin zamanlarını etkin bir şekilde kullanamadıkları tespit edilmiştir. Etkin zaman yönetimine ilişkin görüşler içerisinde yer alan “kontrol” alt boyutunda ise düşük bir katılım seviyesinde oldukları görülmüştür.

Sonuç olarak; katılımcıların demografik değişkenler kapsamında, zaman yönetimine ilişkin görüş ve davranışları anlamlı bir farklılık içermemekte olup, söz konusu zaman yönetimi davranışlarının bu değişkenlerden bağımsız gerçekleştiği, yapılan çalışma ve analizler sonucunda tespit olunmuştur. Ayrıca etkin zaman yönetimi konusunda; yöneticilerin genel olarak orta seviyede bulunduğu belirlenmiştir. Bu sonuç, zaman yönetiminin etkinliği açısından olumsuz bir durumun ifadesidir. Eğer zaman doğru ve yeterli olarak yönetilemiyorsa; geriye kalan diğer süreçlerin de olması gerektiği gibi yönetilemediği söylenebilir.

Kaynakça

- AYDIN, A. H. (2011). *Yönetim Bilimi*, 4. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- CAN, H. (1994). *Organizasyon ve Yönetim*, Ankara: Siyasal Kitapevi.
- ÇAKINBERK, A. ve DEMİREL, E.T. (2010). Örgütsel Bağlılığın Belirleyicisi Olarak Liderlik: Sağlık Çalışanları Örneği, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (24), 103-119.
- DAŞTAN, S. (2012). *Organizasyonlarda Zaman Yönetiminin İş görenlerin Performansına Etkisi*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- DEMİR, Ö. ve KAYA, E. (2021). Muhasebe Meslek Mensuplarının Adli Muhasebeye İlişkin Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi, *Uluslararası Turizm, Ekonomi ve İşletme Bilimleri Dergisi (IJTEBS)*, 5(2): 113–128.
- DEMİR, Ö. ve NARLIKAYA, Z. (2020). Covid-19 Salgını Sürecinde Muhasebe ve Finans Derslerini Alan Öğrencilerin Uzaktan Eğitime İlişkin Tutumlarının

Araştırılması, *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(60), 2894-2904.

DEMİR, Ö. ve NARLIKAYA, Z. (2021). Muhasebe Meslek Mensuplarının Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardına Yönelik Algılarının İncelenmesi: Elazığ İli Örneği, *Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi*, 8(16): 105-125.

DEMİR, Ö. ve SEZGİN, E.E. (2020). Kadın Girişimciliği ve Karşılaştıkları Sorunlar: Elazığ, Türkiye'den Yerel Bir Bulgu, *İnönü University International Journal of Social Sciences, (INIJOSS)*, 9(1), 236-254.

DİNÇER, Ö. ve FİDAN, Y. (1999). *İşletme Yönetimi*, (4. Baskı), İstanbul: Beta Yayınları.

DİNÇER, Ö. ve FİDAN, Y. (2003). *İşletme Yönetimi*, (4. Baskı), İstanbul: Beta Yayınları.

DRUCKER, P. F. (1994). *Etkin Yöneticilik*, (Çev. Ahmet Özden, Nuray Tunalı), İstanbul: Eti Kitapları Yön Yayıncılık.

DÜŞÜKCAN, M., SEZGİN, E.E. ve KAYA, E. (2019). Elazığ 112 Acil Sağlık Hizmetleri İstasyonlarında Görev Yapan Sağlık Çalışanlarında İş Streslerinin İşten Ayrılma Niyetine Etkisi, *Journal of Academic Value Studies (JAVStudies)*, 5(3), 433-442.

EFİL, İ. (2010). *İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon*, Bursa: Dora Yayınları.

GENÇ, N. (2012). *Yönetim ve Organizasyon*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

GEORGE, D. ve MALLERY, M. (2010). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference*, 17.0 update (10a ed.) Boston: Pearson.

GÜVEN M. ve YEŞİL S. (2004). *İşletmelerde Zaman Yönetimi*, Edit. İsmail Bakan, Çağdaş Yönetim Yaklaşımları: İlkeler, Kavramlar ve Yaklaşımlar içinde, İstanbul: Beta Basım, 59-91.

HAYRAN, O. (2012). *Sağlık Bilimlerinde Araştırma ve İstatistik Yöntemler*, İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.

KARAOĞLAN, A. D. (2006). *Üst Düzey Yöneticilerin Zaman Yönetimi*, Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.

KILIÇ, S. (2016). Cronbachs Alpha Reliability Coefficient, *Journal of Mood Disorders*, 6(1), 47-48.

KOCH, R. (1998). *The 80/20 Principle: The Secret of Achieving More With Less*, New York: Bantam Doubleday Dell Publishing Group.

KÜÇÜK, O. (2011). *Stratejik İşletme Bilgisi ve Yönetimi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

MACKENZIE, R. A. (1985). *Zaman Tuzağı*, (Çev: Yakut Güneri), İstanbul: İlgı Yayıncılık.

ÖZDEMİR, A. (2006). Farklı Örgüt Kültürü Olan İşletmelerde Zaman Yönetimi Üzerine Deneye Dayalı Bir Araştırma: Bursa İli Örneği, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.

ÖZPOLAT, A. ve GÜL, M. (2021). Elazığ İlindeki Muhasebe Meslek Mensuplarında Strese Neden Olan Etmenler ve Meslek Mensuplarının Stres Düzeylerinin İncelenmesi, *Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi*, 8(15), 85-98.

SABUNCUOĞLU, Z. ve PAŞA, M. (2002). *Zaman Yönetimi*, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.

SAYAN, İ. (2005). *Yönetici Hemşirelerde Zaman Yönetimi*, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

SMITH, H.W. (1998). *Hayatı ve Zamani Yönetiminin 10 Doğal Yasası*, (Çeviri: Aslı Cingil Çelik), İstanbul: Rota Yayın Yapım Tanıtım.

ŞİMŞEK, Ş. (2007). *Yönetim ve Organizasyon*, Konya: Adım Ofset & Matbaacılık.

TANER, B. (2005). Zaman Yönetimi, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hakemli Dergisi*, 6(23), 67-71.

TENGİLİMOĞLU, D., ALTINÖZ, M., BAŞPINAR, N. Ö, ERDÖNMEZ, C. ve TUTAR, H. (2011). *Zaman Yönetimi*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

TORTOP, N., İSBİR, E., G., AYKAÇ, B., YAYMAN, H. ve ÖZER, A. (2007). *Yönetim Bilimi*, Ankara: Nobel Yayınları.

WEBBER, R. A. (1972). *Time and Management*, New York: Van Nostrand Reinhold Comp.

YILMAZ, K. (2010). *Yönetim Süreçleri*, Memduhoğlu, H.B., Yılmaz, K. (Ed.), Türk Eğitim Sistemi Ve Okul Yönetimi içinde (2. Baskı), Ankara: Pegem Akademi Yayın Dağıtım.

DÜZELTME YAZISI / ERRATUM

Harput Araştırmaları Dergisi'nin 2021 tarihli 8. cildinin 16. sayısında yayımlanan “*Hastanelerde Bina Yönetiminin Sağlık Çalışanlarının Görüşleri Açısından İncelenmesi: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması, 8/16, 79-104*” başlıklı makalede, yazarlardan kaynaklanan sehven yapılmış bir hatanın ileride etik sorun yaşamamak için düzeltilmesi talep edilmiş olup, yapılan düzeltmeler ve açıklamalar aşağıda sunulmuştur.

1. Düzeltme, 97.sayfada yer alan şu paragraf üzerinde yapılacaktır:

Mevcut hali

“Ölçeğin yapı geçerliliğinin belirlenmesi için “keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizleri” yapılmıştır. Keşfedici faktör analizinin sonuçları yukarıdaki Tablo 5’de yer almaktadır. Sağlık kuruluşlarının bina yönetimi değerlendirme ölçeği maddelerinin, iki boyut altında kümeleştiği görülmüştür. Faktör analizi öncesinde 59 maddeden oluşan ölçek, 51 maddeye indirilmiştir. Maddelerden üçü her iki boyutta da yakın faktör yükleriyle yer aldıkları için ölçekten çıkarılmıştır. Diğer maddeler ise faktör yükleri 32’nin altında kaldığı için ölçekten çıkarılmışlardır.”

Olması gereken hali

“Ölçeğin yapı geçerliliğinin belirlenmesi için “keşfedici ve doğrulayıcı faktör analizleri” yapılmıştır. Keşfedici faktör analizinin sonuçları yukarıdaki Tablo 5’de yer almaktadır. Sağlık kuruluşlarının bina yönetimi değerlendirme ölçeği maddelerinin, iki boyut altında kümeleştiği görülmüştür. Faktör analizi öncesinde 63 maddeden oluşan ölçek, 51 maddeye indirilmiştir. F18, F34, F61, F73, F74, F81, F83, F131 ve F136 numaralı maddeler, faktör yükleri 0,32’den düşük olduğu için F84, F121 ve F123 numaralı maddeler ise her iki boyutta da yakın faktör yükleriyle yer aldıkları için ölçekten çıkarılmıştır.”

2. Düzeltme, 88.sayfada yer alan şu paragraf üzerinde de yapılacaktır:

Mevcut hali

“Yukarıda ifade edilen işlem adımlarının ilki olan “ölçülecek tutumun (özelğin) tanımlanması” adımı kapsamında literatür taranarak, ölçülmek istenen tutumun kuramsal tanımı çerçevesinde, gözlenmek istenen tepkileri uyaracağı düşünülen durumların tasarlanması ve kullanılan ölçekleme tekniğine uygun olarak ifade edilmesine çalışılmıştır”. Söz konusu tasarımı, madde havuzunun oluşturulması (denemelik maddelerin yazımı) izlemiştir.

Madde havuzunda 59 madde yer almıştır. Bu maddeler, literatürün taranması sonucunda sağlık kuruluşlarında bina yönetiminin değerlendirilmesinde on iki boyutunu temsil edecek şekilde tasarlanmıştır. Her bir boyut için madde sayısı farklıdır.”

Olması gereken hali

“Yukarıda ifade edilen işlem adımlarının ilki olan “ölçülecek tutumun (özeliğın) tanımlanması” adımı kapsamında literatür taranarak, ölçülmek istenen tutumun kuramsal tanımı çerçevesinde, gözlenmek istenen tepkileri uyaracağı düşünölen durumların tasarlanması ve kullanılan ölçekleme tekniğine uygun olarak ifade edilmesine çalışılmıştır”. Söz konusu tasarımı, madde havuzunun oluşturulması (denemelik maddelerin yazımı) izlemiştir. Madde havuzunda 63 madde yer almıştır. Bu maddeler, literatürün taranması sonucunda sağlık kuruluşlarında bina yönetiminin değerlendirilmesinde on iki boyutunu temsil edecek şekilde tasarlanmıştır. Her bir boyut için madde sayısı farklıdır.”

Yapılan düzeltmeler, araştırmanın tasarımına, bulgularına, sonuçlarına etki etmemektedir.

YAYIM İLKELERİ VE MAKALE YAZIM KURALLARI

Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi **Mart** ve **Eylül** aylarında olmak üzere yılda iki sayı yayımlanır. Dergimize gönderilen yazılar, sosyal bilimler alanında, **Elazığ ili ve yakın çevresini konu alan özgün çalışmalar olmalı** ve aşağıda belirtilen nitelikleri taşımalıdır.

Etik kurul izni gerektiren çalışmalarda, izinle ilgili bilgilere (kurul adı, tarih ve sayı no) yöntem bölümünde ve ayrıca makalenin sonunda yer verilmelidir. Dergimize çalışmanızı yüklerken, makale dosyanızla birlikte Etik Kurul belgenizi de yüklemeniz gerekmektedir. Çalışmanız etik kurul izni gerektiren çalışma grubunda yer almıyor ise bu durumu belirten beyan formunu imzalamanız ve ilgili durumu makale metninizde belirtmeniz gerekmektedir. Bu bağlamda, **Etik kurul onayı gerektiren çalışmalar şunlardır:**

*Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,

*İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,

*İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,

* Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,

*Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.

1. Türkçe ve yabancı dildeki başlıklar; yazının kapsamıyla uyumlu; yazının konusunu kısa, açık ve yeterli ölçüde yansıtmalıdır.

2. Türkçe ve yabancı dildeki özetler; yazının amacını, kapsamını ve sonuçlarını yansıtmalıdır. Türkçe makalelerin başına Türkçe ve İngilizce; İngilizce makalelerin başına Türkçe ve İngilizce özet eklenmelidir. Türkçe ve yabancı dildeki özetlere **anahtar kelimeler eklenmelidir. Bu kelimeler en az 4, en fazla ise 6 tane olmalıdır.**

3. Makaleler, dil ve ifade bakımından dilbilgisi kurallarına uygun olmalı, makalede açık ve yalın bir anlatım yolu izlemeli, ayrıca amaç ve kapsam dışına çıkan gereksiz bilgilere yer verilmemelidir.

4. Makalenin hazırlanmasında bilinen bilimsel yöntemlere uyulmalı, çalışmanın konusu, amacı, kapsamı, hazırlanma gerekçesi vb. bilgiler yeterli ölçüde ve belirli bir düzen içinde verilmelidir. Makalede kullanılan şekil, tablo, fotoğraf ve diğer belgeler bilimsel kurallara uygun olarak hazırlanmalıdır.

5. Makalede kullanılan şekil, tablo, fotoğraf ve diğer belgelerin altında kolayca anlaşılacak biçimde yalın ve yeterli bir açıklama bulunmalıdır.

6. Makalede kullanılan kaynaklar yazım kurallarına uygun olarak düzenlenmeli, **değinen her belge kaynaklar kısmında yer almalı, ancak yazıda değinilmeyen belgelere kaynaklar kısmında yer verilmemelidir.**

7. Sonuçlar, araştırmanın amaç ve kapsamına uygun olmalı, ana çizgileriyle ve öz olarak verilmeli, metinde sözü edilmeyen veri ya da bulgulara sonuçta yer verilmemelidir.

8. Yazılar A4 kâğıdının bir yüzüne basılmalı ve bütün kenar boşlukları 2,5 cm olarak ayarlanmalıdır.

9. Türkçe ve İngilizce yazılar Microsoft Word programında **New Times Roman** karakteri ile hazırlanmalı; **makalenin ana başlığı, büyük harflerle bold ve 12 punto** olmalıdır. Türkçe başlığın altına yazılacak **İngilizce başlık ise italik ve ilk harfleri büyük, diğerleri küçük olarak yazılmalıdır.** Makale İngilizce ise altına Türkçe başlık eklenmelidir. Metin içindeki başlıklar öncesinde 12nk, sonrasında ise 6nk boşluk bırakılmalıdır.

10. Başlıktan sonra 12 punto aralık verilerek yazar ad(lar)ı unvansız olarak yan yana sayfa ortalanarak yazılmalı, unvan, çalıştığı kurum, e-mail adresi ve Orcid-ID numarası dipnot olarak belirtilmelidir.

11. Yazar adından sonra 12nk boşluk bırakılarak Türkçe, İngilizce olarak hazırlanmış **250 kelimeyi geçmeyen özet** yazılmalı ve yazının ana konusunu tanımlayan anahtar kelimeler bu özetlerde belirtilmelidir.

12. Türkçe ve İngilizce özetler, 10 punto, metin içi yazılar 11 punto ve 1,5 satır aralıklı olarak, dipnotlar da 9 punto New Times Roman ile yazılmalıdır.

13. Makale; tablo, şekil, fotoğraf ve kaynaklar dâhil 40 sayfayı geçmemelidir. Ancak özel durumlarda ve dergi kapasitesine göre sayfa sayısı fazla olabilir. Şekil, tablo ve fotoğraflar bilgisayar ortamında hazırlanıp metin içinde ya da sonunda sayfa boyutlarını (12x18 cm) aşmayacak şekilde yerleştirmelidir. Tablo, şekil, fotoğraf başlıkları ile altlarındaki tablo, fotoğraf veya şekil arasında 6 nk aralık bulunmalı, başlıkları bold ve “Tablo-1:” şeklinde olmalıdır.

14. **Referanslar, metin içinde gösterilmeli;** parantez içinde yazarın/yazarların soyadı, atıfta bulunulan çalışmanın yayım tarihi, alıntı yapılan sayfanın ya da sayfaların numarası (Çakar, 2013: 25) şeklinde yazılmalıdır. Aynı yazarın aynı yıl içerisinde yayımlanan birden fazla çalışmasına atıf

yapılmış ise, bu durum (Çelik, 2014a), (Çelik, 2014b) şeklinde küçük harflerle belirtilmelidir. Ancak açıklama gerektiren hususlar sayfa altında dipnot olarak yazılmalıdır.

15. Kaynakça aşağıdaki gibi gösterilmelidir:

Tek Yazarlı Kitap

ÇAKAR, E. (2012), *Doğu Akdeniz Sahilinde Bir Osmanlı Sancağı: Trablus*, TTK Yayınları, Ankara.

İki Yazarlı Kitap

ÇAKAR, E.-UZUN, C. (2017), *Hurufat Defterlerinde Harput (1690-1812)*, Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, Elazığ.

Makale

ÇELİK, K. (2013), “R.1284/M.1868-1869 Tarihli Muhasebe-i Evkâf-ı Hümayun Defteri’ne Göre Mamuratülaziz Vakıfları”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı: 40, s. 143-162.

Bildiri Kitabı

ALKAN, M. (2010), “Vakıf Tarihi Araştırmaları Açısından Hurûfât Def-terleri: Adana Örneği”, *XV. Türk Tarih Kongresi, 11-15 Eylül 2006, Kongre-ye Sunulan Bildiriler*, c. 4, I. kısım, Ankara, s. 831-842.

İnternet Alıntısı

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/1986/20790.pdf>. Erişim tarihi: 10 Mayıs 2017.

16. Hakemlerden olumlu rapor alamayan ve dergimiz yazım kurallarına göre hazırlanmayan makaleler yayımlanmaz, bu konuda idari ve adli bir sorumluluk kabul edilmez.

PUBLICATION PRINCIPLES AND ARTICLE WRITING RULES

Journal of Harput Studies is published twice a year; in March and September. The manuscripts sent to our journals must be in the field of social sciences, original works, and have the necessary qualifications indicated below.

In studies requiring ethics committee permission, information about the permission (name of the committee, date and number) should be included in the method section and also at the end of the article. When uploading your study to our journal, you must also upload your Ethics Committee document along with your article file. If your study is not included in the working group that requires ethics committee approval, you must sign the declaration form stating this situation and indicate the relevant situation in your article text. In this context, studies that require ethics committee approval are as follows:

*All kinds of research conducted with qualitative or quantitative approaches that require data collection from the participants by using survey, interview, focus group work, observation, experiment, interview techniques,

*Use of humans and animals (including material/data) for experimental or other scientific purposes,

*Clinical studies on humans,

* Studies on animals,

*Retrospective studies in accordance with the personal data protection law.

1. Headings in Turkish and foreign languages must be compatible with the scope of the article, short, clear and adequate.

2. Abstracts in Turkish and Foreign language abstracts must reflect the purpose, scope and consequences of the writing. Turkish and English abstracts must be added into the articles written both in Turkish and English. Keywords should be added to the abstracts in Turkish and foreign language. These words should be at least 4, at most 6.

3. The articles must be in accordance with the grammar rules in terms of language and expression; besides, a clear and absolute way of expression must be used in the articles not giving unnecessary information that is out of the purpose and scope.

4. The known scientific methods must be used in the preparation of the articles; the subject, purpose, scope and reason for the preparation of the

study, and etc. must be given in a satisfying and certain order. Figures, tables, photographs and other documents used in the article must be prepared in accordance with the scientific rules.

5. There must be an absolute and sufficient explanation that can be easily understood under the figures, tables, pictures and other documents used in the article.

6. The resources used in the writing must be arranged in accordance with the writing rules; each mentioned document must be included in the bibliography, but not anything else.

7. The results must be in accordance with the purpose and scope of the study, and cannot include any information or findings that are not explicitly mentioned in the main text; must be given with its all outlines and in summary.

8. The paper size is set to A4 size and the margins will be 2.5 cm from all edges.

9. Articles are prepared in the Microsoft Word program on the PC with the New Times Roman character. The main headings of the Turkish and English articles are written on the centre of the first page being written with bold 12 pt. capital letters. The English title to be written under the Turkish heading must be written in italics and the first letters are large and the others are small. If the article is in English, a Turkish title should be added to the bottom. Headings in the text should be preceded by 12 nk, followed by 6 nk.

10. After the heading, the author name (s) is written untitled side by side by centring the page with 12 pt. spacing. The title, institution, e-mail address and Orcid-ID are specified as footnotes.

11. After the author's name, a summary written in Turkish, English not exceeding 150 words is written leaving 12 pt. spaces, and the key words that define the main topic of the article are indicated in these abstracts.

12. Abstracts in Turkish and English should be written in 10 pt, 11 pt in text and 1.5 pt spaced, and footnotes in 9 pt New Times Roman.

13. Article should not be more than 40 pages including tables, figures, photographs and resources. Figures, tables and photographs should be prepared in a computer environment and should not exceed the page size (12x18 cm). Table, shape, photo titles should have 6 nk spacing between the table, photo or figure below, titles must be bold and as "Table-1:".

14. References should be shown in the text or under the page. When shown in text; the surname of the author (s) in the parentheses, the date of

publication, the number of the cited page or pages (Cakar 2013: 25). If more than one work of the same author is published in the same year, this should be indicated in small letters (Steel, 2014a), (Steel, 2014b). However, the points that need explanation should be as footnotes below the page.

15. The reference should be shown as follows:

Single Author Book

ÇAKAR, E. (2012), *Doğu Akdeniz Sahilinde Bir Osmanlı Sancağı: Trablus*, TTK Yayınları, Ankara.

Book With Two Authors

ÇAKAR, E.-UZUN, C. (2017), *Hurufat Defterlerinde Harput (1690-1812)*, Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi, Elazığ.

Article

ÇELİK, K. (2013), “R.1284/M.1868-1869 Tarihli Muhasebe-i Evkâf-ı Hümayun Defteri’ne Göre Mamuratülaziz Vakıfları”, *Vakıflar Dergisi*, 40, pp. 143-162.

Proceedings Book

ALKAN, M. (2010), “Vakıf Tarihi Araştırmaları Açısından Hurûfât Defterleri: Adana Örneği”, *XV. Türk Tarih Kongresi, 11-15 Eylül 2006, Kongreye Sunulan Bildiriler*, Vol. 4, part I, Ankara 2010, pp. 831-842.

Internet Quote

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/1986/20790.pdf>. Date of access: 10 May 2017.

16. Articles that do not receive a positive report from the referees and that are not prepared according to our writing rules are not published; no administrative or judicial responsibility is assumed in this respect.